

V a s a L u p u l o v i c i

1865-1918

MĂNĂSTIRILE SÂRBEȘTI DIN BANAT

EDITURA
MIRTON

VASA LUPULOVICI

Mănăstirile sârbești
din Banat

1865 – 1918

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

LUPULOVICI, VASA

Mănăstirile sârbești din Banat: 1865-1918 /

Vasa Lupulovici. - Timișoara: Mirton, 2007

Bibliogr.

ISBN 978-973-52-0060-2

726.7(=163.41)(498.5)

VASA LUPULOVICI

Mănăstirile sârbești din Banat

1865 – 1918

EDITURA MIRTON

Timișoara, 2006

Cuprins

Introducere	7
<i>Capitolul I – MĂNĂSTIRILE DIN BANAT DE LA ÎNFIINȚARE ȘI PÂNĂ ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA</i>	<i>19</i>
<i>Capitolul II – ISTORICUL MĂNĂSTIRILOR SĂRBEȘTI DIN BANAT ÎNTRE ANII 1861-1918</i>	<i>28</i>
1. Viața bisericească din Mitropolia Karlovițului între anii 1861-1918	28
2. Organizare	37
3. Construcțiile și reparațiile mănăstirești în perioada 1850-1918	39
4. Activitatea școlară	45
5. Relațiile mănăstirilor cu statul	48
6. Legăturile cu alte mănăstiri	49
7. Bibliotecile mănăstirești	50
8. Despărțirea ierarhică și procesul mănăstirilor	54
<i>Capitolul III – ECONOMIA MĂNĂSTIRILOR</i>	<i>61</i>
1. Relațiile mănăstirilor cu „permeavorii”	61
2. Veniturile mănăstirilor	66
<i>Capitolul IV – VIAȚA MONAHALĂ</i>	<i>75</i>
1. Situația generală a monahismului în mitropolia Karlovițului	75
2. Organizarea internă	81
3. Instrucție	87
4. Monahii mănăstirilor	89
Abrevieri	117

INTRODUCERE

De la înființare și pe toată durata existenței lor, mănăstirile sârbești din Banat au jucat un rol important atât în viața ecleziastică, cât și în viața socială și culturală a credincioșilor. În decursul timpului ele au servit nu numai ca loc de adunare la rugăciune al credincioșilor, dar au fost și pepiniera cărților, flacăra a culturii, acoperiș școlii și refugiul săracilor și bolnavilor.

Din aceste considerente, ele s-au bucurat atât de atenția istoricilor cât și a cercetătorilor din alte domenii (al artei în special).

Cu toate că s-au scris destul de multe lucrări despre aceste mănăstiri, totuși multe aspecte au rămas până astăzi neclarificate. Cauzele sunt multiple, începând de la lipsa de informație, care se simte cel mai acut pentru perioada de început a acestor mănăstiri, la valorificarea insuficientă a izvoarelor existente, în special al celor de arhivă; lipsa spiritului critic în prelucrarea unor informații cât și interpretarea eronată a acestora; insuficienta abordare a unor probleme, în special a celor de natură instituțională, cât și neabordarea unor perioade din istoria acestor mănăstiri. Un alt neajuns este legat de modul cercetării. Specificul istoric și cultural al spațiului multietnic bănățean și-a pus amprenta asupra cercetării istorice, în sensul că unele problematici au fost abordate din perspectivă națională și confesională, cercetarea istorică fiind de la început sortită construcțiilor de argumente de a legitima dreptul de proprietate și implicit de revendicare a mănăstirilor, toate acestea făcându-se în detrimentul cercetării obiective.

Cu toate lipsurile invocate s-au realizat însă, și mari progrese și acumulări în sensul că multe dintre lucrări au adus contribuții însemnate în lămurirea unor probleme, diversificând totodată atât tematica cât și baza documentară a cercetării prin punerea în circulație a unor surse documentare.

Elaborarea acestui studiu s-a impus din necesitatea firească de a completa golul existent în istoria mănăstirilor sârbești în perioada 1850-

1918, pentru că în majoritatea lucrărilor perioada în cauză a fost abordată parțial sau deloc.

Mănăstirile care au constituit obiectul cercetării acestei lucrări sunt cele de pe teritoriul Banatului istoric care și-au desfășurat activitatea în perioada dintre anii 1850-1918 și care, atât în acel timp cât și astăzi, se aflau și se află sub jurisdicția Bisericii Ortodoxe Sârbe. Este vorba de mănăstirile Bezdin, Sf. Gheorghe și Kikinda aflate, în perioada supusă cercetării, sub jurisdicția Eparhiei Timișoarei și de mănăstirile Mesici, Voilovița, Zlatița, Baziaș și Cusici aflate sub jurisdicția Eparhiei Vârșetului. Astăzi, situația jurisdicțională a mănăstirilor amintite se prezintă puțin diferit în urma trasării graniței între regatul României și cel al Iugoslaviei în anul 1919, când parohiile și mănăstirile sârbești din Clisura Dunării și cele din stânga râului Nera au fost înglobate în Eparhia sârbă a Timișoarei. De asemenea, prin reorganizarea Eparhiei Vârșetului, din 1932, o parte din parohiile și mănăstirile din vestul eparhiei Timișoarei aflate pe teritoriul iugoslav au fost înglobate în nou înființata eparhie numită Banatska Eparhia care-și are reședința la Vârșeț.

Astfel, astăzi Eparhia sârbă a Timișoarei are sub jurisdicția sa mănăstirile: Bezdin, Sf. Gheorghe, Zlatița, Baziaș și Cusici iar Eparhia Banatska din cele care au funcționat între anii 1850-1918, mănăstirile Mesici, Voilovița și Kikinda. Aceste mănăstiri vor constitui obiectul studiului de față.

STADIUL ACTUAL AL CERCETĂRILOR

Din considerentul de a reliefa cât mai bine evoluția cercetărilor istorice a căror temă o constituie mănăstirile din Banat, am optat, în pofida dificultăților inerente ale acestei metode, pentru o prezentare cronologică a lucrărilor apărute pe această temă, considerând că în felul acesta se vor remarca mai ușor progresele și acumulările graduale obținute în timp de istoriografia multiculturală bănățeană. Tot din considerentul expus mai sus am pus mai mult accentul pe lucrările mai vechi, arătând contextul apariției lor în istoriografia mănăstirilor.

Prima lucrare din istoriografia sârbă al cărui obiect îl constituie mănăstirile, aparține episcopului Timișoarei, Vichentie - Iovanovici Vidak¹. Scrisă în limba germană, lucrarea *O postanku srpskih manastiru u Temišvarskoj eparhiji* poartă semnătura episcopului mai sus amintit, pusă pe 8 martie 1773. Aceasta a fost tradusă în limba sârbă de preotul Grigorie. S. Iovici „ajutor de protoprezbiter“ și a fost publicată în revista „Srpski Sion“ nr.7 Sremski Karlovci, 1903, p. 206-209.

Deși nu s-a stabilit încă în mod cert cui a înaintat episcopul Vidak istoria mănăstirilor din eparhia sa, se presupune că aceasta a fost înmănată autorităților austriece din Timișoara pentru că opisul tuturor mănăstirilor din mitropolia Karlovițului, prin intermediul Deputăției ilirice de curte, a fost înaintat Curții vieneze încă din anul 1772.

Episcopul își motivează demersul său prin cuvintele „*ca despre toată această problemă să se formeze o părere cât mai clară și că nu va fi rău dacă toate aceste însemnări vor fi aduse aici în deplinul lor întreg*“².

Tratând perioada de început a mănăstirilor aflate atunci în eparhia Timișoarei: Bezdin, Sf. Gheorhge, Voilovița și Partoș, episcopul Vidak folosește în abordarea acestei probleme mai multe însemnări de pe cărțile de cult vechi, unele dintre acestea azi dispărute. Ținând seama de anul apariției și de conținutul acesteia suntem tentați să credem că această lucrare a fost dictată de un comandament istoric al momentului, când autoritățile austriece au întreprins încă din anul 1771 acțiuni menite să reducă numărul mănăstirilor ortodoxe din Banat.

O lucrare foarte valoroasă despre monahism care în mod detaliat prezintă considerentele care au stat la baza desființării unor mănăstiri

¹ Vikentie Iovanović Vidak s-a născut la 10 martie 1730 la Karlovic. Hirotonit diacon de mitropolitul Pavle Nenadović la 23 mai 1745, a fost tuns în monahism la mănăstirea Racovița la 1 noiembrie 1749. În treptele de presbiter, protosinghel și arhimandrit a fost hirotonit respectiv hirotesit de același mitropolit. În calitate de arhimandrit din anul 1757 a administrat episcopia Pakrațului. În 1759 a fost hirotonit întru arhiereu la Novisad și instalat la Timișoara pe 25 martie în același an. Pentru a ridica nivelul cultural al preoțimii sale l-a adus în Timișoara pe învățatul arhimandrit Iovan Raici. Pe când era episcop la Timișoara i-a ajutat pe Dositei Obradovici și pe Teodor Iancović de Mirievo în munca lor. Pe 30 mai 1774 a fost ales mitropolit al Karlovițului. Pe vremea când era mitropolit împreună cu membrii sinodului a protestat împotriva știrbirii repetate a privilegiilor. A murit la Dalja pe 18 februarie 1870.

² Vikentie Iovanović Vidak, *O postanku srpskih manastira u Temišvarskoj eparhiji*, traducere din germană Grigorje S. Jovici, în revista SS, nr. 7, 1903, p. 207.

sârbești, în anul 1772 a ieșit anonim la Viena cu titlul *Sieben Kapitel von Klosterleuten Wien 1781* (120 pagini). Autorul acesteia a fost Josef Valentin Eybel (1741-1805), autor al mai multor cărți cu intenții reformatoare. Din cauza convingerilor sale iluministe, la cererea nunțiului papal, a cardinalului Garampy, a pierdut în anul 1779 catedra de drept canonic la Universitatea din Viena.

Alte lucrări referitoare la istoria mănăstirilor sârbești din Banat au apărut la sfârșitul secolului al XVIII-lea, ele fiind scrise de arhimandritul mănăstirii Mesici, Vichentie Liuștina³: *Kratkaia povjest o obsčeziteljnom monastirje Mesici susčem v Banatje Temisvarstjem o ego načalje i priključenjah ot 1225 daže do 1797 ljeta* și *Kratkaia povjest o obsčeziteljnom monastirje Zlatice vo valahoj-iliričeskoj Reghimentje susčem ot ego načalje i priključenijah ot 1225 do 1797 ljeta* ambele tipărite la Buda în anul 1798.

Cărțile au fost tipărite fără numele autorului și abia în anul 1924 protopopul Dimitrie Ruvaraț a descoperit că autorul lor este arhimandritul mănăstirii Mesici, Vichentie Liuștina⁴.

Din conținutul celor două monografii reiese clar că ceea ce l-a determinat pe Liuștina să scrie aceste două lucrări este nevoia și dorința de a legitima dreptul de proprietate al mănăstirilor în cauză, drept pus serios la încercare între anii 1771-1775, când administrația austriacă a trecut la punerea în practică a măsurilor menite să reducă numărul mănăstirilor ortodoxe. Tot ceea ce au căutat atunci autoritățile austriece de la aceste mănăstiri: vechimea, scurta lor istorie și descrierea inventarelor precum și

³ Vikentie Liuștina s-a născut la Medak, regiunea Lika pe 6 februarie 1761. Școala primară a făcut-o în satul natal după care și-a continuat studiile la mănăstirea Gomirje unde a și fost tuns în monahism în anul 1783. În calitate de diacon a petrecut aproape 8 ani la Triest. În 1790 a fost hirotonit la Viena în treapta de ieromonah de episcopul Vârșetului Iosif Ioanovici Șakabent. La Șopron în calitate de preot și catihet a audiat studii filozofice. În 1796 a fost ridicat în treapta de arhimandrit tot de același episcop al Vârșetului care l-a numit stareț la Mesici. A desfășurat o intensă activitate de îmbunătățire a activității școlare, contribuind printre altele la înființarea unui internat pentru elevii săraci din Banat care învățau la gimnaziul inferior din Vârșet (Gramatikalna Škola). Pe timpul cât a stat la Triest, în 1794 a scris lucrarea *Gramatica italiană*, publicată la Viena. Monografiile mănăstirilor Mesici și Zlatița le-a scris în perioada cât a fost stareț la Mesici. A murit de tuberculoză pe 18 aprilie 1805.

⁴ Dimitrie Ruvarac, *Ko je pisac "Kratki povjesti manastira Mesiča i Zlatice?"*, în PK JIF, nr. 4, p. 252-254.

posesiunile și documentația juridică, toate aceste probleme sunt tratate în lucrările lui Liuștina.

Fără a rezolva în manieră pozitivistă problemele propuse, Liuștina în aceste lucrări dă un răspuns de circumstanță „*rezolvând*” problema ridicării mănăstirilor prin invocarea tradiției care atribuia acest fapt despoților sârbi, iar lipsa documentelor juridice de posesie, Liuștina o pune pe seama distrugerilor suferite în războaie. Cu toate lipsurile majore, lucrările lui Liuștina rămân importante pentru inițiativă cât și pentru faptul că oferă informații utile referitoare la mănăstirile din timpul său, destul de prețioase.

În demersul său, Liuștina, așa cum este menționat pe copertile celor două cărți, a fost ajutat de persoane influente din Vârșeț, oraș important în geografia provinciei, în cazul monografiei Mesiciului de „*nobilul domn Dimitrie de Hagi Marcovici locuitor al Vârșețului*” iar în cazul monografiei mănăstirii Zlatița de „*nobilul domn Costa Spaici locuitor al Vârșețului și senator*”. Tipărirea numelor acestor persoane de vază din Vârșeț este făcută și cu scopul de a conferi un plus de autoritate lucrărilor scrise atât în fața autorităților cât și în fața credincioșilor și a clericilor.

În aceeași manieră de abordare a problemelor (compoziție și structură) a apărut la Buda în anul 1801 și cărticica egumenului Mănăstirii Voilovița, Ioanichie Milcovici⁵ *Povjest vo kracje spisania o obsčezetel'nom monarstirje Voilovicje*. Și de această dată apar pe copertă numele unor personalități de provincie pe cheltuiala cărora s-a făcut tipărirea „*domnul Gheorghie Obradovici oberlajtnant al slăvitului regiment Pančevo și domnul Vasilie Hagi-Pavle locuitor și negustor din Bavaniște*”.

După aceste apariții editoriale se poate remarca în istoriografia mănăstirilor sârbești o pauză de mai bine de jumătate de secol. În răstimpul pomenit singurele referiri de natură istorică ce privesc mănăstirile sârbești din Banat pot fi găsite numai în șematismele lui Aloysium Reesch de Lewald din 1844⁶ și 1848⁷.

⁵ Vladimir Mošin, *Ioanikije Milković*, în PKJIF, nr. 18, p. 435-441; Ioanikije Milcović, *Povest opščezitel'noga monastira Vojlovice*, tradusă în limba sârbă și pregătită pentru tipar de Žarko Vojnović, Pancevo, 2002.

⁶ Aloysium Reesch de Lewald, *Universalis schematismus Ecclesiasticus venerabilis cleri Orientalis Ecclesiae graeci non uniti ritus i Regni Hungariae pro anno 1842-1843*, Budae, 1844.

⁷ Idem, *Universalis... pro anno 1846-1847*, Budae, 1848.

Datele din aceste șematisme sunt însă foarte laconice și cuprind doar anul ridicării mănăstirilor stabilit pe baza tradiției, anul de când încep să fie ținute matricolele, numele starețului și al viețuitorilor și filialele mănăstirii, acolo unde este cazul.

În aceeași manieră laconică mănăstirile eparhiilor Timișoara și Vârșeț sunt tratate în lucrarea *Handbuch der Wojwodschaft Serbien und des Temescher Banates sammt der Militärgänze für das Jahr 1855 Temeswar 1855*, editată, după cum reiese din titlu, la Timișoara de guvernul provinciei Voivodinei Sârbe și a Banatului Timișan. Deși se referă în principal la instituțiile politice, militare, școlare și sanitare ale amintitei provincii, lucrarea oferă date importante despre instituțiile ecleziastice din cele două eparhii.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, informații utile și ceva mai consistente decât șematismele lui Lewald sunt oferite de următoarele șematisme: cel al lui Stevan Bolmanač⁸ din 1878, al lui Dimitrie Iancović⁹ din 1899, al lui Evghenie Letița¹⁰ din 1897, Dimitrie Ruvarač¹¹ din anul 1900, precum și cele din primul pătrar al secolului XX: cel al lui Mata Kosovač¹² din 1900 și Slobodan Kostić¹³ din anul 1925.

Tot pentru a doua jumătate a secolului al XIX-lea importante izvoare pentru istoria mănăstirilor le constituie actele normative emise de către stat¹⁴ și Congresul național bisericesc sârb¹⁵ precum și rapoartele¹⁶ unor comisii delegate de Congresul național sârb să inspecteze mănăstirile și situația economică a acestora. Rapoartele cuprind informații referitoare la averea

⁸ Stevan Bolmanac, *Šematizam istočno-pravoslavne mitropolije srpske u Austro-Ugarskoj godine 1878*, Pancevo, 1878.

⁹ Dimitrije Iancović, *Šematizam srpske pravoslavne eparhije Vršacke za godinu 1898*, Varsac, 1899.

¹⁰ Evghenije Letica, *Prvi šematizam Srpske pravoslavne eparhije temišvarske za godinu 1897*, Sremski Karlovci, 1897.

¹¹ Dimitrije Ruvarac, *Šematizam istočno-pravoslavne srpske Mitropolije Karlovačke za godinu 1900*, Sremski Karlovci, 1900.

¹² Mata Kosovac, *Srpska Pravoslavna Mitropolija Karlovačka po podacima od 1905 godine*, Sremski Karlovci, 1900.

¹³ Slobodan Kostić, *Šematizam Pravoslavne srpske eparhije temišvarske u Kraljevini Rumuniji za 1924 godinu*, Timișoara, 1925.

¹⁴ *Reskript 1868*.

¹⁵ *Predlozi odborno-sinodalni 1864*, Novisad, 1864.

¹⁶ *Izvestaj 1880-1881*.

mânăstirească mobilă și imobilă, situația financiară de la acea dată, starea clădirilor, deficiențele constatate precum și propunerea unor soluții de înlăturare a acestora.

Disputele partidelor politice sârbești aflate în secesiune cu reprezentanții clerului în jurul autonomiei bisericești și școlare, cu implicații și asupra mânăstirilor au constituit obiectul unor lucrări¹⁷ în istoriografia sârbă pe această temă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Despărțirea ierarhică din anul 1865 va da naștere unor lucrări care vor avea ca temă mânăstirile bănățene devenite și ele obiect de dispută alături de biserici și fondurile bisericești. Tema mânăstirilor va fi abordată atât în unele lucrări ce vizează un cadru istoric mai larg, politic și bisericesc cum este cazul lucrării lui Nicolae Tincu-Velia *Istoria bisericească politico – națională* apărută la Sibiu în anul 1865 în care se dedică un capitol¹⁸ întreg mânăstirilor bănățene, cât și în lucrări ce tratează strict problema mânăstirilor dar care vor apărea în primul deceniu al secolului XX. În capitolul dedicat mânăstirilor, Nicolae – Tincu Velia asemenea lui Liuştina și Milcovici pune în circulație tradiția, de data aceasta românească a cărei menire era de a legitima dreptul românilor de a le revendica.

Spre sfârșitul secolului al XIX-lea, are loc o diversificare a tematicii cercetării prin abordarea și a unor aspecte de natură instituțională, sesizabilă la istoricul german Johan H. Schwicher¹⁹ și mult mai accentuat la Dimitrie Ruvaraș²⁰.

Aceeași problemă este reluată și în primul deceniul al secolului următor atât în organul oficial de presă al mitropoliei Karlovițului „*Srpski mitropolijski Glasnik*” cât și de unii istorici ca: Dimitrie Ruvaraș²¹, Mita Klițin²² și Žarko Miladinovici²³.

¹⁷ Iovan Georgevič, *Radnja Blagovestenskog Sobora naroda srpskog u Sremskin Karlovcima 1861 godine*, Novisad, 1861; Stevan Pavlovič, *Srpski narodni sabor u Sremskin Karlovcima 1869*, NoviSad, 1870; Milan Todor, *Uspomena iz našeg crkveno narodnog života*, knjiga I, NoviSad, 1897, knjiga II, Novisad, 1899.

¹⁸ Nicolae Tincu-Velia, *Istoriaoară bisericească politico-națională*, Sibiu, 1865, p. 178-213.

¹⁹ J.H.Schwicker, *Politische Geschichte der Serben in Ungarn*, Budapest 1880, traducere în limba sârbă dr. Tomislav Bekić, Novisad-Beograd, 1998.

²⁰ Dimitrie Ruvarac, *Avtonomija....*

²¹ Idem, *Narodno crkveni sabor i sinod 1902*, Sremski Karlovci, 1926.

²² Mita Klicin, *Uredba....*

²³ Dr. Žarko Miladinović, *Tumač povslastica, zakona uredaba i drugih naretgenja srpske narodne crkvene avtonomije u Ugarskoj, Hrvatskoj i Slavoniji*, Novisad 1897.

Un alt moment important în istoriografia mănăstirilor reprezintă apariția lucrărilor istoricilor maghiari: Pesty Frigyes²⁴, Ludwig Baroti²⁵ și János Karácsonyi²⁶, de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, care deși fac scurte referiri la mănăstirile bănățene prin maniera pozitivistă de abordare largesc suportul de tratare științifică a problemei.

În același curent poate fi încadrată și lucrarea de sinteză a canonicului maghiar Szentklary Jeno, *A szerb monostaregyházak történeti emlékéi Délmagyarországon*, Budapesta, 1908. Scrisă prin prisma politicii de interes al statului ungar în problemele româno-sârbe din acea perioadă, lucrarea conține informații încă utile ce pot fi folosite și astăzi dacă sunt preluate cu spirit critic.

Un alt moment din istoria Bisericii română și sârbă, care va da naștere mai multor lucrări polemice referitoare la mănăstiri, este deschiderea procesului pentru împărțirea mănăstirilor bănățene între cele două Biserici. Început în anul 1905 și reluat în 1907, procesul reclama printre altele și reconstituirea istoriei mănăstirilor în cauză. Inițiativa în această acțiune, cel puțin în partea sârbească aparține nu numai forurilor bisericești superioare dar și a celorlalți factori autonomi din mitropolia Karlovițului.

Că lucrurile au stat așa o arată însăși mențiunea de pe coperta cărții lui Ilarion Zeremski *Srpski manastiri u Banatu njihov postanak i odnošaj prema Rumunima*, Sremski Karlovci 1907, pe care este menționat faptul că „s-a tipărit pe baza hotărârii Consiliului Congresului național bisericesc sârb adoptată pe 20 august/2septembrie 1907, nr. Ad. C.O 4084/404 ex 1907”²⁷. Fiind concepută ca o lucrare de sinteză și scrisă în manieră pozitivistă, bine documentată cu informații încă utile și azi, lucrarea are însă un pronunțat accent polemic, pus în evidență prin mulțimea construcțiilor de

²⁴ Pesty Frigyes, *Krassó vármegye története*, II, 1-2, III-IV, Budapest 1882-1884; Idem, *Szörény bánság es Szörény vármegye története*, III, Budapesta, 1878.

²⁵ Ludwig Bároti, *Adattár Délmagyarország 18 századi történetéhez*, Timișoara, II, 1900-1904, vol. suplimentar, I, 1907.

²⁶ János Karácsony, *Ismeretlen Délmagyarországi monostorok in Történelmi es regeszteti értesítő*, XXI, 1905.

²⁷ În raportul Consiliului Congresului național sârb, elaborat pe baza ședințelor ținute la Karlovic, în perioada 6-10 octombrie, respectiv 21-23 octombrie 1908 se arată că „s-a luat la cunoștință raportul arhimandritului Zeremski despre culegerea de date istorice referitoare la mănăstirile sârbești” și „s-a hotărât ca arhimandritul Zeremski pe mai departe să strângă aceste date”. în SMG, an 6, nr. 40, 1908, p. 649.

argumente, uneori exagerate, menite să sugereze că dreptatea se află de partea părții sârbe.

În același spirit polemic, dar scrisă în manieră gazetărească este și lucrarea lui Iașa Tomici, liderul Partidului Radical sârb *Parnica protiv srpskih manastira*, tipărită la Novisad, în anul 1905²⁸.

Tot procesul mănăstirilor l-a determinat pe episcopul de atunci al eparhiei Timișoarei, Dr. Gheorghe Letici să propună în anul 1906, spre dezbateri Adunării Eparhiale „... *necesitatea publicării documentelor de arhivă... necesare pentru istoria acestei eparhii...*”²⁹. Chiar dacă nu s-a reușit tot ce s-a propus, urmarea acestei inițiative a fost publicarea a patru volume³⁰ de documente ce aveau ca obiect activitatea conducerii eparhiei între anii 1872-1912.

Procesul în jurul mănăstirilor bănățene pe toată durata desfășurării sale a „*alimentat*” cu multe articole publicațiile laice³¹ și religioase³² din mitropolia Karlovițului în primele două decenii ale secolului trecut.

O altă lucrare demnă de a fi amintită este cartea arhimandritului mănăstirii Mesici, dr. Vladimir Dimitrievici *Iz mojih beležaka, prilog za istoriju manastira Mesiča* apărută la Vârșeț, în anul 1922. Scrisă în maniera memorialistică, lucrarea rămâne valoroasă prin conținutul ei cuprinzând evenimente și fapte din perioada 1907-1916 trăite de autorul însuși.

²⁸ După cum arată mențiunea de pe coperta cărții, lucrarea a fost mai întâi publicată în ziarul Partidului Radical Sârb, „*Zastava*”.

²⁹ REUT 1872-1905, vol. II, p. 32.

³⁰ Idem, vol. I; REUT, 1906-1908; REUT, 1909-1912.

³¹ Anonim, *Spor u stvari manastira Zlatice*, în „*Rodoljub*” an I, nr. 45, Vrsac, 1900; dr. Iovan Radonici, *Srpski manastiri u Banatu*, în „*Zastava*”, nr. 174, Novisad, 1911; Anonim, *Historia calamitatum parva-uspomene iz 1914*, în „*Nova Zora*”, an 3, Novisad, nr. 81/1920

³² Gruić, *Prilošci...*; Dimitrie Ruvarac, *Stanje srpsko pravoslavnih manastira 1787-1791 u Mitropoliji Karlovačkoj*, în „*Arhiv za istoriju Srpske Pravoslavne Mitropolije Karlovačke*”, nr. 6-7, Sremski Karlovci, 1911; St. M. Dimitrievici, *Hodoš- priložak dokazima da je ovo srpski manastir*, în DS, nr. 7-8, 1909; D. Ruvarac, *O Banatskim manastirima*, în S S, nr. 11, 1907; Anonim, *Naši manastiri u Rumuniji: Bazijas, Zlatica i Kusići*, în „*Pravoslavna hrišćanska zajednica*”, an 7, nr. 3, Kragjevac, 1927; D. Ruvarac, *Radnja srpske jerahije 1877 oko povraćanja manastira Hodoša, srpskoj mitropoliji*, în BG, kn.2, 1902; Idem, *Srpska Mitropolija Karlovačka oko polovine XVIII-og veka*, Sremski Karlovci, 1902; S. Bradvarović *Naše hijerarhijsko-deobne parnice sa Rumunima u Vršačkoj i Temišvarskoj Eparhiji*, Novisad, 1913; Valerian Pribičević, *Pravoslavna crkva u Karlovačkoj Mitropoliji*, în BG, an 2, Kn. 4, 1903.

Deși Tabla regească din Budapesta a dat o ultimă sentință în procesul mănăstirilor, în anul 1916³³ părțile implicate au rămas nemulțumite până astăzi, sârbii considerând că au pierdut mănăstirea Hodoș-Bodrog iar românii că nu li s-a dat câștig de cauză în cererea lor de revendicare a mănăstirilor: Bezdin, Sf. Gheorhge, Mesici, Voilovița, Zlatița și Baziaș. Acest fapt se va resimți în majoritatea lucrărilor referitoare la mănăstiri de după anul 1916.

În perioada interbelică se remarcă o creștere semnificativă a articolelor³⁴ apărute în publicațiile laice și religioase. Același fapt se poate remarca și în ceea ce privește numărul lucrărilor, atât a acelor lucrări care au ca obiect numai mănăstirile³⁵ cât și acelor care au o temă mai largă, dar

³³ Ștefan Meteș, *Mănăstirile românești din Transilvania și Ungaria*, Sibiu, 1936, p. 230-291; AMZ, *Acta administrativna*, 1916-1917, nr. Inv. 90, nr.41 ex 1916.

³⁴ În publicațiile sârbești: Miron Nenadović, *Izvidjenje manastira Šemljuga, komisionalnov v Saborje 1775*, în DSSK, an 4, nr. 4/4, 1931, p. 273-285; Idem, *Prilozi za povest manastira Bezdana u Banatu*, în DSS, an5, nr.2/2, 1932, p. 37-43; Idem, nr. 4/4, 1932, p. 213-218; an5, nr.3/3, 1932, p. 149-156; Ierodicon Gheorghe, *Manastir Voilovica*, DSS, an 9, nr. 3/3, 1936, p. 152-168; Idem, *Manastir Drenovac u Petrogradu*, în DSS, an9, nr.3/3, 1938, p. 121-123; Dositei Gioric, *Sinesie ot Radivojevič, arhimandrit manastira Mesiča 1808-1829*, în DSS, an3, 1/1, 1930, p. 49-52; Idem, *Metodije Milanković, arhimandrit manastira Mesiča*, în DSS, an7, nr.3/3, 1934, p. 185-186; Idem, *Svetopretečev manastir Gore Mesičke nazvan manastir Mesič*, în „Vojvodina”, din anii 1930-1934; G. Bota, *Starine manastira Bezdana*, în GID, an4, nr.1, 1931; Gh. Maloșevici, *Manastir Vojlovița*, în DSS, an2, nr.2, 1936; M. Radonić, *Osvećenje manastira Kusiča*, în „Vojvodina”, nr.41, Vârșat, 1930; R.M.Gruic, *Srpski spomenici severnov od Save i Dunava pre 1690 god.*, în „Bogoslovje”, an 15, nr.1-2, Beograd, 1940; Gheorghe Draghić, *Manastir Baziaș*, în DSS, an 8, nr.2, 1935; V. Mošin, *Kada je osnovan manastir Vojlovica?*, în „Narodna Starina”, nr.35, Zagreb, 1939. În publicațiile românești: P. Morușca, *Mănăstirea Bodrog*, în „Banatul II”, nr. 9, Timișoara, 1927; V.Bugariu, *Vederi din Banatul de altădată*, în AnB, nr. 4, 1930; I. Miloia, *Mănăstirea Săraca, centru de cultură și artă bănățeană*, în An B, nr. 3-4, 1932; G.Ilie, *Mănăstirea Bezdin*, în R I S B C 5, nr. 19-20, 1937, p. 17-23; C. Târziu, *Scurtă privire asupra Bisericii ortodoxe din Banat*, în FD, nr. 49, 1938; Gh. Ilie, *Cetatea de la Munar*, în AnB, IV, nr. 2-4, 1937, p. 215-216; C. Rudneanu, *Mănăstirea românească Hodoș-Bodrog*, în „Timpul Transilvaniei”, nr.91, Arad, 1941.

³⁵ Lucrare în limba sârbă: S. Kostić, *Obnova Pravoslavnog srpskog manastira Kusiča u Rumuniju 1930*, Timișoara, 1930; Lucrări în limba română: V. Vlăduceanu, *Vechiul monument de artă istorico-religios. Mănăstirea Bodrog*, Timișoara, 1939; Idem, *Mănăstiri bănățene*, Timișoara, 1947; At. Popa, *Mănăstirea Săraca*, Timișoara, 1943; T. Mărgineanu, *Triumful românilor ortodocși din comunele Berecuța și Mănăstirea*, Caransebeș, 1937; Ștefan Meteș, *op. cit.*; T. Filipescu, *Voivodina Serbească*, București, 1929.

care includ și mănăstirile³⁶.

Dacă toate lucrările amintite până acum nu depășesc decât rareori stadiul informației și interpretările istoriografiei pozitivistice, specifice începutului secolului XX, începând cu deceniul 6 al secolului trecut se poate remarca o diversificare graduală a tematicii cercetării, atât prin abordarea unor teme noi precum cele ce privesc: arhitectura³⁷, pictura³⁸, fondul de

³⁶ Lucrări în limba sârbă: Kostići, *Srbi u Banatu*; Dobrivoi Nicolić, *Srbi u Banatu*, Novisad, 1941; Aleksandar Stanojlović, *Monografija Banatske Klisure*, Petrovgrad, 1938; Lucrări în limba română: Alexandru Moisi, *Monografija Clisurii*, Oravița, 1940, Ion Lotreanu, *Monografija Banatului*, Timișoara, 1935, Nastasie Cimpoieru, *Un colț de țară-Baziaș*, Timișoara, 1935, Nicolae Cornean, *Monografija eparhiei Caransebeșului*, Caransebeș, 1940.

³⁷ Rastko Rašaiski, *Arhitectonski objekti manastira Mesič*, în R V M, nr.3, 1954, p. 338-339; Sofia Nedvidek, *Rekonstrukcija crkve manastira Mesiča*, în G P S K V, nr. 6 și 7, 1976, p. 217-218; Marica Šuput, *Spomenici crkvenog graditeljstva XVI i XVII vec*, Beograd, 1991, p. 41-45; Ivan Zdravković, *Manastir Mesič*, în *Starinar* V-VI 1945-1955, Beograd, 1956, p. 331-333; Vojislav Matić *Manastir Voilovica*, în ZLUMS, nr. 9, 1973, p. 69-71; Idem, *Manastir Zlatica*, în ZLUMS, nr.7, 1971, p. 279-292; Vojislav Matić-Miodrag Iovanović, *Manastir Baziaș*, în ZLU MS, nr. 5, 1969, p. 293-396; O. Velescu – A. Corvătescu, *Un monument din vestul țării-mănăstirea Bezdin*, în *Buletinul Monumentelor istorice*, XLI nr.1, București, 1972, p. 49-58, ; S. Popovici, *Krst u krugu. Arhitektura manastira srednjovekovnoj Srbiji*, Beograd, 1994; M. Šuput, *Srpska arhitektura u doba turske vlasti 1459-1690*, Beograd, 1984, p. 165-203; Deian Medaković, *Iz istorije srpske arhitecture XVIII-leka, Putevi srpskog baroca*, Novisad, 1971; Idem, *Barokna arhitektura u Podunavlju*, în LMS, nr.5, 1961.

³⁸ I. Sevdich-I. Vandrovskaja, I. Petrović, *Otkrivanje i konzervacija freska u Mesiču*, în *Muzeji*, nr.6, Beograd, 1951, p. 161-169; B. Živcović *Mesič (crteži freska)*, Novisad, 1990; M. Jovanović, *Umetničko blago u Rumuniji*, Beograd-Novisad, 1991; Idem, *Slikarstvo Temišvarske Eparhije*, Novisad, 1997, Idem, *Srpski manastiri u Banatu*, Beograd, 2000; M. Timotijević, *Srpsko barocno sliskarstvo*, Novisad, 1996; I. Svedič, *Localiteti fresaka u Vojvodini*, în GPS K V, vol I, 1957; I.D.Ștefănescu, *Arta veche a Banatului*, Timișoara, 1981; Idem, *La peinture religieuse en Valachie et Transilvaniae depuis les origines jusqu'au XIX e siècle*, Paris, 1992; G. Oprescu, *Pictura românească în secolul al XIX-lea*, București, 1994; Vukica Popovici, *Srpski spomenici u Rumuniji*, Subotica, 1996; Zoran M. Turkan, *Sveta ikona Dostojno jest i njena čuda u manastiru Mesiču*, Vrșac, 2003; Dorina Sabina Părvulescu, *Pictura bisericilor ortodoxe din Banat între secolele al XVII-lea și deceniul III al secolului al XIX-lea*, Timișoara, 2003; P. Momirović, *Rukopisno jevangjelje manastira Mesič*, în GPSKV, 1957.

carte³⁹, izvoarele⁴⁰, arheologia⁴¹ cât și prin reluarea temelor deja cercetate.

Lucrările monografice⁴² apărute în ultima jumătate de secol au folosit acumulările înregistrate din noile tematici abordate, unele servind la rândul lor ca importantă bază de date în elaborarea lucrărilor de sinteză⁴³.

O parte a lucrărilor de sinteză privitoare la istoria mănăstirilor au fost deja integrate organic în alte lucrări de sinteză cu un cadru și o temă mai largă⁴⁴.

Cu toate acumulările și progresele înregistrate, mai rămân încă de cercetat destule aspecte legate de istoria mănăstirilor din Banat, și din acest punct de vedere orice încercare pe această temă este binevenită.

³⁹ P. Momirović, *Knjško-arhivski spomenici iz Banata*, în GPSKV, nr. 1/1993, și nr. 2/1995; Idem, *Srpski zapisi...*, vol. 1/1993, 2/1995, 3/1996, 4/2000, 5/2001, 6/2004; I.B.Mureșianu, *Cartea veche bisericească din Banat*, Timișoara 1985; V. Leu, *Cartea și lumea rurală în Banat, 1700-1830*, Reșița, 1996; Idem, *Cartea veche românească din bisericile Eparhiei Caransebeșului*, Reșița, 1996.

⁴⁰ N. Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor medievale din Banat*, Timișoara, 1973; D. Medaković, *Prvi štampani opisi srpskih manastira*, în ZLUMS, nr.10, 1974; Idem, *Istraživači srpskih starina*, Beograd, 1985; Gh. Mihailović, *Srpska bibliografija XVIII-veka*, Beograd, 1964; Rusu, *Dicționar...*.

⁴¹ Milivoje Milošević, *Arheološki objekti manastirea Mesiča*, în RVM, nr.3, 1954, p. 338-354; M. Brmbolić, T. Tasići, M. Miliuš, *Manastir Vojlovica arheološko- konzervatorski radovi i prezentacija spomenika*, în „Glasnik“, nr.6, Vrșac, 1995, p. 80-84; D. Țicu, *Despre arhitectura ecleziastică din Clisura Dunării, și Zlatica un monument de arhitectură ecleziastică din veacul al XV-lea*, în Studii istorice, Timișoara, 2003.

⁴² Miloš Popović, *Istorija manastira Mesiča*, Ruma, 1987; Idem, *Manastir Drenovac u Banatu kod Bečkerek*, New York, 1996; O. Radosavljević, *Manastir Kusič*, Bela Crkva, 1993; Idem, *Manastir Zlatica*, Bela Crkva, 1997; V. Lupulovici, B.Krstici, *Manastir Baziaș*, Timișoara, 1998; S. Bugarski, L. Stepanov, *Manastir Bezdin*, Timișoara, 1999; D. Rackov, *Manastir Mesič*, Novisad, 2002; E. Arădeanu, T. Bodogae, Lucian Emandi, *Mănăstirea Hodoș-Bodrog*, Arad, 1980; V. Matić, S. Georgević, *Manastir Sv. Giurgea*, în ZLUMS, nr. 6, 1970; O. Radosavljević, *Manastir Središte*, în „Bogoslovlje“, Nr.1, Beograd, 1987.

⁴³ S.Mileusić, *Srednjovekovni manastiri Srbije*, Novisad, 1997; I. B. Mureșianu, *Mănăstiri din Banat*, Timișoara, 1976; O. Zirojević, *Crkve i manastiri na području Pečke patriarșije di 1683 godine*, Beograd, 1984; M. Iovanović, *Srpski manastiri u Banatu*, Novisad, 2000; M. Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, București, vol.I, 1980; I. D. Suciu, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1977.

⁴⁴ L. Cerović, *Srbii u Rumuniji*, Novisad, 1997; Bugarski, *Srpsko Pravoslavje...*; D. Popovici, *Srbi u Banatu do kraja XVIII-veka-Istorija naselja i stanovništ*, Beograd, 1955; Idem, *Srbi u Vojvodini*, vol.1-3, Novisad, 1957; Vukića Popović, *op. cit.*; M. Tomić, *Po Dunavskoi Klisuri*, București, 1989; D. Țicu, *Banatul montan în evul mediu*, Timișoara, 1998; Pal, *A Temesvári szandzsák...*; Popović, *Crkveni život...*; Coordonator V. Lazić, *Seoske i salašarske Crkve u Vojvodini*, Novisad, 1998.

MÂNĂSTIRILE DIN BANAT DE LA ÎNFIINȚARE ȘI PÂNĂ ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

În mileniul trecut, după afirmațiile unor istorici au existat în Banat peste 50 de mănăstiri⁴⁵, fapt pentru care pe bună dreptate acest ținut a fost denumit de către unii „*Micul Athos*”⁴⁶. Mai mult de jumătate din aceste așezăminte monastice s-au stins încă în cursul Evului mediu, cel mai probabil în timpul mării invazii tătare din anul 1241. Numărul lor s-a diminuat și după acest an în dese războaie purtate în aceste locuri, iar cele care au rămas, deși au suferit și ele distrugeri repetate au dăinuit până azi grație eforturilor credincioșilor și clerului, care după fiecare distrugere și-au unit eforturile și au refăcut aceste mănăstiri.

Tot în cursul războaielor au pierit și documentele care ar fi putut face lumină asupra perioadei de început a acestor centre monastice. Astfel, au rămas în conul de umbră al istoriei probleme neelucidate, cum ar fi cele legate de timpul ridicării și de numele ctitorilor. Acest fapt a generat divergențe de opinii și păreri în istoriografia multiculturală a acestui spațiu multietnic.

În „*penuria*” de izvoare istorice, două se disting prin siguranța și importanța lor: defterele turcești⁴⁷ din a doua jumătate a secolului al XVI-lea și Catastiful Patriarhiei de Ipek din a doua jumătate a secolului al XVII-lea⁴⁸.

⁴⁵ Miodrag Iovanović, *Srpski manastiri u Banatu*, Novisad, 2002, p. 7.

⁴⁶ Ozren Radoslavlević, *Manastir Kusić*, Bela Crkva, 1993, p. 5.

⁴⁷ Pál, *A Temesvari Szandzsak*; Ziroiević, *Crkve i manastiri*.

⁴⁸ Matić, *Katastig Pečki*, ; I. D. Suciu-R. Constantinescu, *Documente I*.

Deși oferă date laconice, izvoarele amintite rămân foarte importante pentru reconstituirea geografiei monastice din Banatul medieval prin faptul că ele oferă date despre unele mănăstiri pentru care nu avem alte informații din alte surse istorice.

Dacă în defterele turcești, pentru cuprinsul sangeacului de Timișoara și Moldova (Banat), care la acea vreme cuprindea cea mai mare parte a Banatului, sunt consemnate nu mai puțin de 20 de mănăstiri ortodoxe, în Catastiful Patriarhiei de Ipek sunt amintite doar șapte, ceea ce înseamnă că în decurs de un secol numărul lor s-a diminuat cu mai bine de jumătate.

Situația este valabilă și pentru mănăstirile care fac obiectul acestui studiu. Dacă în deftere sunt amintite mănăstirile Baziaș, Zlatița, Cusici, Sângeorge, Mesici și Voilovița, în catastif sunt menționate doar Cusici, Mesici și Sângeorge, fapt ce ne determină să credem că celelalte erau în ruină în vremea când monahii Patriarhiei de Ipek, în anii 1660 și 1666, au fost în Banat după milostenii.

Unele dintre mănăstirile amintite în deftere, dar neconsemnate în Catastif, și-au reluat misiunea lor religios-morală, altele au rămas pe mai departe în ruină. La refacerea unora dintre mănăstiri un rol important trebuie să-l fi avut ierarhia sârbească, instituită după marea migrație din anul 1690, de sub patriarhul Arsenie III Cernoievici, privilegiile dobândite contribuind la realizarea acestui fapt.

După distrugerile suferite în războaiele dintre austrieci și turci, de la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul celui următor, pe lângă greutățile legate de refacere, mănăstirile au avut de înfruntat și greutăți în ceea ce privește dreptul lor de proprietate asupra pământului. În situația nou creată, când proprietățile funciare ale mănăstirilor erau foarte importante pentru obținerea de venituri atât de necesare la refacerea acestora, aceste proprietăți au început să fie uzurpate atât de nobili cât și de perneavorii mănăstirilor.

În această situație, când mănăstirilor li s-au cerut să dovedească cu acte dreptul lor de proprietate asupra pământurilor mănăstirești, mitropolii Karlovițului au cerut trimiterea unor comisii de stat care să consfințească hotarele posesiunilor mănăstirești⁴⁹.

⁴⁹ Deian Medacović, *Prve štampane monografije*, în ZLU, nr.10, 1947, p. 211.

Prima comisie de acest gen a măsurat, încă din 1714, pământul mănăstirii Beočin⁵⁰, din Srem, fapt continuat și în anul 1721. În același an, 1721, este consemnată activitatea unei comisii la mănăstirea Hopovo⁵¹.

În același mod s-a pus problema posesiunilor mănăstirești și în Banat⁵². La mănăstirea Voilovița activitatea unor asemenea comisii este consemnată în anii 1755, 1759, 1765 și 1766⁵³.

Dese neînțelegeri cu autoritățile din cauza pământului a avut și mănăstirea Partoš. După o atestare a dreptului de proprietate asupra pământului primită în 4 ianuarie 1758, întărită de mărturia perneavorilor mănăstirii, aceasta a deținut, atât în timpul stăpânirii turcești cât și după aceea, posesiunea „Balat”⁵⁴.

Cum mănăstirea Sf. Gheorghe și-a pierdut în războiul austro-turc, început în anul 1716 documentele doveditoare asupra pământului, a avut de înfruntat mari greutăți în apărarea posesiunilor sale uzurpate de sătenii din Ciacova și Berecuța care au ocupat tot pământul lăsând mănăstirii doar pădurea. Aceste neînțelegeri cu locuitorii satelor amintite, au fost facilitate, în cea mai mare măsură, de faptul că erarul încă în anul 1722 a luat de la mănăstiri 1174 jugăre și 800 de stânjeni împreună cu satul Sîngeorge, care, de atunci s-a numit Sângeorge Cameral, fără să acorde mănăstirii nici o compensație⁵⁵.

Aceeași situație a avut de înfruntat și mănăstirea Bezdin, căreia administrația din Timișoara i-a luat în anii 1725 și 1737 o bună parte de pământ cu intenția de a coloniza aici germani. Fără sorți de izbândă s-a soldat toată truda egumenului Timotei de a reîntoarce în proprietatea mănăstirii pământul confiscat⁵⁶.

Toate aceste diferende au determinat autoritatea statală austriacă să le încredințeze organului competent cu problemele sârbești, Deputăției ilirice de curte, căruia i s-a cerut ca, în mod sistematic și hotărâtor, să treacă la

⁵⁰ Dimitrie Ruvarac, *Manastir Beocin*, Sremski Karlovci, 1924, p. 14-15.

⁵¹ Idem, *Kako je došao manastir Hopovo do pustare na Megiešu?*, SS, XVI, br. 13, 1906, p. 374.

⁵² S. Kostić, *Šematizam...*, 1924, p. 8; Idem, *Srbi u Rumunskom Banatu*, Timișoara, 1940, p. 43-44.

⁵³ Milčević, *Povjest Voilovice...*, p. 7.

⁵⁴ Ilarion Zeremski, *Manastir Partoš*, în GID, III, 1930, p. 210.

⁵⁵ Kostić, *Šematizam...*, 1924, p. 13.

⁵⁶ Ibidem, p. 8.

reglementarea situației mănăstirilor din cuprinsul mitropoliei Karlovițului. Astfel, în anul 1771 i s-a cerut mitropolitului Ioan Georgevici să întocmească și să trimită o situație detaliată a fiecărei mănăstiri în parte⁵⁷. Intenția Deputăției ilirice de curte era de a reduce numărul mănăstirilor, cele ce stăteau mai slab din punct de vedere economic să le afilieze celor mai mari, iar situația funciară încurcată să fie rezolvată. Mitropolitul Ioan Georgevici a trimis la Viena situațiile cerute dar Deputăția nu a fost mulțumită și a cerut altele, fapt realizat în anul 1772⁵⁸.

În 1775, Deputăția ilirică a desemnat o comisie sub președinția sub-mareșalului baron Matezen, cerând acesteia ca, în mod exact și amănunțit, să cerceteze toate mănăstirile și să consemneze conștiincios tot ce se referă la trecutul lor precum și situația materială a acestora din acel moment⁵⁹. Analiza raportului întocmit a fost încredințată unei comisii speciale constituită din membrii Consiliului aulic de război, Trezoreriei de curte și Deputăției ilirice.

Urmarea lucrărilor comisiei și înaintarea raportului acesteia împărătesei Maria Tereza, s-a concretizat în hotărârea finală asupra mănăstirilor din Banat, expusă în rescriptul imperial din 16 ianuarie 1777⁶⁰. Conform acestui rescript unele mănăstiri și-au pierdut autonomia și au fost afiliate altora. Primele care și-au pierdut autonomia au fost Baziaș și Cusici, ele fiind afiliate mănăstirii Zlatița încă din anul 1772. Cauza a fost că ele se aflau în fâșia de pământ ce urma să fie înglobată în Granița Militară. Cu toată împotrivirea mitropolitului Karlovițului, care a înaintat în acest sens un protest⁶¹, încă pe 13 septembrie 1771, fâșia în cauză a intrat sub jurisdicția militară.

Tot conform dispozițiilor rescriptului imperial din 1777 și-au pierdut autonomia și mănăstirile: Partoș, afiliată mănăstirii Sf. Gheorghe, Srediște și Săraca, afiliate mănăstirii Mesici. Această din urmă afiliere s-a realizat în anul 1778 pe 16 iunie⁶².

⁵⁷ Deian Medacović, *op. cit.*, p. 213; Gruić, *Prilošci...*, p. 8.

⁵⁸ Mita Kostić, *Grof Koler*, Beograd, 1932, p. 88.

⁵⁹ I. Zeremski, *Srpski manastiri...*, p. 81; S. Kostić, *Obnova manastira Kusiča u Rumuniji*, Timișoara, 1930, p. 11.

⁶⁰ I. Zeremski, *Srpski manastiri...*, p. 82.

⁶¹ V. Lupulović-B. Krstić, *op. cit.*, p. 25; I.D.Suciu-R.Constantinescu, *op. cit.*, p. 334.

⁶² I. Zeremski, *Srpski manastiri*, p. 82.

Deși autoritățile au motivat reducerea mănăstirilor ca un act de reformă a acestora, după cum se justifica groful Koller⁶³, președintele Deputăției ilirice, într-un act oficial trimis împărătesei Maria Tereza, după Josef Valentin Eybel, autorul cărții „Sieben Kapitel von Klosterleuten”⁶⁴, reforma mănăstirilor a însemnat de fapt lichidarea lor.

Sârbii au văzut în reforma mănăstirilor, pe lângă o măsură menită să ușureze misiunea uniților și o îngustare, chiar un atentat la privilegiile dobândite, fapt ce a provocat în societatea sârbă o mare nemulțumire care, câteodată a răbufnit în răzvrătiri pe față.

Mănăstirile din Banat au mai avut de înfruntat greutatea odată cu anexarea Banatului la Ungaria și introducerea administrației comitatense în anul 1779. Încă înainte de aceasta, erarul în Banat și-a însușit multe bunuri și le-a proclamat ca ale sale, expunându-le la vânzare. În asemenea bunuri au intrat și satele mănăstirești (perneavor). Cu toate stăruințele călugărilor de a arăta că acestea le-au aparținut încă din timpul stăpânirii turcești, în cele din urmă acestea le-au fost luate oferindu-li-se, totuși, mănăstirilor, posibilitatea de a le răscumpăra fără a participa la licitație publică. Neavând de ales mănăstirile, în 1782 au acceptat oferta, Bezdinul plătind pentru perneavorul Munar suma de 9009,45 forinți, Mesičiul pentru praediumul Mesič 6791,10 forinți, iar Sf. Gheorghe pentru praediumul Szent György 3986,35 forinți⁶⁵.

Dintre mănăstirile care și-au pierdut autonomia, unele și-au continuat existența cu statutul de biserici de mir fiind cedate satelor din apropiere, cum este cazul mănăstirilor Partoș, Srediște și Săraca, altele s-au transformat pentru o lungă perioadă în ruine, cum a ajuns cea de la Cusici. Singura care și-a continuat existența „de facto” dar neoficial, a fost cea de la Baziaș. Acest fapt s-a datorat abilității episcopilor care au găsit o cale de compromis, după cum arată cronicarul Vichentie Liuştina: „că prin binecuvântarea foștilor și actualului domn episcop un ieromonah din această mănăstire Zlatița stă la Baziaș, îi întâmpină pe credincioși și săvârșește slujbele”⁶⁶.

⁶³ M. Kostić, *op. cit.*, p. 171.

⁶⁴ I. V. Eybel, *Sieben Kapitel von Klosterleuten*, Wien, 1781, p. 87.

⁶⁵ I. Zeremski, *Srpski manastiri...*, p. 83.

⁶⁶ Liuştina, *Povijest Zlatice...*, p. 10-11, V. Lupulović- B. Krstić, *op. cit.*, p. 26.

Pe lângă greutățile legate de averea lor, mănăstirile s-au confruntat și cu distrugerile suferite în timpul războaielor turco-austriece din anii 1716-1718, 1737-1739, 1787-1791.

Din cele supuse cercetării de față au avut de suferit în cursul războaielor amintite: Voilovița 1716, 1738 și 1788⁶⁷; Baziaș 1716 și 1738⁶⁸; Zlatița 1716, 1738 și 1788⁶⁹; Kusici 1716 și 1788⁷⁰; Mesici 1716, 1738 și 1788⁷¹; Sân George 1716⁷².

Desigur că asemenea distrugerii presupuneau tot atâtea refaceri. Cu toate că refacerile reclamau eforturi financiare uriașe, majoritatea mănăstirilor amintite mai sus au executat mai multe reparații și lucrări în ultimele două decenii ale secolului al XVIII-lea și prima jumătate a secolului următor. Astfel, mănăstirea Sf. Gheorghe în decurs de numai un an 1793-1794 a zidit biserica actuală⁷³, în 1799 zidurile bisericii au fost pictate de pictorul Pavle Giurgev din Sângeorge și tot în același an sculptorul Avram Manoilovici din Sombor a sculptat iconostasul⁷⁴. Între anii 1803-1804 iconostasul a fost pictat de Iovan Isailovici (cel bătrân) iar cei care au plătit această lucrare au fost: Iovan Panaiot, Sofronie și Gheorghe Stefanovici, Iovan Avramovici, Ața Jivcovici, Kiril Veselinovici, Gheorghe Mladenovici și Iovan Lakovici⁷⁵.

Însemnate lucrări s-au făcut în ultimul deceniul al secolului al XVIII-lea și la mănăstirea Mesici. În 1792 biserica mănăstirii a fost reparată atât în interior cât și în exterior, bisericii adăugându-i-se un nou pridvor și

⁶⁷ Milcović, *Povjest Voilovice...*, p. 9; Popovici, *Crkveni život...*, p. 155.

⁶⁸ Barotti, *Adattar...*, II, p. 29; V. Lupulović- B. Krstić, *op. cit.*, p. 24; Bugarski, *Srpsko Pravoslavlje*, p. 61.

⁶⁹ Liuština, *Povjest Zlatice*, p. 7; R. Gruić, *Borbe s Turcima u Banatu, 1738-1739*, GIDK, kn.III, 1930, p. 106-107.

⁷⁰ O. Radosavljević, *Manastir Kusič*, Bela Crkva, 1993, p. 11; Bugarski, *Srpsko Pravoslavlje...*, p. 83.

⁷¹ Liuština, *Povjest Mesiča*, p. 18; Dositei Giori, *Svetopretečev manastir Gore Mesičke*, Vršac, 1930, p. 8 și 16.

⁷² S.Kostić, *Srbi u Banatu*, p. 56; Bugarski, *op. cit.*, p. 85; I. Zeremski, *op. cit.*, p. 139; Voislav Matić, Svetlana Georgević, *Manastir Svetog Georgea*, în „Biltten“, an.15, nr. 1/57-2/58, 1956, p. 23.

⁷³ Voislav Matić, Svetlana Georgević, *op. cit.*, p. 25. Zeremski, *Sremski monastiri*, p. 143.

⁷⁴ Ibidem.

⁷⁵ Ibidem.

un turn în stil baroc, după planul arhitectului de origine cehă Anton Blomberger⁷⁶. Între anii 1791-1793 s-a zidit marele conac al mănăstirii⁷⁷.

La fel au stat lucrurile și la mănăstirea Voilovița. Întrucât în anul 1788 mănăstirea a fost distrusă rămânând din aceasta „*doar zidurile înnegrite de fum*” egumenul Nicanor împreună cu frații și credincioșii din împrejurimi în anul 1791 au renovat mănăstirea „*iar chiliile dinspre pădure în lungime de 13 stânjeni le-au renovat și acoperit*”⁷⁸.

La mănăstirea Zlatița, distrusă și ea în războiul din 1788, lucrurile au mers mai greu pentru că starea economică a acesteia era mult mai slabă decât a celorlalte, fiind inclusă în „categoria a treia” a mănăstirilor din cadrul mitropoliei Karlovițului, după cum arată documentele Congresului național bisericesc din Timișoara din anul 1790⁷⁹. La același congres, arhimandriții delegați au cerut printre altele ca „*mănăstirea Zlatița arsă în timpul războiului din 1788 să fie refăcută*”⁸⁰. Și delegații din rândul grănicerilor au cerut acest lucru, anunțând totodată că s-a oferit un zidar care vrea „*să refacă mănăstirea*”⁸¹. Mănăstirea ar fi zăcut mult timp în ruine dacă nu ar fi intervenit episcopul Iosif Iovanovici Șakabent la împăratul Leopold al II-lea care i-a dat aprobarea ca „*prin toate eparhiile noastre să trimită oameni să strângă milostenii acestei mănăstiri de la creștinii noștri*”⁸². Cum milosteniile strânse, după cum afirmă cronicarul Liušțina „*domnul episcop din nou a acoperit și împodobit această mănăstire*”⁸³.

Spre deosebire de celelalte mănăstiri, cea de la Bezdin a avut de suferit cel mai puțin de pe urma războaielor dintre austrieci și turci, în decursul secolului al XVIII-lea. Conscripția mănăstirilor din anul 1775 o situează pe primul loc între mănăstirile bănățene, în ce privește averea și veniturile realizate⁸⁴. Din aceste considerente, lucrările de renovare s-au desfășurat pe toată durata secolului al XVIII-lea și începutul celui următor.

⁷⁶ Darinka Rackov, *Manastir Mesič*, Novisad, 2002, p. 129.

⁷⁷ Ibidem, p. 24.

⁷⁸ Milcovici, *Povjest Voilovice*, p. 15.

⁷⁹ S. Gavrilović-N. Petrović, *Temišvarski Sabor 1790*, Novisad - S. Karlovci, 1972, p. 378.

⁸⁰ Ibidem, p. 198.

⁸¹ Ibidem.

⁸² Liušțina, *Povjest Zlatice*, p. 12.

⁸³ Ibidem.

⁸⁴ I.D.Suciu-R.Constantinescu, *op. cit.*, p. 344.

În anul 1741 s-a ridicat o nouă clopotniță⁸⁵ pe partea de vest a bisericii, iar în anul 1753, pictorul Ștefan Tenețki a terminat pictura iconostasului⁸⁶, care a fost înlocuit cu unul nou lucrat între anii 1800-1802 de sculptorul Axentie Marcovici și pictat de Jacob Orfelini în 1802⁸⁷. Între anii 1775-1781, s-au continuat lucrările la clădirile anexe, iar în 1781 bisericii i s-au făcut reparații capitale⁸⁸.

Reparațiile făcute de mănăstiri la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, au putut fi susținute financiar datorită faptului că mănăstirile și-au mărit puterea economică prin dobândirea averii mobile și imobile a celor care au fost desființate. La această concentrare a resurselor economice trebuie adăugată și mobilizarea de excepție a ierarhiei și a credincioșilor, care, de teama luării unor altor măsuri restrictive din partea autorităților, au depus eforturi pentru întărirea prestigiului mănăstirilor.

Necazurile nu au încetat nici în cursul secolului al XIX-lea. În timpul Revoluției de la 1848 au avut de suferit mănăstirile Bezdin și Zlatița. Cea de la Bezdin a fost ocupată de trupele maghiare ale lui Kossuth, care au folosit-o ca loc de aprovizionare⁸⁹. În același timp i s-a tăiat pădurea, iar lemnul a fost folosit pentru întărirea fortăreței de la Arad. După cum arată un document din arhiva mănăstirii, acesteia i s-a acordat pază militară timp de trei luni, cheltuielile fiind suportate de mănăstire⁹⁰.

Mult mai multe pierderi a avut mănăstirea Zlatița, care în septembrie 1848 a fost incendiată de soldații Batalionului 9 Honvezi, comandat de maiorul Karl von Abancourt⁹¹. Incendierea a reprezentat o măsură punitivă luată de maghiari pentru incendierea de către revoluționarii sârbi a unor mori de pe râurile Nera și Iaruga și pentru faptul că mănăstirea devenise o bază a armatei sârbe care organiza de aici mai multe atacuri asupra orașului Bela Trkva,⁹² aflat sub asediu. Din protestul episcopului Vârșeșului, Ștefan

⁸⁵ S. Bugariski-L. Stepanov, *Manastir Bezdin*, Timișoara, 1999, p. 69.

⁸⁶ Ibidem, p. 73

⁸⁷ Miron Nenadović, *Prilozi za povjest manastira Bezdina*, în DSS, an.V, nr.2, 1932, p. 39.

⁸⁸ Ibidem.

⁸⁹ O. Velescu-arh.A. Corvătescu, *op. cit.*, p. 54.

⁹⁰ AMBez, *Fond, Administrativna akta*, an.1849.

⁹¹ O. Radosavlević, *Manastir Zlatica*, Bela Crkva, 1997, p. 32.

⁹² Gioka Popović, *Bela Crkva nekad i sad*, Pančevo, 1905, p. 26.

Popovici înaintat comisarului guvernului, Vucovics Sebbö aflăm „că gardiștii naționali nu numai că au făcut praf mănăstirea Zlatița dar au dus cu ei și vitele, toate obiectele bisericesti și alte bunuri imobile și așa au nimicit în total mănăstirea”⁹³. Întrucât biserica mănăstirii, conacul și clădirile anexe au fost complet distruse, călugării s-au refugiat la Baziaș, care, potrivit unui document din arhiva mănăstirii, a devenit „reședința temporară a monahilor din Zlatița”⁹⁴

⁹³ I.D.Suciu-R.Constantinescu, *Documente II*, p. 720.

⁹⁴ AMBaz, *Protokol Saborni i circularov manastira Svjato Savskog Zlatice, filijala Bazjaša 1856 ljeta*, nr. Inv. 3, p. 1.

ISTORICUL MÂNĂSTIRILOR SÂRBEȘTI DIN BANAT ÎNTRE ANII 1861-1918

1. VIAȚA BISERICESCĂ DIN MITROPOLIA KARLOVIȚULUI ÎNTRE ANII 1861-1918

Istoria mănăstirilor sârbești în perioada 1861-1918 poate fi înțeleasă doar în cadrul mai larg al vieții bisericești din mitropolia Karlovițului care în această perioadă a fost destul de agitată, ea scurgându-se sub semnul luptei în jurul autonomiei bisericești și școlare.

Evenimentele politice din a doua jumătate a secolului al XIX-lea precum desființarea Voivodinei Sârbe, în anul 1860, instaurarea dualismului austro-ungar din 1867, Legea naționalităților din 1868, au fost doar câteva din evenimentele care au produs profunde schimbări pe scena politică și bisericească a populației ortodoxe din mitropolia Karlovițului.

Dacă până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, organizarea bisericească a fost singurul teren pe care poporul sârb putea să se organizeze și să se afirme ca nație, din a doua jumătate a aceluiași secol în viața publică începe să se facă tot mai simțită prezența tinerei generații a intelectualității sârbe grupată în organizația „Tineretul Sârb Unit”⁹⁵.

⁹⁵ Tineretul Unit Sârb a fost înființat la adunarea din 27-29 august 1866, la Novisad. Inițiativa înființării acestei organizații a aparținut Asociației Zora, care a adunat în jurul ei tineretul academic din Viena. Înființată în 1863 ca societate de lectură, activitatea acestei asociații era axată pe acțiuni culturale menite să întărească conștiința națională. Această organizație, deși avea ca scop principal organizarea de acțiuni culturale menite să ridice nivelul cultural al poporului sârb de pretutindeni, în activitatea sa, la foarte scurt timp, a fost inclusă și componența politică. Din rândul acestei organizații vor apărea liderii politici de mai târziu, în frunte cu Svetozar Miletić, L. Terovici, *Srbi u Rumuniji*, Novisad, 1997, p. 216-219.

În lupta de afirmare a națiunii sârbe, tinerii intelectuali au intrat în conflict deschis cu ierarhia bisericească sârbă, iubitoare de neam dar conservatoare. Acest fapt s-a simțit încă de la Congresul național bisericesc din anul 1861, unde tinerii mireni au încercat să-și impună dominația în lucrările congresului⁹⁶. Acțiunea lor a fost favorizată de faptul că, după moartea patriarhului Iosif Raiacici, în anul 1861, mai întâi în calitate de administrator, apoi în cea de mitropolit și patriarh, din 1864, a devenit episcop al Timișoarei, Samuil Mașirevici care nu a avut nici reputația și nici forța conservatoare a predecesorului său. Acesta, deja la Congresul din 1864, când a fost ales, a acceptat ca deputații mireni să se impună în formularea noilor reguli ale instituțiilor autonome⁹⁷.

Faptul că autonomia național-bisericească dispunea de o bază materială respectabilă, este ușor de înțeles de ce aceasta a devenit miza luptei pentru supremație în congres.

La congresul mai sus amintit, deputații l-au desemnat pe Iovan Hagici să formuleze o propunere pentru administrarea bunurilor mănăstirești și a fondurilor național-bisericești.

Conflictul între laici și cler s-a manifestat și mai acut la Congresul național bisericesc din anul 1869, care din cauza încingerii spiritelor în jurul alegerii președintelui (care până atunci aparținuse patriarhului) nici nu și-a încheiat lucrările, patriarhul „*slobozindu-i pe deputați*”⁹⁸. La acest congres, laicii, grupați în jurul lui Svetozar Miletici și Iovan Subotici, au aruncat cuvinte grele atât asupra ierarhiei pe care au numit-o „*partidul călugăresc*” dar și asupra Bisericii „... *vorbind împotriva lui Hristos, împotriva Maicii Domnului și sfinților și împotriva a tot pe ce se baza credința ortodoxă*”⁹⁹.

⁹⁶ Georgević, *Blagovestenski Sabor*, Novisad, 1861, p. 1; Dimitrie Boarov, *Politička istoria Vojvodine*, Novisad, 2001, p. 69.

⁹⁷ Dimitrie Boarov, *op. cit.* p. 69.

⁹⁸ Slepčević, *Istorija...*, SPC, II, p. 173; Stevan Pavlović, *Srpski narodni Sabori Sremskim Karlovcima 1869 godine*, Novisad, 1870, p. 301.

⁹⁹ Ilarion Zeremski, *Avtobiografija Nicanora Gruiča*, în BG; anIV, nr.VIII, 1905, p. 6.

De cealaltă parte, Nikanor Gruici¹⁰⁰, care la mijlocul anului 1872 a fost numit administrator al Mitropoliei Karlovițului, în însemnările sale i-a descris pe liderii Partidului Național Liber Cugetător Sârb ca „... *eretici sau apostafi și atei cărora nu le pasă nici de credință, nici de Biserică ci doar de ce le este lor folositor...*”¹⁰¹.

Guvernul maghiar nu dorea cu nici un preț ca opoziția politică să se manifeste prin Biserică, și intervenea adeseori în conflictul dintre laici și clerici în funcție de interesele sale. Același lucru nu-l doreau nici episcopii, care prin subordonarea Bisericii, partidelor politice vedeau obstructate canoanele după care se conducea Biserica.

Deoarece congresul din 1869 nu și-a încheiat lucrările, guvernul maghiar a cerut continuarea lui. Stabilite să se țină în anul 1870, patriarhul Mașirevici nu a mai apucat lucrările congresului, decedând la începutul aceluși an.

În calitate de administrator al mitropoliei a fost numit episcopul de Buda, Arsenie Stoikovici. Întrucât acesta era prieten cu Miletici și dorea să ajungă mitropolit-patriarh a făcut mari concesii liderilor politici. La acest congres, Miletici a adus mai multe proiecte spre aprobare, unul dintre acestea fiind „Despre organizarea congresului” care avea 26 de articole¹⁰². Potrivit acestui proiect, congresul avea doi președinți, unul onorific (patriarhul) și unul ales (de facto), care conducea lucrările în timp ce președintele

¹⁰⁰ Nikanor Gruici s-a născut la 1 decembrie 1810 la Lipova ca fiu al parohului Procopie Gruici și al Agripinei, născută Kosić. Gimnaziul l-a terminat la Mohacs iar filosofia și dreptul la Pečvi. Studiile teologice le-a terminat la Karlovic. În monahism a fost tuns la mănăstirea Kuveždin. Ca funcționar al Consistoriului a fost un apropiat colaborator al lui Iosif Raiacić. Pe când era arhimandrit a fost mandatar al episcopiei Karlovițului de sus. În 1861, Raiacić l-a hirotonit ca arhiereu și l-a numit ca vicar. În 1864 a fost ales ca episcop de Pakraț. A fost cea mai populară personalitate dintre episcopii acestui timp. După înlăturarea lui Arsenie Stoikovici, din funcția de administrator al mitropoliei Karlovițului, a fost numit el în această demnitate, de la mijlocul anului 1872 și până în anul 1874, când a fost ales ca patriarh Procopie Ivașcovići. Pe lângă calitățile de bun administrator, Niconor Gruici a fost și un om al condeiului, scriind cântece patriotice sârbești în publicațiile vremii, sub pseudonimul „Srb Milutin”. Pe tărâm teologic a scris „Introducere în tălmăcirea Sf. Scripturi”. S-a remarcat ca un bun orator, fapt ce l-a determinat pe arhimandritul Ilarion Zeremski să-i publice cuvântările în lucrarea „Autobiografia Nicanora Gruica” în revista BG (după Sava episcop Šumadijski, *Srpski jerarsi*, p. 355-357).

¹⁰¹ Ilarion Zeremski, *op. cit.*, p. 6.

¹⁰² Dimitrie Ruvarac, *Avtonomia...*, p. 13-17.

onorific doar deschidea și închidea lucrările acestui for¹⁰³. De asemenea, proiectul mai atribuia dreptul congresului de a stabili numărul diocезelor, de a alege mitropolitul și episcopii (art. 1), de a dispune de veniturile mitropoliei precum și de a controla evidențele financiare și fondurile.

Tot Svetozar Miletici, a alcătuit și propunerea „Legea de bază național bisericească” care cuprindea 80 de articole¹⁰⁴. Articolul 2 din această lege prin prevederile sale „a împărțit practic Biserica în două puteri: congresul și sinodul. Sinodului i-au lăsat credința iar pentru congres au păstrat administrația Bisericii”¹⁰⁵. Prin prevederile articolelor 24-34, mănăstirile și bunurile lor au fost întrutotul subordonate congresului, care a dobândit și competența de a stabili modul de administrare, inspecție și control, dispunând totodată și de dreptul de a folosi veniturile și fondurile în scopurile naționale și bisericești. Sinodului arhieresc, conform art. 25, în calitate de cea mai mare calitate duhovnicească, i-a revenit doar dreptul ca pe baza pravelor existente să organizeze viața interioară a mănăstirilor, în timp ce stabilirea numărului monahilor precum și modul lor de întreținere, să revină tot congresului¹⁰⁶.

Alte două propuneri pe care Miletici le-a înaintat congresului din 1870 spre aprobare, au fost: „Despre organizarea eparhiilor” care avea 34 de articole¹⁰⁷, și „Propunere pentru organizarea Consiliului mitropolitan bisericesc și Consiliului național școlar” cuprinzând 31 articole¹⁰⁸. Majoritatea acestor propuneri prin prevederile lor au subminat drepturile seculare ale episcopatului și au adâncit și mai mult conflictul dintre laici și cler.

Toate aceste măsuri antibisericești și anticlericale au fost luate pe timpul cât administrator al mitropoliei Karlovițului a fost episcopul Arsenie Stoicovici, care, după cum am arătat, dorea să ajungă patriarh. Concesiile făcute de Stoicovici reprezentanților partidelor politice au făcut ca acesta să devină suspect la Viena. Ca urmare, la mijlocul anului 1872 el a fost înlăturat de la administrația mitropoliei Karlovițului și în locul său a fost numit Nicanor Gruici¹⁰⁹.

¹⁰³ Ibidem, p. 15.

¹⁰⁴ Ibidem, p. 212-236.

¹⁰⁵ Ibidem, p. 57.

¹⁰⁶ Ibidem, p. 220-221.

¹⁰⁷ Ibidem, p. 238-242.

¹⁰⁸ Ibidem, p. 242-244.

¹⁰⁹ Dimitrie Boarov, *op. cit.*, p. 81; Slepčević, *Istorija...*, S PC, II, p. 179.

La Congresul din 1874, după cum era de așteptat, a fost ales ca patriarh tot Arsenie Stoicovici, însă guvernul de la Pesta și împăratul nu au vrut să-l confirme¹¹⁰. Guvernul de la Pesta, foarte prompt, a speculat adversitatea dintre ierarhie și liderii politici impunându-l în această funcție pe Procopie Ivașcovici care până atunci a fost întâi stăătorul unei mitropolii care s-a desprins din componența mitropoliei Karlovițului. La sinodul pe care l-a prezidat în calitate de patriarh, Ivașcovici a corectat proiectul „Despre organizarea congresului” introducând înainte de toate prevederea conform căreia congresul alege patriarhul „din rândul episcopilor pe care îl dorește”¹¹¹, și nu din rândul tuturor membrilor congresului, cum era prevăzut de Miletici¹¹².

La sfârșitul anului 1879, când patriarhul Ivașcovici din motive de sănătate și-a depus cererea de pensionare, guvernul de la Pesta a considerat că a sosit momentul ca, în mod definitiv, să pună sub control Congresul, numindu-l pe lângă patriarhul în viață Ivașcovici, în calitate de administrator al mitropoliei, pe episcopul de Bačka, Gherman Angelici. Această numire a stârnit un val de nemulțumiri, întrucât a constituit o încălcare flagrantă atât a dreptului canonic cât și a legii maghiare care a confirmat hotărârea „Despre organizarea Congresului” pe 14 mai 1875.

Războiul politic dintre liderii politici sârbi împotriva propriei ierarhii a continuat când patriarhul pensionat a murit, în mai 1881. La congresul reunit în noiembrie 1881, la Karloviț, pentru alegerea noului patriarh majoritatea voturilor le-a întrunit, din nou, episcopul Budei, Arsenie Stoicovici, în vreme ce Gherman Angelici a obținut doar 12 voturi¹¹³. Cu toate acestea, guvernul a refuzat să-l confirme pe Stoicovici. Premierul Kalman Tisa, a intervenit la Coroană și l-a numit pe Gherman Angelici, care a devenit primul patriarh din monarhia habsburgică impus practic Bisericii sârbe. Liderii politici au protestat vehement împotriva acestei măsuri și au aruncat cuvinte de ocară grele asupra lui Angelici pe care l-au numit „comisar în reverendă”, „gropar al credinței strămoșești”, „patriarh numit”¹¹⁴.

¹¹⁰ Slepčević, *op. cit.*, II, p. 179.

¹¹¹ Dimitrie Boarov, *op. cit.*, p. 82.

¹¹² D. Ruvarac, *Avtonomia...*, p. 15.

¹¹³ Slepčević, *Istorija SPC...*, II, p. 181.

¹¹⁴ Dimitrie Boarov, *op. cit.*, p. 82.

Cu toate reproșurile politicianilor sârbi, lui Angelici nu i se poate imputa faptul că nu a fost patriot și că nu a luptat pentru binele Bisericii. Din fondurile proprii, Angelici a ridicat mai multe clădiri pentru gimnaziul și seminarul din Sremski Karlovți, a lăsat fondului pentru văduvele preoților suma de 40.000 de coroane, iar pentru Fondul de pensii al profesorilor de gimnaziu de la Karlovți, suma de 60000 de coroane¹¹⁵. De asemenea, împreună cu fratele său, a înființat la Karlovit un „convict” (internat) pentru fiii preoților¹¹⁶.

Lui Angelici i-a urmat în scaunul de patriarh, episcopul Timișoarei, Gheorghe Brancovici, care a activat în această demnitate de la începutul lui mai 1890 și până la 30 iulie 1907. Înainte de alegeri Brancovici era foarte apropiat de partidul lui Miletici, dar odată ales patriarh politicienii l-au învinuit „că s-a dezis de idealurile sale”¹¹⁷. Cu toate acestea, Brancovici a fost până la moarte un adept al autonomiei, dovedind aceasta prin poziția sa hotărâtă față de organele puterii, care căutau mereu să îngusteze autonomia. S-a arătat foarte hotărât și în lupta împotriva introducerii așa ziselor reforme politice bisericești (introducerea căsătoriei civile, ținerea matriculelor civile)¹¹⁸.

Brancovici s-a împotrivit și încercărilor primului ministrului ungar, Banfi, de a convoca sinodul arhieresc în care dorea să-l impună în scaunul episcopal de la Buda, pe Emilian Radici. Întrucât dreptul de a convoca sinodul aparținea doar mitropolitului-patriarh, Brancovici s-a prevalat de el și a primit satisfacție¹¹⁹. Cu toate că trebuia să țină piept autorităților de stat, Brancovici nu a încetat să lucreze la organizarea vieții bisericești. Prin grija lui, în anul 1893 a fost înființată Școala monahală de la Hopovo. Când în anul 1899 se desființa, a fost deschis la Karlovți, Seminarul mănăstiresc cu aceleași scopuri ca și Școala monahală¹²⁰. Patriarhul Gheorghe Brancovici, pe cheltuiala sa, a ridicat o clădire pentru școala de învățători de la Sombor, precum și mai multe școli pentru șokți (sârbi catolici) care au trecut la

¹¹⁵ Sava ep. Šumadijski, *Srpski jerarsi*, p. 132; Slepčević, *Istorija S PC...*, II, p. 184.

¹¹⁶ R. Gruić, *Brača Angelići*, în NESHS, I, Zagreb, 1926, p. 61.

¹¹⁷ Slepčević, *Istorija S PC...*, II, p. 184.

¹¹⁸ Laza Seculić, *Patriarh Brancović: baron Banfi. Iz borbe naše crkvene jerarhije i državne vlasti*, în GID, IV, 1931, p. 85.

¹¹⁹ Ibidem, p. 88-89.

¹²⁰ Vladan Maksimović, *Patrijarh Srpski Gheorghije Brancović*, în BG, an.IV, nr.VIII, 1905, p. 297.

ortodoxie. A înființat fondul Sf. Sava și Fondul predicatorilor. A investit peste 1.000.000 de coroane în scopuri culturale¹²¹.

În ultimul an de viață al patriarhului, Congresul pe 14 februarie 1907 a adoptat „Statutul despre administrarea, controlul și folosirea bunurilor mănăstirești ca bunuri național-bisericești și despre subvenționarea monahilor din cuprinsul Mitropoliei sârbe a Karlovițului”¹²². La ședințele Congresului, dominat de membrii Partidului Radical, iar s-au rostit cuvinte grele la adresa monahilor și a mănăstirilor. Cunoscută și sub numele de „Regulamentul mănăstiresc” sau „Statutul mănăstiresc”, această lege a fost confirmată de împărat pe 28 martie 1908¹²³.

După „Regulamentul mănăstiresc” toate mănăstirile sunt bunuri național-bisericești (articolul 1), iar veniturile rezultate din administrarea lor sunt folosite pentru întreținerea monahilor, al clădirilor și bisericilor mănăstirești, precum și pentru susținerea activităților școlare, culturale și umanitare ale poporului sârb din mitropolia Karlovițului (articolul 2). Bunurile mănăstirești se constituie din clădiri (case, biserici și anexele gospodărești), din pământul mănăstirilor (arături, păduri, livezi, vii, fânețe, pășuni, bălți), cariere (de piatră, var și altele), iazuri de pește, mori, fabrici de cherestea apoi tipografiile și alte „întreprinderi industriale” precum și toate hârtiile de valoare (articolul 4). În bunurile mănăstirești intră și relicvele bisericești și alte valori: ornatele preoțești, arhivele și bibliotecile. Din cadrul acestora, cele care nu sunt folosite des se vor păstra în Muzeul Național din Sremski Karlovți (articolul 5).

Averea imobilă, afară de vii, livezi și păduri, se va da în arendă, prin licitație publică, pe unul sau mai mulți ani (articolul 7). Veniturile obținute de la bunurile mănăstirești intră în casa centrală a tuturor mănăstirilor de care dispune Administrația național-bisericească a fondurilor și fundațiilor din Sremski Karlovți (articolul 9). Din totalul veniturilor anuale se plătește mai întâi impozitul datorat obștilor și statului, subvențiile monahilor, funcționarilor administrației bunurilor mănăstirești precum și cheltuielile pentru întreținerea bisericilor și clădirilor mănăstirești (articolul 11). Toate bunurile mănăstirești sunt sub conducerea Consiliului Congresului (articolul

¹²¹ R. Gruici, *Gheorghije Brancović*, în NESHS, II, Zagreb, 1927, p. 259.

¹²² M. Klicin, *Uredba...*, p. 35.

¹²³ *Statut manarstirski*, p. 1.

12). Pentru administrarea defectuoasă a bunurilor mănăstirești sunt prevăzute sancțiuni proporționale cu paguba pricinuită (articolele 22, 23, 24, 25).

În ceea ce privește subvențiile monahilor, Regulamentul prevede că numărul acestora trebuie să fie proporțional cu averea mănăstirilor (articolul 27). Prin articolul 28 este stabilită plata celor ce administrează mănăstirile: arhimandriții - 3000 de coroane, protosinghelii - 2400 coroane, egumenii - 1800 coroane, locțiitorii - 1200 coroane, namesnicul - 800 coroane, eclesiarhul - 800 coroane, diaconii - 600 coroane și monahii - 500 coroane¹²⁴.

Mijloacele pentru întreținerea bisericilor a clădirilor, pentru hrană și plățile slugilor mănăstirești sunt stabilite de Consiliul Congresului și sunt asigurate din Casa centrală (articolele 29 și 30).

Arăturile vor fi date în arendă prin licitație publică și la fel și „*fundus-ul instructus-ul*” (animalele și producția obținută din lucrarea pământului).

După aprobarea statului toate bunurile mănăstirești trebuie, după cum este prevăzut, să se dea în arendă (articolul 34). Ultimul articol anulează toate prevederile referitoare la administrarea bunurilor mănăstirești care nu sunt în concordanță cu noul regulament (articolul 35).

La propunerea premierului ungar, împăratul Franz Josef a confirmat Regulamentul pe 28 martie 1908, introducând însă o clauză care aproape că îl anulează, și anume: „*arendarea bunurilor mănăstirești pe calea licitației publice rămâne cu aceeași putere de lege doar cu aprobarea primului ministru ungar, și în urma aceasta toate actele care se referă la aceste probleme de la caz la caz, se vor înainta premierului ungar....*”¹²⁵.

Prin aceeași clauză, Consiliul Congresului era obligat să înainteze un raport guvernului maghiar, fără de aprobarea căruia nu putea da pământul în arendă și nici să aprobe împrumuturi din fonduri național-bisericești. Mai mult de atât, primul ministru ungar și-a rezervat prin clauza introdusă și dreptul de a anula toate hotărârile Consiliului Congresului în această privință.

Cu toată propaganda lui populistă și cu toate așteptările sale Partidul Radical nu și-a realizat obiectivele propuse prin intermediul mult trâmbițatului Regulament mănăstiresc. Arenda pământului nu a scăzut ci dimpotrivă a crescut. La licitațiile organizate nu câștigau micii proprietari ci

¹²⁴ Ibidem, p. 10.

¹²⁵ Ibidem, p. 1-2.

marii latifundiari, astfel că mult așteptata creștere a fondurilor național-bisericești nu s-a produs¹²⁶. Criticați aspru atât de adversarii politici, din Partidul Liberal, cât și de cercurile eclesiastice, radicalii și-au pierdut popularitatea în rândul maselor și au trecut catastrofal la alegerile pentru Congresul național bisericesc din anul 1910. Regulamentul mănăstiresc a contribuit în mare măsură la întreruperea definitivă a autonomiei național-bisericești, pentru că la jalbele înaltului cler, în iulie 1912, împăratul Franz Josef a suspendat toate dispozițiile care reglementau existența și activitatea autonomiei național-bisericești din Mitropolia Karlovițului¹²⁷. Au fost scoase în afara legii: Dispoziția din 29 mai 1871 „Despre organizarea temporară a eparhiilor”, și „Despre organizarea temporară a Consiliului mitropolitan-bisericesc și Consiliului național-școlar”, Dispoziția din 29 mai 1871 „Despre modul de alegere a reprezentanților Congresului”, Dispoziția din 14 mai 1875 „Despre organizarea Congresului național-bisericesc sârb”, dispozițiile care modificau sau completau pe cele amintite și „Statutul despre administrarea, controlul și folosirea bunurilor mănăstirești ca bunuri național-bisericești și despre subvenționarea monahilor din cuprinsul Mitropoliei sârbe a Karlovițului”¹²⁸.

În suspendarea dispozițiilor amintite, împăratul a motivat că acestea au fost „*greșit interpretate*”¹²⁹ și din acest considerent toate competențele le-a încredințat ierarhiei bisericești.

Astfel au fost reactivate dispozițiile capitolelor 4 și 5 din Rescriptul imperial din 10 august 1868 și s-a restabilit vechiul sistem de alegere a membrilor congresului.

Dispoziția imperială din 11 iulie 1912 a stârnit mari nemulțumiri și proteste în rândul politicianilor sârbi. Într-un articol publicat în ziarul *Magyarország*, liderul Partidului Radical, Ișa Tomici a lansat teza „*că Viena i-a pedepsit pe sârbi pentru că nu au vrut să fie nuiua din mâna ei împotriva ungarilor*” și că prin suspendarea autonomiei „*a fost reînviat leșul din perioada neconstituțională*”¹³⁰.

¹²⁶ Lazar Rakić, *Radikalna stranka u Vojvodini*, Novisad, 1983, p. 114; D. Boarov, *op. cit.*, p. 96.

¹²⁷ D. Boarov, *op. cit.*, p. 96.; SMG, an.X, nr.15, 1912, p. 230.

¹²⁸ *Ibidem*.

¹²⁹ *Ibidem*.

¹³⁰ D. Boarov, *op. cit.*, p. 96.

De cealaltă parte, patriarhul Luchian Bogdanovici¹³¹ și înaltul clér nu au văzut în dispoziția imperială din 11 iulie 1912 nimicirea autonomiei ci numai „suspendarea ei”.

2. ORGANIZARE

În funcție de rangul pe care îl aveau, mănăstirile din cuprinsul Mitropoliei Karlovițului, după cum arată actul „Predlozi odborno-sinodalni 1864” (Propunerile comisiilor sinodale), tipărit la Novisad, erau împărțite în trei categorii: arhimandrii, egumenii și filiale¹³².

Încadrarea mănăstirilor în una din aceste categorii se făcea de patriarh și sinod iar criteriile de încadrare erau: puterea economică, performanțele economice, precum și prestigiul acestora.

Cele cu o putere economică mai mare intrau în categoria arhimandrii, iar starețul avea rangul de arhimandrit. În categoria egumenii intrau mănăstirile cu o putere economică mijlocie, starețul lor având rangul de egumen. Celor a căror putere economică era mai slabă erau încadrate la categoria filiale, ele depinzând de regulă de una din mănăstirile care aveau un grad superior, fiind lipsite de personalitate juridică. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, mănăstirile supuse investigației de față aveau rangul

¹³¹ Luchian Bogdanović a fost ultimul mitropolit-patriarh al mitropoliei Karlovițului. S-a născut la Baja, în 1867. Școala primară și gimnaziul le-a terminat în localitatea natală, iar teologia la Karloviț, în 1889. După aceasta a studiat dreptul la Liceul Mitropolitan din Jegra. În monahism a fost tuns la mănăstirea Beočin, în 1891. De la intrarea în monahism a fost notar consistorial al Eparhiei Bačka, în Novisad, unde în paralele a predat și religia la școlile din oraș. A predat cântarea bisericească la seminarul și Sremski Karlovci. În 1897 a fost ales ca episcop al Budei, fiind hirotonit și instalat în această demnitate în 1898. În 1908 a fost numit, mai întâi, administrator al mitropoliei Karlovițului și apoi patriarh. În timpul păstoririi sale a avut multe realizări în toate planurile. În timpul Războiului balcanic, din 1912, când a fost întreruptă și autonomia, guvernul maghiar a avut intenția de a muta reședința mitropolitană la Budapesta. Nereușind acest lucru, de a-l despărți pe patriarh de popor, se pare că a hotărât să-l lichideze fizic. Pe când se afla la băi, în Austria, la Bad Gastein, patriarhul a dispărut, pe 1 septembrie 1913. Resturile trupesti i-au fost găsite abia la sfârșitul lui octombrie același an, într-un râu la depărtare de 30 de km de Bad Gastein. A fost înmormântat în biserica episcopiei Karlovițului de sus, lângă patriarhul Gheorghe Brancovici (Sava episcop de Sumadia, *Srpski jerarsi*, p. 290-293.)

¹³² ASANUK PMF, „B”, 39/1864; *Predlozi odborno-sinodalni*, Novisad, 1864, p. 16-17.

după cum urmează: arhimandrii erau cele de la Bezdin, Sf. Gheorghe și Mesici¹³³, egumenii, mănăstirile Voilovița¹³⁴ și Zlatița¹³⁵ iar cea de la Baziaș era filie a mănăstirii Zlatița¹³⁶. În anul 1890 din cauza situației economice precare mănăstirea Zlatița a fost afiliată Voiloviței¹³⁷ cu statut de filie, stând sub această formă până în anul 1899¹³⁸. În 1900 mănăstirea Baziaș s-a desprins de Zlatița¹³⁹.

În Rescriptul imperial din 10 august 1868, articolul 28 prevedea ca ridicarea respectiv coborârea mănăstirilor dintr-o treaptă în alta precum și afilierea unor mănăstiri altora, intră în competența patriarhului și sinodului care, pe lângă acestea, stabileau și numărul monahilor din mănăstiri¹⁴⁰. După același rescript, conducerii fondurilor naționale îi revenea sarcina de „a stabili temporar modul de întreținere a stareților și ieromonahilor precum și faptul să întocmească unele propuneri care să reglementeze aceste relații într-o hotărâre finală la Congresul următor”¹⁴¹.

La Congresul național-bisericesc din anul 1870 s-a prevăzut că numărul monahilor precum și modul de întreținere a acestora să fie stabilit de congres, lăsând sinodului și patriarhului să stabilească numai rânduiala interioară¹⁴².

Tot la acest congres în „Legea de bază național-bisericească”, elaborată de Miletici, în capitolul 8, articolul 69 al acestei legi, s-a prevăzut ca numirea arhimandriților, stareților și ajutoarelor acestora să intre în competența Congresului¹⁴³.

Articolul 28 din Rescriptul imperial din 10 august 1868 a fost modificat de prevederile articolului 19 punctele 8 și 10 din „Legea organizării Congresului” din anul 1875, după care Congresul, după consultarea sinodu-

¹³³ Mandić, *Uspomene...*, II, p. 44; Popović, *Crkveni život...*, p. 150.

¹³⁴ Milčević, *Povjest Vojlovice...*, p. 15; Din anul 1901 mănăstirea Voilovița a fost ridicată la rangul de arhimandrie (după M. Popović, *Crkveni život...*, p. 157.).

¹³⁵ Liuština, *Povjest Zlatice*, p. 9-10.

¹³⁶ Ibidem; V. Lupulović-B. Krstić, *op. cit.*, p. 25.

¹³⁷ Iancović, *Poreklo...*, p. 9-10; O. Radoslavlević, *Manastir Zlatica*, Bela Crkva, 1997, p. 36.

¹³⁸ Ibidem.

¹³⁹ V. Lupulović-B. Krstić, *op. cit.*, p. 36.

¹⁴⁰ B G, an II, kn. III, 1903, p. 68; Slepčević, *Istorija SPC*, p. 210.

¹⁴¹ Reskript, 1868. p. 30.

¹⁴² Ruvarac, *Avtonomija...*, p. 220-221.

¹⁴³ Ibidem, p. 238.

lui arhieresc avea dreptul să dispună înființarea unor mănăstiri noi sau să întrerupă activitatea celor existente¹⁴⁴. După prevederile aceluiași capitol 19, punctul 9, din Legea organizării congresului, se acordă Congresului dreptul deplin să dispună de veniturile și averea mănăstirilor¹⁴⁵. De asemenea sinodului arhieresc nu îi mai revine dreptul exclusiv de a ridica la rangul de arhimandrie sau să coboare la rangul de egumenie vreuna din mănăstiri și nici să stabilească numărul monahilor, pentru că acest lucru trebuie să-l facă în înțelegere cu Congresul sau cu Consiliul congresului¹⁴⁶.

Neputând să se împace cu această situație, sinodul a găsit o altă cale de a limita puterea Congresului și consiliului acestuia. În ședința sa din 25 mai/7 iunie 1911 sinodul a adoptat „Organizarea Sf. Sinod arhieresc al Mitropoliei sârbe a Karlovițului” pe care a înaintat-o împăratului spre aprobare¹⁴⁷. Împăratul a aprobat acest act pe 8 noiembrie 1911¹⁴⁸. În articolul 11 punctul „lj” era prevăzut faptul că sinodul hotărăște asupra schimbării mănăstirii în arhimandrie sau egumenie și pe mai departe hotărăște în problema afilierei mănăstirilor și asupra numărului monahilor în mănăstiri¹⁴⁹.

3. CONSTRUCȚIILE ȘI REPARAȚIILE MÂNĂSTIREȘTI ÎN PERIOADA 1850-1918

Construcțiile și reparațiile mănăstirești s-au aflat până în anul 1871 sub competența Consiliului Eparhial, din 1871 sub competența Consiliului Administrativ Eparhial, iar după anul 1875 sub competența Consiliului Congresului național-bisericesc.

Deși în perioada 1850-1918 mănăstirile nu au mai avut de suferit de pe urma războaielor și în această perioadă. Cum mănăstirea Zlatița a fost distrusă în timpul Revoluției de la 1848 călugării din această mănăstire s-au mutat la Baziaș. În perioada șederii lor la Baziaș aceștia au trecut la

¹⁴⁴ Klicin, *Uredba...*, p. 34.

¹⁴⁵ Ibidem

¹⁴⁶ Ibidem.

¹⁴⁷ SMG, an.X, nr.19, 1912, p. 297.

¹⁴⁸ Ibidem, p. 303

¹⁴⁹ Ibidem, p. 300.

repararea mănăstirii. Astfel, în anul 1855 este consemnat faptul că în acest an, cu ajutorul autorităților militare „s-a ridicat iarăși din cenușă această mănăstire”¹⁵⁰. În anul 1860 biserica mănăstirii a fost pictată de pictorii Jivco și Dimitrie Petrovici, din Zemun ajutați de „fresco-moler”-ul Morița Braer din Vârșeț¹⁵¹. După cum arată un tabel înrămat în sticlă care se află și acum pe peretele de miazănoapte al mănăstirii între ctitorii și donatorii lucrărilor efectuate se află și numele familiei regale Obrenovici¹⁵².

Cu toată activitatea de la Baziaș, călugării nu au uitat nici de mănăstirea Zlatița. Aceasta s-a aflat și în atenția episcopului de atunci al Vârșețului, Emilian Kenghelaș care pe 18 mai 1860 a cerut egumenului Iosif Țvetcovici „să se prezinte la domnul colonel de la comanda regimentului și de la acesta pe mai departe îndrumările în ce privește zidirea mănăstirea Zlatița”¹⁵³. În actul amintit, episcopul mai cere egumenului ca atunci când „va încheia contractul cu zidarul Cioloca” să-l trimită lui „spre a-l vedea și întări”¹⁵⁴.

Lucrările au fost terminate în luna mai 1861. Pe 28 mai al aceluiași an mănăstirea a fost sfințită de episcopul Emilian Kenghelaș¹⁵⁵. După o sursă istorică îndoielnică mănăstirea s-ar fi renovat cu ajutorul împăratului Franz Josef și cu ajutorul „marii și sfintei pravoslavnicei Rusii”¹⁵⁶. Deși renovată mănăstirea avea mare nevoie de obiecte și cărți de cult necesare săvârșirii slujbelor. Acestea au fost donate în timp atât de unii creștini cât și de unii ierarhi bisericești. Dintre aceștia merită menționat numele mitropolitului și patriarhului Iosif Raiacici care a lăsat prin testament mănăstirii Zlatița suma de 800 de forinți¹⁵⁷ și pe Sultana Raiacici, soția maiorului cezaro- crăiesc

¹⁵⁰ Alexandru Moisi, *op. cit.*, p. 131; V. Lupulović-B. Krstić, *op. cit.*, p. 29.

¹⁵¹ Faptul este consemnat pe o placă din tablă aflată pe peretele de sud al bisericii mănăstirii.

¹⁵² Numele membrilor familiei regale Obrenovici se află înscris și pe ușile diaconești și împărătești.

¹⁵³ AMBaz, *Protocol saborni... 1856*, p. 25.

¹⁵⁴ Ibidem.

¹⁵⁵ Ibidem, p. 30.

¹⁵⁶ M. Popović, *Manastirske pustahije, aramije ili kud se deva Nemaniča blago*, Vršac, 1893, p. 5.

¹⁵⁷ AMBaz, *Protocol saborni... 1856*, p. 33; În același protocol la p. 17 se arată că mănăstirile Zlatița și Baziaș au primit pentru reparații, din partea patriarhiei 5000 florini, și din partea episcopiei Timișoara, suma de 1000 florini

Alexandar Raiacici, care tot prin testament a lăsat mănăstirii 100 forinți¹⁵⁸, Banii lăsați de acesta din urmă, episcopul Kenghelaș a cerut să fie folosiți la sădirea unei vii la Baziaș¹⁵⁹.

În anul 1903, Consiliul Administrativ Eparhial din Vârșeț, în ședința sa din 12 martie a cerut conducerii mănăstirii Zlatița să întocmească și să trimită o propunere pentru renovarea mănăstirii Cusici aflată în ruină din anul 1788¹⁶⁰. În același scop se mai cere conducerii mănăstirii Zlatița să deschidă o evidența separată a averii mănăstirii Cusici¹⁶¹. Cu banii strânși și cu ajutoarele primite de la credincioși, mănăstirea Cusici va fi renovată abia în anul 1930¹⁶².

În anul 1906, Consiliul Congresului a respins antecalculul mănăstirii Zlatița în care erau prevăzute lucrări de reparații la conac, grajd și alte clădiri economice¹⁶³.

La ședința Consiliului de administrație a mănăstirilor sârbești, din 21 martie 1914, mănăstirii Zlatița i s-a aprobat pentru refacerea turnului bisericii și a zidului dimprejur suma de 943 coroane¹⁶⁴.

Această lucrare i-a fost încredințată meșterului Iovan Covacevici, din Bela Țrkva care s-a obligat să facă gratis crucea și bila de pe turn¹⁶⁵.

De reparații, atât la biserica mănăstirii cât și la clădirile anexe, a beneficiat și mănăstirea Bezdin. Astfel între anii 1850-1851 sunt consemnate mai multe reparații la clădirile economice¹⁶⁶. În 1860, pe când în fruntea mănăstirii se afla arhimandrit Antonie Nako, biserica și chiliile mănăstirii au fost supuse unor reparații generale.¹⁶⁷ În anul 1862 sculptorul arădean Lazar Ianici a făcut stranele și scaunele din biserica mănăstirii, iar în 1880 a reparat iconostasul¹⁶⁸. În anul 1876 mănăstirea și-a renovat

¹⁵⁸ Ibidem, p. 20.

¹⁵⁹ Ibidem.

¹⁶⁰ AMZ, *Acta administrativna 1904-1905*, nr. Inv. 24, nr. 19/1903

¹⁶¹ Ibidem.

¹⁶² S. Kostić, *Obnova Kusiča...*, p. 18-19; DSK, an III, III, nr.3, 1930, p. 229-230

¹⁶³ AMZ, *Acta administrativna 1905-1906*, nr. Inv. 34, 38, nr. 29/1906, și nr. 52/1906

¹⁶⁴ Idem, *Acta administrativna 1914*, nr. Inv. 74, nr. 70/1914

¹⁶⁵ Ibidem

¹⁶⁶ Miron Nenadović, *Prilozi za povest manastira Bezdina u Banatu*, în DSS, an.V, III, nr. 3, 1932, p. 150.

¹⁶⁷ Idem, DSS, an IV, IV, nr.4, 1932, p. 215

¹⁶⁸ Bugarski-L.Stepanov, *op. cit.*, p. 92; S. Bugarski, *Srpsko Pravoslavlje...*, p. 69.

clădirile economice din Munar¹⁶⁹. Capela mănăstirii a fost renovată și zugrăvită în 1884¹⁷⁰, iar în anul 1887 aceasta a fost pictată de pictorul arădean Frank Gostinčar¹⁷¹.

În anul 1888 pe timpul egumenului Nicanor Nedelcovici s-au executat din nou reparații capitale la exteriorul bisericii. Tot atunci s-a înlocuit turnul, iar acesta, cât și toată biserica, a fost acoperită cu tablă de aramă. Costul lucrării s-a ridicat la 2700 de forinți¹⁷². În chestionarul întocmit de mănăstirea Bezdin în anul 1897, pentru publicarea Primului șematism al eparhiei Timișoarei de către Evghenie Letița, se poate observa că mănăstirea are forma de azi¹⁷³.

La mănăstirea Sf. Gheorghe cele mai însemnate reparații la biserica și conacul mănăstirii s-au făcut la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui următor, când a fost ridicată la etaj aripa sudică a conacului. După cum este consemnat în documente această lucrare s-a făcut din veniturile nete ale mănăstirii obținute în anii 1900-1902. După terminarea acestei lucrări, mănăstirea a cumpărat și mobilierul necesar în valoare de 1200 de coroane¹⁷⁴.

În anul 1905 conducerea mănăstirii a hotărât ca să-și înfrumusețeze biserica obținând aprobarea ca în antecalculul financiar să prevadă în acest sens suma de 5000 coroane din fondul să de rezervă¹⁷⁵.

La mănăstirea Voilovița cele mai mari reparații au avut loc în anul 1911, când s-a zidit din temelii conacul mănăstirii. În acest sens mănăstirea a înaintat o cerere Congresului în 1908. În ședința Consiliului Congresului, ținută la Sremski Karlovți, în 24-29 noiembrie și 7-12 decembrie 1908, a fost dezbătută cererea mănăstirii de a renova conacul. S-a hotărât ca acest conac să fie dărâmat până la temelie și ridicat unul nou, conform standardelor, putându-se cheltui până la 60000 de coroane.¹⁷⁶

¹⁶⁹ M. Nenadovici, *op. cit.*, p. 216

¹⁷⁰ Ibidem.

¹⁷¹ S. Bugarski, *Srpsko Pravoslavlje...*, p. 69. S. Bugarski-L. Stepanov, *op. cit.*, p. 92

¹⁷² Miron Nenadovici, *op. cit.*, p. 217

¹⁷³ AMBez, *Fond Administrativna acta*, an 1897

¹⁷⁴ REUT, 1872-1905, II, 1906, p. 222-223.

¹⁷⁵ Ibidem, p. 223; Cererile înaintate Congresului și propunerile din 1908 privind reconstrucția conacului se regăsesc în SMG, an V, nr. 49, 1908, p. 787.

¹⁷⁶ Ierodiakon Gheorghie, *Manastir Vojlovica*, în DSS, an IX, III, nr. 3, 1936, p. 152 Miloš Popović, *Istorija manastira Mesiča*, Ruma, 1987, p. 23; Idem, *Crkveni život*, p. 151.

Mai oropsită în acest sens a fost mănăstirea Mesici căreia cutremurul din anul 1892 i-a pricinuit mari stricăciuni atât bisericii cât și conacului mănăstirii¹⁷⁷. În starea de degradare mănăstirea a stat mai mulți ani și abia în anul 1906, episcopul Vârșețului, Gavriilo Zmeianovici a încredințat arhitectului Oskar Kulich, din Vârșeț să alcătuiască planurile și devizul necesar atât pentru zidirea bisericii dar și a conacului¹⁷⁸. În pofida faptului că planurile au fost făcute și înaintate inginerului eparhiei Vârșețului, Ivan Krstici, ca să-și dea avizul pentru aprobarea începerii lucrărilor, acestea nu au fost aprobate de Consiliul Congresului.

După părerea arhimandritului Vladimir Dimitrievici motivul ar fi fost acela că mănăstirea Mesici se afla printre cele implicate în procesul intentat de Mitropolia română în anul 1905 și ca urmare a acestui fapt, Consiliul Congresului a avut rezerve în aprobarea unor lucrări ce necesitau mari resurse financiare pentru mănăstire, a cărei situație era incertă.

În ceea ce privește construcțiile și reparațiile la clădirile mănăstirești, Consiliul Congresului a adoptat mai multe hotărâri. Astfel hotărârile nr. 3721 ex 1906 și 953 ex 1907 prevedeau și cereau conducerilor mănăstirilor „să vegheze atent ca la refacerea bisericilor mănăstirilor să ocrotească ceea ce este vechi”¹⁷⁹.

Sub nr. 7624/2066 ex 1909 a fost adusă hotărârea prin care este stabilit ca reparațiile temeinice ale clădirilor mănăstirești să se înceapă cu anul 1910 iar cheltuielile să fie acoperite din fondurile mănăstirilor respective, urmând ca după reparare aceste clădiri să fie întreținute în bună stare din veniturile anuale ale mănăstirilor¹⁸⁰. Când Consiliul Congresului s-a încredințat că anumite mănăstiri au săvârșit fără aprobare unele reparații, și după realizarea acestora au rugat să li se accepte cheltuielile efectuate, atunci Consiliul Congresului prin hotărârea nr. 8620/2438 ex 1909 a atenționat toate conducerile mănăstirilor că nici una nu are voie să execute reparațiile mici fără aprobarea prealabilă a inginerului angajat al Congresului iar reparațiile mai mari fără aprobarea însăși a Consiliului Congresului.

¹⁷⁷ Miloš Popović, *Istoriја manastira Mesića*, Ruma, 1987, p. 23; Idem, *Crkveni život*, p. 151.

¹⁷⁸ Dimitrievic, *Beležke...*, p. 8.

¹⁷⁹ SMG, an IX nr.18, 1911, p. 323.

¹⁸⁰ Ibidem.

Între anii 1907-1911 arhimandritul de atunci al Mesiciului, Vladimir Dimitrievici a înaintat mai multe cereri în scopul obținerii aprobărilor necesare refacerii mănăstirii, dar toate au rămas fără rezultat. Întrucât biserica mănăstirii se afla într-o stare avansată de degradare, arhimandritul a fost nevoit să renunțe la săvârșirea slujbelor în biserică, și să transforme trapeza mănăstirii în loc de rugăciune. Când în anul 1912 s-a primit mult așteptata aprobare de refacere, în același an autonomia Mitropoliei Karlovițului a fost desființată de dispoziția imperială din 11 iulie 1912¹⁸¹. În urma acestei hotărâri, ca normativ de referință, în toate problemele bisericești a rămas Rescriptul imperial din 10 august 1868.

Cum competențele Consiliului Congresului au revenit Administrației fondurilor și bunurilor național bisericești, arhimandritul Vladimir Dimitrievici s-a adresat în scurt timp și acestui forum, fiind convins că acesta va realiza în sfârșit problema reparațiilor mănăstirii Mesici. Deși a primit foarte repede răspunsul, la demersul său, de la forumul amintit, cu semnătura însuși a patriarhului, Luchian Bogdanovici „*că în privința reparațiilor necesare bisericii*”¹⁸² și a *clădirilor anexe ale Mesiciului se va aduce o hotărâre separată*”, lucrurile au tergiversat până la izbucnirea Primului război mondial. Pe 11/24 aprilie 1916, în a doua zi de Paști în turnul mănăstirii a izbucnit un incendiu în urma căruia a fost distrus. Tot atunci cele 4 clopote au căzut pricinuind mari stricăciuni. Clopotele, la scurt timp au fost rechiziționate de autoritatea militară, care a plătit pentru ele suma de 1612 coroane¹⁸³. În același timp mănăstirea a primit de la societatea de asigurări, pentru incendiu, suma de 3300 coroane¹⁸⁴. În 1918 bolnav fiind, arhimandritul Dimitrievici a primit aprobarea să locuiască la sora sa în Vârșeț. Cum pe 28 și 29 octombrie 1918 autoritatea statală a Austro-Ungariei a încetat, în vidul de putere creat, s-a produs un val de anarhie care a atins și mănăstirea Mesici. Pe 4 noiembrie 1918 perneavorii din Mesici de naționalitate română au năvălit asupra mănăstirii cu puști, bâte și topoare și

¹⁸¹ Idem, an X, nr.15, 1912, p. 233-235.

¹⁸² Dimitrievici, *Beležke...*, p. 22.

¹⁸³ Idem, p. 29

¹⁸⁴ Ibidem.

au alungat slugile și pe namesnicul¹⁸⁵ acesteia. Mănăstirea a fost jefuită și devastată fiindu-i pricinuite mari distrugerii.

Mănăstirea a fost refăcută abia în perioada interbelică¹⁸⁶ prin truda stareților și a călugărilor care au trăit în acea perioadă acolo.

4. ACTIVITATEA ȘCOLARĂ

În perioada la care ne referim nu se poate vorbi despre o activitate școlară în incinta mănăstirilor puse în discuție. Reformele școlare din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și prima jumătate a celui următor au reușit să scoată învățământul din sfera bisericii.

Din mănăstirile care au avut școală în incinta lor înainte de a doua jumătate a secolului al XIX-lea se remarcă cele de la Voilovița, cu școală amintită pentru prima oară în 1720¹⁸⁷, Bezdin, unde școala este amintită în anul 1776¹⁸⁸, Baziaș, cu școala funcțională pe timpul cât au stat aici călugării de la Zlatița 1848-1861¹⁸⁹ și Sf. Gheorghe cu școală amintită în 1776¹⁹⁰.

Deși în perioada 1865-1918 nu au funcționat școli în incinta mănăstirilor, unele au susținut școlile din perneavorul lor, cum este cazul mănăstirilor Bezdin și Sf. Gheorghe din eparhia Timișoara.

În raportul Consiliului eparhial școlar al eparhiei Timișoara, privind activitatea sa între anii 1901-1904, înaintat Adunării eparhiale pe 6/19 martie 1906 este consemnat faptul că pe 10 septembrie 1903 Ministerul Învățământului prin actul nr. 837 a atras atenția consiliului asupra unor lipsuri existente în unele școli¹⁹¹. Printre acestea s-a aflat și școala din

¹⁸⁵ Este vorba de Inochentie Vitomirovici care după ce a fost alungat a primit să slujească la parohia Lescovița - după M. Radan, *Lescovița între trecut și prezent*, Timișoara, 2003, p. 94.

¹⁸⁶ Popović, *Crkveni život*, p. 152.

¹⁸⁷ Svetozar Almajan, *Neki problemi zaštite arhivske gradje verskih zajednica na području istorijskog u Pancevo*, în „Informator., Godišnjak istorijskog arhiva u Pancevo“ nr.23, Pancevo, 1991, p. 78. Popovici, *op. cit.*, p. 152.

¹⁸⁸ P. Radu D. Onciulescu, *Contribuții la istoria învățământului din Banat până la 1800*, București, 1977, p. 281.

¹⁸⁹ Ibidem, p. 251

¹⁹⁰ Ibidem, p. 280.

¹⁹¹ REUT, 1872-1905, II, 1906, p. 89-90.

Munar, perneavorul mănăstirii Bezdin. În actul trimis, ministerul a cerut ca lipsurile să fie eliminate. Tot din cauza acestor lipsuri (de ordin igienico-sanitar), Consiliul școlar al comitatului Timiș a cerut ca școala din Munar să fie închisă. Se arată mai departe că în urma acestei somații, monahii mănăstirii Bezdin în frunte cu arhimandritul Isac Doșen au zidit o școală nouă și așa au salvat-o de la închidere¹⁹².

În același an, în contextul tulburărilor generate de despărțirea ierarhică, școala din perneavorul mănăstirii Sf. Gheorghe a fost implicată în litigiul dintre sârbii și românii din Sângeorgele Cameral. Cauza litigiului a fost aceea că în anul 1903 Comitetul școlar eparhial din Timișoara a hotărât să elimine din predare limba română, urmând ca pe viitor materiile să se predea numai în limba sârbă.

În urma acestei hotărâri românii au ieșit din școală și au deschis o altă în perneavor. În același timp ei au formulat o cerere către autoritatea politică și au solicitat să le fie predată lor clădirea școlii, pentru că sunt majoritari¹⁹³.

La cererea românilor din perneavor, autoritatea politică locală a dispus să se iasă la fața locului și să se rezolve problema în mod amiabil. A doua zi, după ce comisia a fost la fața locului, românii l-au dat afară cu forța pe învățătorul sârb și au pus în școală pe învățătorul lor.

Din cauza acestui incident, Consiliul eparhial a făcut un demers la autoritatea politică și rezultatul a fost acela că românii, pe 23 decembrie 1903 au fost izgoniți din școală și aceasta a fost predată din nou sârbilor din perneavor¹⁹⁴.

Consistoriul sub actul K 16/zap 1904 a luat-o la cunoștință predarea școlii. Mai târziu, unii din perneavorii români împreună cu unii consilieri bisericești din Berecuța au înaintat o cerere (K 296/275 ex 1904) Consistoriului pentru împărțirea bunurilor școlii sârbești din perneavor, cerere ce a fost respinsă. Pentru acoperirea cheltuielilor necesare construcției școlii confesionale românești s-a fixat o execuție administrativă, dar aceasta în urma mijlocirii consistoriului a fost retrasă. Românii însă au revenit pe 26 iunie 1905 cu o nouă cerere la organele comitatului cerând să se pună în aplicare execuția administrativă. În acest caz Consistoriul a

¹⁹² Ibidem.

¹⁹³ Ibidem, p. 67-68

¹⁹⁴ Ibidem

încredințat toată documentația fiscalului consistorial în vederea soluționării acestei probleme. După mai multe tergiversări problema s-a rezolvat în favoarea părții sârbe, aceasta fiind scoasă de sub incidența execuției administrative.

Frecvența școlară, din școlile celor două sate mănăstirești, în perioada 1872-1904 era după cum indică datele din tabelul de mai jos¹⁹⁵:

An școlar	1872/1873	1886	1896/1897	1902/1903	1903/1904
Munar	—	—	—	34	29
Sân George Cameral	38	20	63	61	19

Cele două mănăstiri nu au ajutat numai școlile din perneavorul lor ci și altele din împrejurimi. Astfel se arată că organele eparhiale competente au aprobat hotărârea obștii monahale din 13/26 mai 1906 nr.42, că poate să pregătească 6000 de coroane pentru ridicarea școlii din Temeș-Mănăstur (A 488/ 314 din 1906), precum și faptul că „*să se vină în ajutor cu 1000 coroane la ridicarea clădirii*”, pentru școala de fete din Gelu (Ketfelj)¹⁹⁶.

De asemenea s-a aprobat hotărârea mănăstirii Sf. Gheorghe de a oferi spre ajutor obștii bisericești din Parța pentru ridicarea școlii, suma de 4000 coroane¹⁹⁷.

Tot în eparhia Timișoarei, în anul 1906, s-a pus problema înființării și organizării unei școli mănăstirești cu diecii și novicii din mănăstiri „*să se stabilească un examen anual și să se organizeze cursuri pentru completarea studiilor ieromonahilor*”¹⁹⁸. Acest lucru se va realiza mai târziu, în anul 1922 când a fost deschisă la Bezdin o școală pentru monahi¹⁹⁹.

În ridicarea nivelului de pregătire al monahilor, demn de amintit este efortul episcopului Timișoarei, Gheorghe Letici. După cum reiese din documentele Consiliului Eparhial, între anii 1909-1911 prin grija episcopului Letici, s-au ținut școli în mănăstirile eparhiei cu diecii și novicii din mănăstiri în sistem privat. Se mai arată că prin grija aceluiași episcop un

¹⁹⁵ Ibidem, p. 136 și 153

¹⁹⁶ REUT, 1906-1908, 1909, p. 190

¹⁹⁷ Ibidem

¹⁹⁸ REUT, 1872-1905, II, 1906, p. 14.

¹⁹⁹ Bugarski, *Srpsko Pravoslavlje...*, p. 190-191.

ieromonah a terminat 6 clase de școală elementară, pregătindu-se pentru luarea examenelor, din clasa a 7-a și a 8-a de gimnaziu, un ierodiacon a terminat 3 clase de școală elementară, iar un novice se pregătește pentru examenul de școală elementară²⁰⁰.

5. RELAȚIILE MÂNĂSTIRILOR CU STATUL

De-a lungul istoriei lor mănăstirile au avut relații directe cu statul numai până în anul 451 când sinodul de la Calcedon a subordonat mănăstirile, autorității episcopale²⁰¹. După această subordonare în relațiile mănăstirilor cu statul s-au interpus episcopiile care au început să le reprezinte în aceste raporturi.

Pentru spațiul și perioada ce fac obiectul investigației de față, alături de episcopie în relațiile cu statul s-au interpus și organele autonome: Congresul național-bisericesc respectiv Consiliul Congresului.

Astfel dispozițiile date de stat erau comunicate după caz Congresului sau episcopiilor, iar acestea din urmă erau cele care comunicau mănăstirilor și tot ele cele care verificau ducerea la îndeplinire a acestor dispoziții. Statul își emitea dispozițiile prin instituțiile sale specializate, ministerele în special, prin cel al cultelor și al învățământului sau al războiului când era cazul.

Un sistem de relații aparte cu statul aveau mănăstirile situate în Granița Militară: Zlatița, Baziaș și Voilovița care trebuiau să ducă la îndeplinire și dispozițiile conducerii militare.

Cea mai veche relație a mănăstirilor cu statul era cea financiară, conform căreia mănăstirile plăteau statului diferite dări și impozite. Pe cealaltă parte statul garanta posesiunile mănăstirești și îngăduia strângerea de milostenii când mănăstirile se aflau la greu.

Statul îngăduia mănăstirilor ca acestea să fie garantul slugilor mănăstirești (perneavorilor), care erau scutite de multe dări și obligații fața de acesta²⁰² (robota, recrutări în armată, etc.).

²⁰⁰ REUT, 1909-1912, 1912, p. 129.

²⁰¹ *Istoria bisericească Universală*, vol. I, (1-1054), București, 1956, p. 238.

²⁰² O. Radosavleviċ, *Zemljiŋi spor izmegiu manastira Zlatice i Perneavoraca (1899-1902)*, în ZIMS, nr.32, 1985, p. 180.

O altă îndatorire principală a mănăstirilor era aceea de a se ruga pentru stăpânire și pentru membrii casei imperiale, atât în permanență cât și în unele ocazii speciale(zile de naștere) ²⁰³.

Pe timp de război mănăstirilor li se cerea ca să facă rugăciuni pentru succesul militar al împăratului²⁰⁴, să ofere date din protocoalele mănăstirești necesare pentru acțiunile de recrutare²⁰⁵, să ajute răniții și invalizii. Tot pe timp de război, mănăstirile mai trebuiau să accepte rechiziționarea clopotelor²⁰⁶, iar călugării să țină cuvântări prin care să justifice războiul.

La cererea autorităților, mănăstirile duceau la îndeplinire unele dispoziții ce vizau aplicarea regulilor sanitare: popularizarea măsurilor de acest gen²⁰⁷, împrejmuirea cimitirelor, înhumarea creștinilor.

După cum reiese din arhivele mănăstirești, mănăstirile la cererea autorităților ofereau date necesare realizării unor lucrări cu caracter științific²⁰⁸, popularizarea cunoștințelor agricole²⁰⁹, despre cultivarea unor noi soiuri, etc.

6. LEGĂTURILE CU ALTE MĂNĂSTIRI

Cum era și firesc, mănăstirile în decursul existenței lor s-au ajutat unele pe altele. Pe lângă sprijinul material care era acordat în cazul unor reconstrucții, ele adăposteau în anumite momente călugării altor mănăstiri aflate în nevoie. Astfel, este consemnat faptul că în anul 1737 din cauza năvălirii turcilor, călugării mănăstirii Vinča, din Serbia, au fost nevoiți să se refugieze la Bezdin²¹⁰.

²⁰³ AMBaz, *Protocol Saborni*, 1856, p. 13.

²⁰⁴ Ibidem, p. 20.

²⁰⁵ Ibidem, p. 21; S M G, an IX, nr. 17, 1913, p. 265.

²⁰⁶ AMZ, *Acta administrativna 1916-1917*, nr. inv. 90, nr.48/1916, nr. 58/1916, nr. 36/1916, Nr. 37/1916

²⁰⁷ AMBaz, *Protocol Saborni* 1856, p. 14.

²⁰⁸ Ibidem, p. 7.

²⁰⁹ AMZ, *Konzistorijalna akta*, nr. inv. 12, 16, 21, 23, 26, 33, 37, 43, 47, 52/ 1901, 1902, 1903, 1904, 1905, 1906, 1907, 1908.

²¹⁰ Bugarski, *Srpsko Pravoslavlje*, p. 65; Bugarski-Stepanov, *Manastir Bezdin*, Timișoara, 1999, p. 69-70.

În situația când călugării de la Zlatița, în urma „groaznicului incendiu”²¹¹ din anul 1848 au rămas fără acoperiș, aceștia s-au mutat cu toții la mănăstirea Baziaș, unde au stat până în anul 1861 când au fost terminate lucrările de renovare la mănăstirea Zlatița.

În unele cazuri de îmbolnăvire sau deces a starețului uneia dintre mănăstiri, la administrarea averii ajutau ceilalți stareți. Un astfel de caz este consemnat în anul 1860, când arhimandritul Mesiciului a plecat la Pesta „pentru întărirea sănătății sale”²¹². În această situație, când episcopul Vârșețului a încredințat conducerea mănăstirii Mesici protodiaconului Kiprian Stanulovici, el a cerut egumenului mănăstirii Zlatița, Iosif Țvetcovici să-l ajute pe acesta în administrarea averii mănăstirii Mesici²¹³.

În cazul că se executau reparații la chiliile mănăstirești, temporar călugării erau găzduiți de o altă mănăstire cum a fost cazul celor de la Voilovița, în anul 1911 când aceștia au stat la Zlatița²¹⁴.

În situația în care o mănăstire din cauza greutăților financiare nu putea să-și întrețină călugării bătrâni și bolnavi aceștia erau preluați de alte mănăstiri.

În 1887, pentru că mănăstirea Zlatița nu putea asigura întreținerea fostului egumen Luchian Ieremici, acesta a fost preluat de mănăstirea Voilovița²¹⁵. La fel s-a întâmplat și cu starețul mănăstirii Baziaș, Iosif Popovici în anul 1917²¹⁶.

7. BIBLIOTECILE MĂNĂSTIREȘTI

Încă de la înființare mănăstirile au avut nevoie de cărți de cult pentru săvârșirea slujbelor. La început acestea erau sub formă de manuscrise și erau copiate de călugări în „scriptoriile” mănăstirilor. Odată cu apariția

²¹¹ AMBez, *Protocol Saborni*, 1856, p. 1.

²¹² Ibidem, p. 27.

²¹³ Ibidem.

²¹⁴ AMZ, *Konzistorilalna akta*, nr. inv. 59, 63, 67, 73/ 1911, 1912, 1913, 1914 și nr.9/1911. Este vorba de monahii Branco Vucoiev și Milan Mikalački.

²¹⁵ Iancović, *Poraklo...*, p. 7 și 9-10; O. Radoslavlević, *Manastira Zlatica*, Bela Crkva, 1997, p. 95

²¹⁶ V. Lupulović-B. Krstić, *op. cit.*, p. 60.

tiparului, cărțile caligrafiate au început treptat să fie înlocuite cu cele tipărite.

Întrucât cărțile tipărite erau scumpe, activitatea de copiere a continuat și după apariția tiparului. După cum arată o însemnare de pe o carte de cult de la mănăstirea Mesici, astfel de activități nu au încetat nici în prima jumătate a secolului al XVIII-lea²¹⁷. Astfel este consemnat faptul că monahul Sava Irsoici a copiat în anul 1747 „Epitom Dionisia Novacovicia”.

În viața mănăstirilor a existat o perioadă în care în uzul liturgic se întrebuițau atât manuscrisele cât și cărțile tipărite.

Când manuscrisele au fost înlocuite în totalitate de cărțile de cult tipărite, ele nu au fost aruncate. Fiind sfințite înainte de a intra în uz, manuscrisele au fost păstrate în mănăstiri, la loc de cinste. Din manuscrisele întrebuițate în cult, cu toată grija călugărilor nu s-au păstrat prea multe, deoarece cea mai mare parte a acestora au fost distruse odată cu mănăstirile, în timpul războaielor purtate²¹⁸.

Singura mănăstire, din cele care fac obiectul investigației de față, care a păstrat o parte din manuscrisele vechi, este mănăstirea Mesici.

Din cărțile de cult în manuscris ale acestei mănăstiri care s-au păstrat amintim:

1. „Cetvorjevangelije sa Kalendarom” (Tetraevangheliar cu calendar), este unul din exemplarele rare de la sfârșitul secolului al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea. Se remarcă prin iscusința caligrafică și ornamentație. Formatul este de 31x20cm. Din acest exemplar s-au păstrat doar 307 pagini²¹⁹. După părerea specialiștilor cartea a fost adusă de la mănăstirea Ioșanița (Serbia) în timpul războiului cu turcii din anul 1788²²⁰.

2. „Proučenija različna - Sobranija po obučenija dietej napisasia 1745 ljeta za učenike Kozacińskove škole” (Învățăături diverse – culegere pentru învățătura copiilor scrisă în anul 1745 pentru ucenicii școlii lui Kozacinski). După cum indică și titlul, cartea manuscrisă a fost scrisă în anul 1745 pentru școlarii din școala pedagogului rus Kozacinski fiind folosită la școala din

²¹⁷ Momirović, *Srpski zapisi...*, I, p. 147.

²¹⁸ Liuština, *Povjest Zlatice*, p. 5-6.

²¹⁹ Darinka Rackov, *Manastir Mesić*, Novisad, 2002, p. 119

²²⁰ P. Momirović, *Knjževno-arhivski spomeniği, Banata, Rukopisno jevangelije manastira Mesića*, în GPSKV, I, 1957, p. 104-109.

Sremki Karlovți. Cartea provine din biblioteca lui Iosif Iovanovici Șakabent și este legată în coperți de piele format 23x18 cm.²²¹

3. „Istinoje Hristianskoje nastavlenije vostočna blagocestija at vjere” (Adevărul creștinesc, cucernice îndrumări din răsărit despre credință). Provine tot din biblioteca lui Iosif Iovanovici Șakabent. A fost scrisă la Sremski Karlovți în anul 1779, fiind întrebuințată ca manual. Are 489 de pagini, format 20x20x6cm, legată în coperte de lemn îmbrăcate în piele²²².

4. „Oglavljenije veșcej pisano 1825 godine” (Cuprinsul creației scris în anul 1825). Cartea a fost scrisă la începutul secolului al XIX-lea de unul din monahii Mesiciului. Conține mai multe rugăciuni legate de creație. Formatul 24x19x5cm.²²³

În arhiva mănăstirii Mesici se mai păstrează diferite manuscrise foarte importante referitoare la viața mănăstirii, la lucrările efectuate, la meșterii și pictorii care au lucrat aici, despre activitatea economică a mănăstirii, despre monahi, dispoziții date de stăpânire, etc.

Conform inventarului din 1900 biblioteca a avut aproape de 500 de volume tipărite²²⁴. După devastarea mănăstirii de către perneavorii satului Mesici, din anul 1918 azi se mai păstrează 360 de cărți tipărite din timpuri, ediții și limbi diferite²²⁵. Conținutul acestor cărți este foarte variat. Cum e și firesc ponderea cea mai mare o ocupă cărțile cu conținut religios, aparținând tuturor confesiunilor, apoi cele cu conținut laic din toate domeniile: istorie, literatură, științe juridice, filozofie, pedagogie, geografie, agricultură, etc.

Alături de cărțile caligrafiate, în biblioteca mănăstirii Mesici se găsesc și cărți de cult tipărite, care se remarcă mai ales prin valoare istorică. Dintre acestea atrage atenția „Trebnicul” tipărit în anul 1545 la mănăstirea Mileșevo, în tipografia lui Bojidar Goraždin și Noul Testament cu traducere paralelă în latină și greacă, tipărit în anul 1595.

Cum în prima jumătate a secolului al XVIII-lea viața duhovnicească sârbă era legată de Kiev și Moscova nu au lipsit din biblioteca Mesiciului nici cărțile tipărite în aceste centre culturale. Dintre acestea amintim: „Poluustav” Kiev – Lavra Pecerskaja 1682; Tipic ili ustav Moscova 1755, Pateric Moscova 1778, Skrižalj Moscova 1656.

²²¹ Darinka Rackov, *op. cit.*, p. 121.

²²² Ibidem, p. 122.

²²³ Ibidem.

²²⁴ AMM, *Inventar Manastira Mesiča za god 1900*.

²²⁵ D. Rackov, *op. cit.*, p. 123.

Legătura cu Țările Române este pusă în evidență de cărțile de cult tipărite la Râmnic și Câmpulung: „Srbljak” al lui Sinesic Živanovici, tipărit în anul 1761 la Râmnic și „Antologion” tipărit în anul 1643 la Câmpulung.

În biblioteca mănăstirii Mesici se găsesc unele din cărțile tipărite la Viena, atât cu conținut religios cât și cu conținut laic, mai ales din cele apărute după anul 1771 când autoritățile au permis tipărirea de cărți și în chirilică, în tipografia lui Kurzböck. La Viena au fost tipărite lucrările lui Ioan Georgevici, „Sobranija Izobranih molitva”, Viena 1771 și lucrarea de mare importanță pentru istoria artei a lui Hristifor Žefarovici „Stematografia”, Viena 1741; „Italianska Gramatica” a lui Vichentie Liuştina, Viena 1794; Zaharia Orfelini, „Viečni Kalendar”, Viena 1789.

Un număr important din cărțile bibliotecii mănăstirii Mesici îl constituie cele tipărite la Buda: „Iconostas slavnih i hrabrih lica” al lui Nicolae Simici, Buda 1807; Procopie Bolici „Sovršeni vinodelac”, Buda 1821; „Fizica” lui Athanasie Stoicovici, Buda 1803; lucrările lui Vichentie Liuştina, „Kratkaja povjest monastira Mesici”, Buda 1798 și „Kratkaja povjest ... monastira Zlatice”, Buda 1798, apoi cele ale lui Pavle Kenghelaț, „Estetoslovlje”, Buda 1811 și „Vsenimoga olitijaslovija”, Buda 1821; Nicola Simici, „Logika serbskago jezica”, Buda 1808; „Hristoitije” a lui Dositei Obradovici și altele.

Alături de cărțile religioase ortodoxe se găsesc și cărți teologice din confesiunile catolică și protestantă, din care nu lipsesc nume ca Toma de Kempis, Febronius Brentano, Hardion, Bossuet și Eybel. Nu lipsesc de aici nici unele cărți ale culturii europene ca: Logica și Ontologia lui Wolf, Geografia lui Büshing, Logica lui Baumeister, etc. Din cărțile românești aflate în biblioteca mănăstirii amintim: Predicile lui Petru Maior, Pedagoghia și metodia lui Tomici 1818, Antropologhia lui Vasici, Buda 1830, Cultura albinelor, Buda 1818.

Alte biblioteci ale mănăstirilor care fac obiectul acestui studiu, care s-au remarcat atât prin numărul mare de volume cât și printr-o mare diversitate tematică, au fost cele de la mănăstirile Bezdin, Sf. Gheorghe și Voilovița.

După datele inventarului din 1859, mănăstirea de la Bezdin avea în bibliotecă 714 titluri²²⁶, iar cea de la Sf. Gheorghe, după datele inventarului

²²⁶ S. Bugarski-L. Stepanov, *450 godina manastira Bezdina*, în Glasnik, an 38, nr. 1, Timișoara, 1990, p. 17.

din 1924, un număr de 592 de titluri²²⁷. Dintre acestea 17 titluri erau cărți de cult în slavonă bisericească, 128 de titluri cu tematică diversă în limba sârbă, 25 de titluri în limba maghiară, 216 titluri în limba germană, 157 în latină și 49 în greacă²²⁸.

Biblioteca mănăstirii Voilovița, în anul 1936 număra 840 de titluri²²⁹. Între acestea merită menționate: „Srbljak” editat la Râmnic, în anul 1716; „Sabornik”-ul lui Bojidar Vucovici din anul 1535, păstrat în întregime și „Slovenska Gramatica”, tipărită la Râmnic pe cheltuiala mitropolitului Pavle Nenadovici.

Celelalte mănăstiri, Zlatița și Baziaș, în afara cărților de cult și a câtorva reviste nu au beneficiat de un număr de cărți precum cele amintite mai sus. Dispunând de o putere economică mai mică ele nu-și puteau permite cheltuieli mai mari în ceea ce privește achiziționarea cărților. Acest fapt reiese și din actele de evidență ale mănăstirilor unde cheltuielile planificate pentru „cancelarie și bibliotecă” sunt diferențiate. Astfel, în anul 1880 mănăstirea Mesici avea prevăzute pentru acest capitol de cheltuieli suma de 250 coroane²³⁰, Bezdinul 100 coroane²³¹, Sf. Gheorghe 50 coroane²³², Voilovița 40²³³ iar Zlatița -Baziaș doar 10 coroane²³⁴.

8. DESPĂRȚIREA IERARHICĂ ȘI PROCESUL MÂNĂSTIRILOR

Un alt eveniment important din viața bisericească a Mitropoliei Karlovițului din a doua jumătate a secolului al XIX-lea a fost despărțirea ierarhică dintre Biserica română și cea sârbă, din anul 1865 când, prin înființarea Mitropoliei ortodoxe din Ardeal, Biserica ortodoxă din această provincie istorică românească a ieșit de sub tutela Mitropoliei de la Karloviț. Pentru românii din Ardeal separația ierarhică a constituit un deziderat major,

²²⁷ AMSG, *Inventar korenitog imetka obstežitelnog manastira Sv. Giurgia sačinjen*, 1924.

²²⁸ Ibidem.

²²⁹ Jerodicon Gheorghe, *Manastir Voilovica*, în DSS, vol. III, nr.3, 1936, p. 153.

²³⁰ *Izveštaj, 1880-1881*, p. 56.

²³¹ Ibidem, p. 66.

²³² Ibidem, p. 60

²³³ Ibidem, p. 70

²³⁴ Ibidem.

și lupta pentru realizarea acestuia a început încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, fiind accelerată în mod deosebit în timpul și după Revoluția de la 1848.

Odată înfăptuită, despărțirea ierarhică a ridicat problema împărțirii bunurilor, fondurilor și fundațiilor bisericești precum și a mănăstirilor. Dacă la împărțirea fondurilor și a fundațiilor s-a ajuns mai repede la o înțelegere²³⁵ între părți, nu la fel s-a întâmplat cu împărțirea bunurilor bisericești și ale mănăstirilor, unde, după mai multe tergiversări, cele două părți au ajuns și în proces.

În ceea ce privește împărțirea mănăstirilor, încă la ședința sinodală din 24 și 25 august 1864, cu prilejul dezbaterilor pe marginea separării ierarhice dintre români și sârbi, episcopii de atunci ai românilor, Andrei Șaguna și Procopie Ivașcoviți au propus ca românilor să le fie cedate mănăstirile Hodoș, Bezdin, Sf. Gheorghe și Mesici²³⁶. Patriarhul Samuil Mașirevici, împreună cu episcopii au refuzat invocând faptul că aceste mănăstiri reprezintă „moștenirea și proprietatea poporului sârb și că ele nu se pot înstrăina dar că episcopatul sârb, din dragoste față de români, în calitate de frați în aceeași credință să cedeze una și aceea în dioceza Aradului, (n.a. Este vorba de mănăstirea Hodoș-Bodrog), dar numai în cazul în care Congresul național sârb, căruia i se va înainta această propunere își va da acceptul”²³⁷. Românii au cerut cele 4 mănăstiri și în schița program din 6 octombrie 1864²³⁸.

La ședința Congresului din 15/27 martie 1865, patriarhul în înțelegere cu episcopii sârbi au propus Congresului ca românilor să li se cedeze două mănăstiri, Hodoș, pentru eparhia Aradului și Zlatița pentru eparhia Caransebeșului dar cu condiția ca „în acele mănăstiri dreptul de proprietate al Bisericii sârbe să fie menținut pe mai departe și ca în acestea caracterul slav și sârbesc pe mai departe să rămână”²³⁹. Cu 49 de voturi împotriva și

²³⁵ Tomić, *Parnica...*, p. 4; Ștefan Meteș, *Mănăstirile...*, p. 23.

²³⁶ Extras din Procesul verbal III al ședinței sinodale ținute la Karlovic pe 24 și 25 august 1864, nr.7, în BG, an.1, kn II, svezak i și 2, 1902, p. 65-66; Zeremski, *Srpski manastiri...*, p. 159.

²³⁷ BG, an I, kn II, svezak 1 și 2, 1902, p. 66.

²³⁸ Tomić, *Parnica...*, p. 4.

²³⁹ Mandić, *Uspomene...*, II, 1861-1867, în LMS, kn 200, 1899, p. 5-6.

cu 4 voturi pentru, Congresul a hotărât ca românilor să nu li se dea nici o mănăstire²⁴⁰.

În memorandumul predat la 1 aprilie 1865 ministrului Schmerling, delegația română a cerut două mănăstiri: Sf. Gheorghe, pentru eparhia Caransebeșului și Hodoșul, pentru eparhia Aradului²⁴¹.

La întrunirea comisiei mixte româno-sârbe, din iunie 1870 care avea ca scop rezolvarea problemelor în ce privește fondurile și bunurile bisericești, delegația română condusă de Procopie Ivașcovici a cerut să fie cedate românilor aceleași mănăstiri, Hodoșul și Sf. Gheorghe²⁴². Și de data aceasta cererea a fost respinsă.

Comisia mixtă s-a întrunit din nou la Karloviț, în iunie anul următor (1871). După cum reiese din procesul verbal al ședinței comune a celor două delegații din 11/23 iunie 1871, partea sârbă era reprezentată de administratorul Mitropoliei, Arsenie Stoicovici, dr. Iovan Subotici, dr. Teodor Mandici, arhimandritul Teofan Jivcovici, Constantin Pulio, George Milosavlevici și dr. Sv. Kasapinovici iar partea română de episcopul Procopie Ivașcovici, Antonie Mocioni, Vichentiu Babeș, I. Balnojan, George Iovanovici, Simion Bica, Sigismund Popovici și Constantin Rădulescu²⁴³.

Ambele părți au constituit un consiliu al cărui președinte era administratorul Mitropoliei Karlovițului, Arsenie Stoicovici, vicepreședinte, episcopul Procopie Ivașcovici și doi secretari care să întocmească procesele verbale: Vichentie Babeș și S. Kasapinovici.

Aceiași proces verbal arată că pe ordinea de zi au fost dezbătute probleme ca: administrarea fondurilor din Karlovți și Pesta, problema mănăstirilor bănățene, problema obștilor bisericești cu populație mixtă din eparhiile Timișoara și Vârșeț precum și pretențiile legate de reședințele episcopale și a altor bunuri din eparhiile amintite.

În problema mănăstirilor, delegația română și-a reînnoit cererea sa în ce privește cedarea mănăstirilor Hodoș și Sf. Gheorghe²⁴⁴. La aceasta

²⁴⁰ Ibidem, p. 7

²⁴¹ Tomić, *Parnica...*, p. 4

²⁴² I. Subotić, *Avtobiografia...*, partea a III-a, kn. V, Novisad, 1905. p. 202.

²⁴³ Proces verbal al ședinței comisiei mixte româno-sârbe ținută la Karlovic pe 11/23 iunie 1871, în SS, an 13, br. 9, 1903, p. 136.

²⁴⁴ Ibidem, 18/30 iunie 1871, p. 138.

delegația sârbă, invocând hotărârile Congresului național bisericesc din 1865 a răspuns că „în problema mănăstirilor nu a fost mandatată să poată intra nici măcar în tratative”²⁴⁵. Cu toate că nu s-a reușit realizarea unui compromis în ceea ce privește problema mănăstirilor, comisia mixtă a reușit să rezolve multe din problemele puse pe ordinea de zi, în special cele referitoare la împărțirea fondurilor. Mai mult comisia a adoptat „Convenția despre obștile româno - sârbe comune din fostele eparhii ale Aradului, Vârșetului și Timișoarei”, care cuprindea 20 de articole²⁴⁶. În conformitate cu prevederile acestora, bisericile din parohiile mixte aveau să intre în posesia acelei părți care are mai mulți membri, urmând să se despăgubească cealaltă parte în bani în termen de 5 ani (art. 9). Până la achitarea despăgubirii, bisericile aveau să fie folosite în comun (art.10). La fel se proceda și în cazul școlilor. În cazul că părțile nu cădeau la o înțelegere se apela la calea judecătorească (art.18).

Convenția încheiată a fost ratificată de partea sârbă în ședința Congresului din 5 iulie 1871, iar pe 7 iulie episcopul Aradului a anunțat printr-o telegramă că Sinodul acestei eparhii a „aprobă prevederile referitoare la fonduri dar în ceea ce privește problema mănăstirilor a stabilit o comisie”²⁴⁷. Pe 20 iulie, tot printr-o telegramă, Vicențiu Babeș a anunțat că și Sinodul din Caransebeș a aprobat punctele din Convenție. În anul 1872, pe 10 aprilie, prevederile Convenției au fost aprobate prin rezoluție imperială.

Cum mănăstirea Hodoș, după reînființarea Mitropoliei Ardealului a rămas sub jurisdicția eparhiei Aradului, în anul 1877 în mitropolia sârbă începe să se pună tot mai mult problema reîntoarcerii acestei mănăstiri sub jurisdicția mitropoliei sârbe. Asupra acestei probleme s-a iscat o polemică aprinsă între reprezentanții ierarhiei sârbe și reprezentanții partidelor politice, părțile învinuindu-se reciproc de neglijență în ceea ce privește rămânerea mănăstirii Hodoș sub jurisdicția părții române. În publicațiile lor, fiecare dintre părți au încercat să se disculpe aruncând vina una pe cealaltă. Dacă reprezentanții partidelor l-au găsit drept „vinovat” pentru mănăstirea Hodoș pe patriarhul Gheorghe Brancovici²⁴⁸, reprezentanții clerului au

²⁴⁵ Ibidem, p. 139.

²⁴⁶ Ibidem, p. 149-151.

²⁴⁷ Ibidem, p. 152.

²⁴⁸ Ruvarac, *Radnja svetovnjaka oko povraćanja manastira Hodoša Srpskoj Mitropoliji*, în SS, an. 13, br. 1, 1903, p. 10.

aruncat vina pe Svetozar Miletici. În acest sens ei au invocat raportul lui Vicențiu Babeș despre tratativele purtate cu partea sârbă, raport publicat în numărul 52 din 1871 al ziarului Albina, în care acesta scria că în vizita făcută de el împreună cu Mocioni lui Svetozar Miletici la închisoarea din Vacz, *„Miletici a acceptat toate cererile, afară de cele ce privesc mânăstirile dar că în cele din urmă au ajuns la înțelegere și asupra mânăstirilor și anume că mânăstirea Hodoș să rămână românilor”*²⁴⁹.

Miletici a respins acuzațiile aduse, într-un articol scris pe 31 iulie 1871, în închisoarea de la Vacz și publicat în numărul 86 al ziarului Zastava din același an. În articolul amintit, Miletici afirmă că el nu s-a pronunțat ca mânăstirea Hodoș să rămână românilor dar înainte de a se despărți de cei doi a afirmat că *„dacă în toate celelalte probleme vom ajunge la înțelegere și românii renunță de a cere două mânăstiri, ar fi posibil că sârbii pentru o singură mânăstire (Hodoș) să nu înceapă procesul”*²⁵⁰.

Problema procesului a fost pusă încă pe 5 iulie la ședința Consiliului Congresului din 1871 de Petar Cernoievici²⁵¹.

La ședința Consiliului Congresului din 16-19 septembrie, membrii acestuia au hotărât ca președintele Consiliului, episcopul Budei, și administratorul Mitropoliei, Arsenie Stoicovici *„pe calea sa să facă toate demersurile pentru a întrerupe legăturile acestei mânăstiri (Hodoș n.a) cu eparhia Aradului și să o treacă în jurisdicția episcopului sârb al Timișoarei”*²⁵².

După cum remarcă însăși reprezentanții clerului, prin protopopul Dimitrie Ruvaraș, administratorul Stoicovici nu a făcut nimic ca să întoarcă mânăstirea Hodoș sub jurisdicția episcopului Timișoarei. Aceluiași protopop i se pare suspect și faptul că însăși congresul în ședința sa din 4 iunie 1871 a delegat o comisie care să inventarieze averea mânăstirii. În raportul amintit numele mânăstirii Hodoș nici măcar nu este menționat²⁵³. Problema acestei mânăstiri s-a pus abia la congresul din 1879, când s-a hotărât *„ca să se facă pașii necesari ca mânăstirea Hodoș în calitate de ctitorie sârbească și bun național-bisericesc sârb în posesia ierarhiei sârbești să se întoarcă”*²⁵⁴.

²⁴⁹ Ibidem, p. 11.

²⁵⁰ Ibidem.

²⁵¹ Idem, în SS an. 13, br. 2, 1903, p. 50

²⁵² Ibidem.

²⁵³ Ibidem.

²⁵⁴ Ibidem.

După cum remarcă același protopop Ruvaraș, „*Miletici încă atunci când era în activitate nu a permis ca să pună problema acestei mănăstiri în mod hotărât. Lui, din cauza problemelor politice, i-au fost necesari liderii și patrioții români, și pentru mănăstirea Hodoș nu a vrut să rupă prietenia cu aceștia și să se rupă de ei. Acea politică a lui Miletici au continuat-o și urmașii lui și chiar atunci când ceva, în ce privește Hodoșul, au întreprins - ca în 1879- au făcut-o ca să vadă lumea, că se poartă chipurile grijă din partea Congresului și că el nu este cedat românilor*”²⁵⁵.

În timp ce la partea sârbă disputele pe marginea problemelor continuau, partea română în 1902 a înaintat împăratului Memorandumul în care sunt cerute încă trei mănăstiri: Bezdin, Sf. Georghe și Mesici²⁵⁶.

Împăratul nu a aprobat Memorandumul și a recomandat rezolvarea problemei mănăstirilor pe cale judecătorească²⁵⁷, fapt care s-a și realizat.

Cum procesul implica strângerea de dovezi istorice, ambele părți au început să le adune. Din parte românilor, după cum afirmă Ștefan Meteș, în această acțiune au participat „*buni fii ai bisericii noastre care au pus la dispoziția intereselor mitropoliei ortodoxe române toate datele istorice referitoare la viața creștinească din vremile vechi*”²⁵⁸. Și de partea sârbească lucrurile au stat la fel. Astfel într-un raport al Consiliului Congresului din Karloviț, din luna octombrie 1908, se arată că „*s-a luat la cunoștință raportul arhimandritului Zeremski despre culegerea de date istorice referitoare la mănăstirile sârbești*”²⁵⁹. Același raport arată că „*s-a hotărât ca arhimandritul Zeremski pe mai departe să strângă datele istorice. Pentru catedra lui de profesor a fost luat un suplinitor căruia i s-a stabilit un salariu de suplent*”²⁶⁰.

Din ședința comună a Consistoriului Eparhial Timișoara, din 19 februarie 1906, s-a propus printre altele ca să se aleagă un comitet de juriști și istorici care să aibă misiunea de a pregăti propuneri „*în problema obștilor*

²⁵⁵ Ibidem, p. 51.

²⁵⁶ Textul memorandumului a fost publicat în revista arădeană Biserica și Școala, nr. 10 și 11 din 1902 și după ce a fost tradus a fost publicat în revista SS, nr.12, an.XII, 1903, p. 179-182 și nr. 13, an XIII, 1903, p. 203-205

²⁵⁷ Tomić, Parnica..., p. 7; St. Meteș, op. cit., p. 32.

²⁵⁸ St. Meteș, op. cit., p. 232.

²⁵⁹ SMG, an IV, nr. 40, 1908, p. 649

²⁶⁰ Ibidem.

*bisericești de români și care cu sfaturile lor să servească în procesul de separație bisericească pe baza materialului adunat în această problemă*²⁶¹.

Reclamația prin care Mitropolia Ardealului a înaintat-o în 1905 împotriva Mitropoliei Karlovițului, cu privire la împărțirea mănăstirilor a fost respinsă de Tribunalul regesc din Budapesta, dar Mitropolia din Sibiu, în anul 1907 a înaintat o nouă petiție²⁶².

Procesul mănăstirilor a reclamat printre altele și cheltuirea unor sume uriașe. După o situație din anul 1908, cheltuielile Mitropoliei Karlovițului în procesul mănăstirilor s-au ridicat la 66227,33 coroane²⁶³.

Cu toate eforturile financiare efectuate, procesul mănăstirilor a rămas practic neîncheiat, la acest fapt contribuind destrămarea Imperiului Austro-Ungar după Primul război mondial

²⁶¹ REUT, an 1872-1905, kn II, 1906, p. 77

²⁶² REUT, an 1906-1908, 1909, p. 134.

²⁶³ SMG, an VIII, br.5, 1910, p. 76.

ECONOMIA MÂNĂSTIRILOR

1. RELAȚIILE MÂNĂSTIRILOR CU „PERNEAVORII”

Pentru a putea funcționa, mănăstirile trebuiau să dispună de o bază materială care să le asigure existența. Aceasta a fost una din hotărârile luate încă de la înființarea lor, de ctitorii mănăstirilor, care pe lângă donațiile în bani, necesare ridicării bisericilor și clădirilor anexe, au donat mănăstirilor pământ arabil, livezi, vii și păduri, care aveau menirea de a acoperi nevoile materiale ale mănăstirilor. În decursul timpului mănăstirile și-au sporit proprietățile lor, fie prin dobândirea altor donații, fie prin cumpărare.

Pentru lucrarea pământului cât și pentru realizarea altor lucrări mărunte necesare, mănăstirile primeau pe pământul lor țărani și slugi din toate părțile. Aceștia erau așezați în apropierea mănăstirilor unde formau mici așezări – prnjavor – care trebuiau să asigure forța de muncă necesară lucrării pământului și a altor nevoi ale mănăstirilor.

Mănăstirile care fac obiectul acestor investigații au avut în jurul lor asemenea așezări încă de la înființarea lor. Astfel perneavorul mănăstirii Bezdin era așezarea Munar, al mănăstirii Sf. Gheorghe așezarea azi numită Sângeorge, al mănăstirii Mesiciului așezarea cu același nume, Voilovița, satul Starcevo, Zlatița, mai întâi satul cu același nume dar și așezarea Pârneaurea, Baziaș, mica așezare cu același nume.

Cei care se așezau pe pământul mănăstirii și formau așa zisele așezări – prnjavor –, beneficiau din partea mănăstirii de unele facilități precum: loc pentru casă și grădină, dreptul de a folosi pășunile mănăstirilor, dreptul de a tăia lemne în pădurile acestora, scutire de unele impozite, scutire de serviciu militar și altele.

În schimbul acestor facilități, perneavorii se obligau să lucreze pământul mănăstirilor, să dea zeciuială din pământul cedat lor pentru lucru,

să presteze zile de robotă. Relațiile dintre mănăstiri și perneavori erau reglementate de regulă printr-un contract scris în care erau trecute obligațiile ambelor părți²⁶⁴.

Până în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, înțelegerile verbale sau scrise dintre mănăstiri și perneavori au fost de regulă respectate. Excepție au făcut mănăstirile din Granița militară unde au început să apară nemulțumiri. Văzând facilitățile oferite de autoritățile militare, perneavorii, fie români sau sârbi s-au gândit că mai degrabă ar intra în slujba de grănicer decât să trăiască sub protecția mănăstirii. Datorită acestei situații spre sfârșitul secolului al XVIII-lea mănăstirile din Granița au fost nevoite să-și revizuiască pretențiile și să facă unele concesii perneavorilor. Una din aceste concesii a constat în micșorarea zilelor de robotă de la 52 la 30²⁶⁵. Tot ca urmare a organizării Confiniului de Granița unele mănăstiri au pierdut din pământ, acesta fiind împărțit satelor ce urmau să intre în Granița militară.

Dacă în prima jumătate a secolului al XIX-lea, înțelegerile dintre mănăstiri și perneavori au fost de regulă respectate, nu același lucru s-a întâmplat și în a doua jumătate a secolului, când după demararea acțiunii de separare ierarhică între Biserica Ortodoxă Sârbă și cea Română, în așezările perneavor, unde erau așezați români au început să apară neînțelegeri. Din asemenea neînțelegeri ne sunt cunoscute cele în care au fost implicate mănăstirile de la Bezdin și Zlatița. Mănăstirea Zlatița a avut parte de neînțelegeri încă din anul 1876.

Din ședința adunării monahilor acestei mănăstiri (nr. 4 din 25 februarie 1876), reiese că aceștia au trimis un raport Consiliului Eparhial din Vârșeț în care prezintă faptul că perneavorii care au contractat viile mănăstirii refuză în continuare să plătească impozit statului, în pofida hotărârii Consiliului Eparhial din 12 aprilie 1874²⁶⁶. În actul trimis se arată că, așa cum a hotărât Consiliul Eparhial, la fața locului au sosit arhimandritul Mesiciului, Nectarie Dimitrievici și Laza Iovanovici care au stat de vorbă cu perneavorii. Întrucât perneavorii nu s-au lăsat convinși de Dimitrievici, s-a hotărât să se facă o reclamație la organele politice din Bela

²⁶⁴ Un asemenea contract din anul 1850 se păstrează în arhiva mănăstirii Zlatița; AMZ, *Acta administrativa* 1850, 1888, nr. Inv.1, p. 1-2.

²⁶⁵ Ibidem, p. 1.

²⁶⁶ Ibidem, p. 9.

Trkva pentru a se pune în aplicare hotărârea Consiliului Eparhial din 16 noiembrie nr. 173/II din 1875²⁶⁷. Pentru mănăstirea Zlatița acesta a fost doar începutul greutăților.

În anul 1899 perneavorii „*n-au mai vrut să cosească livezile mănăstirii și nici să dea zeciuala din producția de porumb iar alții au dat pământul în arendă altor persoane*”²⁶⁸. Întrucât prevederile contractului din anul 1850 au fost încălcate la cererea mănăstirii, pe 15 noiembrie 1899, la Zlatița a fost trimisă o comisie care să cerceteze cazul²⁶⁹. Pentru că nu s-a ajuns la nici o înțelegere, părțile implicate au ajuns la judecată. În acest proces interesele mănăstirii au fost reprezentate de avocatul dr. Kosta Hagi, iar cele ale perneavorilor de dr. Desider Botlik, ambii din Bela Trkva²⁷⁰. Tribunalul din Bela Trkva a dat sentința finală în ianuarie 1902 în favoarea perneavorilor. În această situație conducerea mănăstirii s-a adresat instanței superioare, Curia regale. Aceasta a dat sentința la sfârșitul lui martie 1902 în favoarea mănăstirii, ordonând perneavorilor să respecte prevederile contractului din 1850²⁷¹.

Totuși, hotărârea finală nu a fost dată din considerentul că pentru teritoriul fostei Granițe militare nu exista în legislația maghiară o lege care să poată rezolva litigiul în cauză.

În această situație procesul a continuat. Astfel în anul 1914, după cum reiese dintr-un raport al starețului mănăstirii Zlatița, din 30 mai 1914, înaintat Consiliului de administrație al mănăstirilor, mănăstirea și la acea dată se afla în proces cu perneavorii „*care au uzurpat peste 200 jugăre de pământ, pământ pentru care mănăstirea a plătit impozit statului pe tot parcursul timpului*”²⁷².

Aceeași situație este consemnată și în anul 1916 într-un act al Consiliului de conducere al mănăstirilor din 15/28 aprilie 1916²⁷³.

²⁶⁷ Ibidem.

²⁶⁸ O. Radosavleviċ, *Zemljicni spor izmegiu manastira Zlatice i Prnjavoraca* (1899-1902), în ZIMS, nr. 32, 1985, p. 181.

²⁶⁹ Ibidem.

²⁷⁰ Ibidem.

²⁷¹ Ziarul „Rodoljub“, an 3, nr. 11(15)/10 martie 1902.

²⁷² AMZ, *Acta administrativna 1914*, nr. inv 74, nr. 111/1914.

²⁷³ AMZ, *Acta administrativna 1916-1917*, nr. inv 90, nr. 308/85/1916.

În cele din urmă, după atâția ani de proces instanța s-a pronunțat ca pământul să fie folosit în continuare de perneavori cu condiția ca aceștia să plătească mănăstirii arendă, 13 coroane²⁷⁴ pentru fiecare jugăr, fapt ce nu s-a realizat. La sfârșitul Primului război mondial, în 1919, a avut loc trasarea graniței militare între Regatul României și cel al Iugoslaviei.

Aceasta a avut efect și asupra vieții bisericești. Astfel mănăstirile Zlatița, Cusici și Baziaș împreună cu 12 parohii sârbești din Clisura Dunării au fost scoase de sub jurisdicția Vârșetului și trecute sub jurisdicția Eparhiei Timișoarei²⁷⁵.

Reforma agrară din 1923 a dat o grea lovitură mănăstirii, care alături de cele peste 200 de jugăre aflate în litigiu cu perneavorii, a mai pierdut încă 35 de jugăre²⁷⁶.

După cum am amintit și mănăstirea Bezdin a avut probleme în ceea ce privește proprietatea asupra pământului. În anul 1908 acesta s-a aflat în litigiu cu perneavorii din Munar. Litigiul s-a aflat de mai multe ori în dezbaterile Consiliului Congresului național bisericesc (10031/2499 ex 1908) și (9282/2747 ex 1909)²⁷⁷.

În primul proces au câștigat perneavorii, dar Tabla regească a dat câștig mănăstirii. Cum lucrurile nu s-au liniștit, s-a ajuns din nou la proces. În final Curia regească a dat câștig de cauză tot mănăstirii după cum arată raportul Consiliului Congresului C.O. 3018 ex 1910²⁷⁸.

Fiind bazată pe producția agricolă, economia mănăstirilor depindea în cea mai mare parte de suprafața, calitatea și exploatarea judicioasă a pământului aflat în posesiunea lor. De pământ și buna exploatare a acestuia depindea realizarea averii mobile, acel „*fundus instructus*”, care cuprindea producția realizată din semănături, livezi și vii precum și numărul de animale. După cum se poate ușor remarca din datele tabelului de mai jos, suprafața și calitatea pământului diferea de la o mănăstire la alta.

²⁷⁴ Radosavlević, *Manastir Zlatica*, Bela Crkva, 1997, p. 73.

²⁷⁵ Kostić, *Šematizam...*, p. 18.

²⁷⁶ Ibidem, p. 82.

²⁷⁷ SMG, an IX, nr. 25, 1911, p. 450.

²⁷⁸ Ibidem.

SITUAȚIA FUNCİARĂ A MĂNĂSTIRILOR SĂRBEȘTI ÎN ANUL 1880²⁷⁹

Mănăstirea	Categoria	Suprafața	
		jugăre	stânjeni
BEZDIN	Arătură	1336	—
	Fânețe	58	—
	Grădini	4	—
	Livadă (pruni)	13	—
	Pădure	500	—
	Sălcării	16	—
	Pășune	—	—
	Rit	150	—
	Vii	28	—
	Apă și pământ neproductiv	110	—
	TOTAL	2215	—
MESICI	Arătură	19	—
	Fânețe	26	—
	Grădini	4	1200
	Livadă (pruni)	4	—
	Pădure	1024	450
	Vii	264	—
	TOTAL	1342	50
SF. GHEORGHE	Arătură	825	814
	Fânețe	35	1067
	Grădini	7	924
	Pădure	265	820
	Pășune	47	1181
	Vii	10	860
	Pământ neproductiv	102	752
	TOTAL	1295	18

²⁷⁹ *Izvestaj 1880-1881*, p. 45, 52, 57, 61, 67.

VOILOVIȚA	Arătură	346	539
	Fânețe	156	862
	Grădini	6	—
	Pădure	167	12
	Rit	436	516
	Vii	4	266
	Apă	43	780
	Pământ neproductiv	7	—
	TOTAL	1203	931
ZLATIȚA-BAZIAȘ	Arătură	178	455
	Fânețe	24	—
	Pădure	6	1200
	Vii	24	1200
	Livadă fructe	5	250
	Pământ neproductiv	62	—
	TOTAL	317	400

După cum se poate remarca, mănăstirea Bezdin stătea cel mai bine în ceea ce privește proprietatea funciară, având în posesie o suprafață de pământ aproape dublă față de mănăstirile Mesici, Sf. Gheorghe și Voilovița. La polul opus se situa mănăstirea Zlatița care, împreună cu cea de la Baziaș posedau o șeptime din suprafața mănăstirii Bezdin și o pătrime din suprafața mănăstirilor Mesici, Sf. Gheorghe și Voilovița.

Din documente și din alte izvoare reiese că în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și primele decenii ale secolului XX, suprafețele de pământ aflate în proprietate nu s-au schimbat semnificativ, excepție făcând, după cum am arătat doar mănăstirea Zlatița care datorită uzurpării din partea perneavorilor a pierdut aproape 200 de iugăre.

2. VENITURILE MÂNĂSTIRILOR

După cum se poate vedea din tabelul de mai jos, pământul și activitatea agricolă realizau cea mai mare parte a veniturilor mănăstirești.

**VENITURILE PLANIFICATE ȘI REALIZATE DE MÂNĂSTIRILE SÂRBEȘTI
DIN BANAT ÎN ANUL 1880²⁸⁰.**

MÂNĂSTIREA	SURSA	VENITURI	VENITURI
		Planificate	Realizate
BEZDIN	De la biserică	—	—
	Din milostenii	—	—
	De la parohie	—	—
	Creșterea animalelor	2916,80	2082,81
	Pădure	2540	3889,41
	Stupi	—	—
	Cârciumi	356	—
	Mori	—	—
	Vii	2150	193,37
	Pământ	16955,75	10291,75
	Fân și paie	557	—
	Pescuit și rit	1065	169,26
	Dobânzi	1073,65	1203,67
	Diverse	233	9,80
	Cereale	—	1271,93
	Disponibil din 1879	—	2128,6
	TOTAL	28257,20	21240,67
MESICI	De la biserică	22,50	4,20
	Din milostenii	—	—
	De la parohie	—	—
	Creșterea animalelor	—	—
	Pădure	2130	2663,35
	Stupi	—	—
	Cârciumi	300	200
	Mori	—	—
	Vii, livezi, grădină	6990,05	3964,58
	Pământ	1790	1935,06
	Fân și paie	360	—
	Pescuit	—	—
	Dobânzi	2747,44	2747,44
	Diverse	339,56	203,06
	Disponibil din 1879	—	156,40
	TOTAL	14729,55	11874,83

²⁸⁰ Ibidem, p. 51, 55, 59, 65, 70.

SF. GHEORGHE	De la biserică	46	51,82
	Din milostenii	—	38
	De la parohie	—	5
	Creșterea animalelor	1609	462,21
	Pădure	2340	1078,09
	Stupi	100	—
	Cârciumi	1980	770,43
	Mori	3730	3100
	Vii	1360	—
	Pământ	7685,50	6980
	Fân și paie	150	—
	Pescuit și rit	4	—
	Dobânzi	234,67	218,23
	Diverse	877,34	763,25
	TOTAL	20116,51	13462,62
VOILOVIȚA	De la biserică	100	120
	Din milostenii	—	—
	De la parohie	—	—
	Creșterea animalelor	700	3245
	Pădure	320	210
	Stupi	—	—
	Cârciumi	200	239,16
	Mori	—	—
	Vii	378	221,77
	Pământ	5040	4769,16
	Fân și paie	410	—
	Pescuit și rit	1415	1977
	Dobânzi	416,10	416
	Diverse	—	35
	TOTAL	8969,10	11233,09

ZLATIȚA-BAZIAȘ	De la biserică	174,74	69,27
	Din milostenii	—	—
	De la parohie	24,50	—
	Creșterea animalelor	420	34
	Pădure	—	2
	Stupi	—	—
	Cârciumi	700	300
	Mori	—	—
	Vii și livezi	2600	2520,87
	Pământ	1122,60	234
	Fân și paie	125	114,50
	Pescuit și rit	—	—
	Dobânzi	55	288,47
	Diverse	676	1171,29
	TOTAL	5897,84	4734,39

În funcție de pământul posedat și de calitatea acestuia, mănăstirile se specializau în producția anumitor culturi. Dacă mănăstirile Bezdin, Sf. Gheorghe și Voilovița se remarcă prin producția de cereale datorită calității deosebite a pământului arabil favorabil acestor culturi, cea de la Mesici s-a evidențiat prin producția de struguri, respectiv vinuri.

Pentru obținerea unor rezultate bune, un rol important îl avea forța de muncă și organizarea acesteia, inventarul agricol cât și tehnologiile de lucru aplicate. Mănăstirile se străduiau să-și îmbunătățească atât inventarul agricol, prin achiziționarea de unelte performante, cum este cazul Voiloviței, care în anul 1880 a investit în animale de tracțiune, atelaje, pluguri și o mașină de treierat suma de 4858,90 forinți²⁸¹, dar și prin achiziționarea unor soiuri performante. În acest sens activitatea agricolă a mănăstirilor constituia un model demn de urmat pentru gospodăriile țărănești din împrejurimi. Activitatea mănăstirilor era monitorizată permanent atât de organele financiare numite de Consiliul Congresului național bisericesc, dar și prin specialiști trimiși, care inspectau și evaluau activitatea economică a mănăstirilor, propunând totodată soluții pentru înlăturarea deficiențelor constatate²⁸².

²⁸¹ Ibidem, p. 52.

²⁸² Ibidem, p. 56, 57, 61, 67, 71.

Unele mănăstiri ca Bezdin, Sf. Gheorghe și Voilovița, alături de veniturile obținute din cultivarea cerealelor obțineau venituri deosebit de importante și din creșterea animalelor.

NUMĂRUL DE ANIMALE AFLATE ÎN POSESIA MĂNĂSTIRILOR BEZDIN ȘI VOILOVIȚA ÎN ANUL 1880:

	Anul	Vite cornute	Oi	Porci	Cai	Măgari	Boi
BEZDIN	1880	45	605	286	7	4	—
VOILOVIȚA	1880	4	281	37	12	—	16

Mănăstirea Sf. Gheorghe, în anul 1880 a obținut din vânzarea oilor suma de 752 de forinți pe care i-a depus în bancă pentru dobândă. În acel an mănăstirea avea numai vite cornute și porci care au adus mănăstirii un venit de 462,21 forinți²⁸³.

Pentru a-și suplimenta veniturile mănăstirile Sf. Gheorghe, Bezdin și Zlatița au ridicat pe cursurile de apă din apropiere mori care erau date în exploatare unor morari care plăteau mănăstirilor, sub formă de uium, grâu și porumb.

Pe râul Bârzava, mănăstirea Sf. Gheorghe avea în posesia sa 3 mori iar Bezdin și Zlatița câte una.

În anul 1858, după cum se poate observa din tabelul de mai jos, mănăstirea Sf. Gheorghe a primit din uium 2011 măsuri de grâu și 284 măsuri de porumb

MOARA		MĂSURI	
		GRÂU	PORUMB
1	SF. GHEORGHE	714 și ¼	118
2	SF. PAVEL	686	115 și 1/2
3	USPENSKA	611 și ¾	51
TOTAL		2011	284

²⁸³ Ibidem, p. 59.

În anul 1877 mănăstirea a primit de pe toate cele 3 mori, 751 măsuri de grâu și 428 și $\frac{1}{4}$ măsuri porumb²⁸⁴. Din cauza scăderii randamentului toate cele 3 mori, în 1877 au suferit reparații capitale²⁸⁵. Astfel, în 1880 din uiumul vândut mănăstirea a încasat suma de 3100 forinți²⁸⁶.

Moara mănăstirii Bezdin era situată pe Mureș. Aceasta primea din uium pe an câte 45-50 hectolitrii de grâu și 15-20 hectolitrii porumb²⁸⁷. Întrucât era greu de controlat activitatea morarului, comisia trimisă de Consiliul Congresului, în anul 1880, propune ca mănăstirea să nu mai perceapă uium ci să scoată moara la licitație și să o dea în exploatare pe o perioadă determinată contra unei sume de bani²⁸⁸.

Aceiași comisie critică conducerea mănăstirii Zlatița pentru modul cum au ridicat moara care era amplasată pe un șanț între vii și funcționa numai în perioada ploioasă²⁸⁹.

Cea mai mare parte din vinul și țuica obținute din rodul viilor și livezilor era vândută negustorilor. O parte din aceste produse erau comercializate și prin intermediul cârciumilor mănăstirești. Acestea erau date în folosință unor cârciumari pe o perioadă determinată contra unei sume de bani. Totodată aceștia aveau obligația de a vinde o cantitate stabilă din vinul și țuica mănăstirilor.

Cârciumile mănăstirilor erau amplasate de regulă în perneavorul mănăstirii sau în satele apropiate dar și în apropierea mănăstirilor. Unele mănăstiri aveau în proprietate o singură cârciumă, cum este cazul mănăstirii Voilovița, care se afla în apropierea acesteia; câte două cârciumi – Bezdin, Sf. Gheorghe și Mesici și 3 cârciumi – Zlatița, una la Vrăcevgai, una la Baziaș și una în apropierea mănăstirii.

În ce privește calitatea vinurilor se remarcă în mod deosebit cele ale mănăstirilor Mesici și Bezdin. Despre vinurile mănăstirii Mesici se afirma „că sunt mai cunoscute și mai scumpe decât cele ale Vârșefului”²⁹⁰.

²⁸⁴ AMSG, *Dnevnik sviju triju vodenica obštežitelnog Manastira Sv. Giurgea za godinu 1877*.

²⁸⁵ *Izveštaj 1880-1881*, p. 58.

²⁸⁶ Ibidem.

²⁸⁷ Ibidem, p. 64.

²⁸⁸ Ibidem, p. 65.

²⁸⁹ Ibidem, p. 69.

²⁹⁰ Ibidem, p. 53.

Din cele 264 de jugăre de vie mănăstirea lucra doar 12, restul de 252 fiind date în arendă pe o perioadă de 30 de ani unor arendași din Vârșeț, satul Iabuka și perneavorul mănăstirii²⁹¹. Pentru aceste 250 de jugăre, mănăstirea primea alături de arendă și a zecea parte din producție.

Cele 28 de jugăre aflate în posesia mănăstirii Bezdin erau împărțite în 3 parcele: una deasupra Munarului, alta la Gradiște, lângă drumul ce duce de la Arad la Sekusigiu, de 12 ½ jugăre, date în arendă pe 30 de ani lui M. Șaierman din Sânpetru German cu 200 forinți pe an, și a treia, cea mai bună parcelă, de 12 jugăre la Păuliș²⁹². Aceasta din urmă dispunea de toate anexele necesare producerii și depozitării vinurilor.

O altă sursă importantă de venit în economia mănăstirilor o constituia exploatarea pădurilor. De cele mai mari venituri din această activitate beneficiau mănăstirile Mesici, Bezdin și Sf. Gheorghe, care aveau în posesie suprafețe mai mari.

Din cele trei mănăstiri amintite, Mesiciul deținea, în 1880, cea mai mare suprafață de pădure, 1024 jugăre. În timp aceasta s-a diminuat. În 1906 mănăstirea ajunsese la 967 jugăre, deoarece a pierdut 10,60 jugăre în 1905 într-un proces, iar restul până la 1024 a fost defrișată și s-a sădit vie, iar altă parte s-a degradat²⁹³.

Până la intrarea în vigoare a ordonanței 66289/885 din 13 septembrie 1886, dar și după aceasta, până în anul 1893, gospodărirea și exploatarea forestieră nu s-a făcut după un plan sistematic ci după plan al starețului mănăstirii. Urmarea acestui fapt a fost tăierea unor suprafețe mai mari de pădure decât era necesar, iar împăduririle și înnoirile au fost neglijate. Legile emise la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui următor au stopat exploatarea nerațională și au reglementat regimul de exploatare al pădurilor mănăstirești.

Mănăstirile aflate în preajma unor cursuri mari de apă, cum era cazul Voiloviței și Bezdinului, realizau venituri și din pescuit și din bălți. Acestea închiriau suprafețele de apă unor pescari care plăteau atât în natură cât și în bani. În paralel cu aceasta, ele închiriau bălțile și pentru exploatarea stufului.

²⁹¹ Ibidem, p. 63.

²⁹² ASANUK PM, *A mesicsi gör. kel. szerb zárda erdejének rendszeres gazdasági üzemterve*, 1906, p. 2.

²⁹³ *Reskript 1868*, p. 30.

O altă sursă de venit o reprezentau dobânzile din sumele depuse în bănci, case de economii sau obligațiuni.

Conform cu prevederile articolului 6, secțiunea 5 din Rescriptul imperial din 10 august 1868, excedentul bănesc înregistrat la finele anului de mănăstiri era vărsat în „Casa centrală a mănăstirilor” de unde jumătate intra în fondul mănăstirii, iar cealaltă parte intra în fondul clerical școlar²⁹⁴.

Prevederile acestui articol au fost modificate de prevederile articolului 11 din Statutul administrării bunurilor mănăstirești, din 28 martie 1908 care prevedea că o treime din excedentul bănesc să intre în fondul mănăstirii și două treimi în fondul clerical școlar²⁹⁵.

Desigur, nu întotdeauna mănăstirile înregistrau în mod faptic acest excedent, ori din motivul că nu-și realizau veniturile planificate, ori din motivul că uneori cheltuielile se aflau la același nivel sau depășeau veniturile. În cazul că nu realizau excedentul planificat ele rămâneau datorare fondurilor amintite și îl plăteau în anii următori.

Astfel, în 1909 excedentul bănesc înregistrat de 18 mănăstiri din Mitropolia Karlovițului se ridica la 327585,24 coroane, dar pentru că 8 mănăstiri au înregistrat deficit de 30952,96 coroane excedentul faptic, pe toate mănăstirile Mitropoliei Karlovițului era de 296632,28 coroane²⁹⁶.

Întrucât din această sumă s-au scăzut cheltuielile administrației „Casei centrale” ale mănăstirilor, ale pădurarului, și ajutorul acordat internatului (Stefaneum), în sumă de 75920,85 coroane a rezultat un excedent de 220711,43 coroane din care, în conformitate cu articolul 11 din „Statutul administrării bunurilor mănăstirești” o treime, în sumă de 73570,47 coroane, a fost vărsată în fondul mănăstiresc iar două treimi, în sumă de 147140,96 coroane fondului clerical școlar²⁹⁷.

La începutul secolului XX, mănăstirile eparhiei Vârșețului, Mesici, Voilovița și Zlatița stăteau mai slab decât cele din eparhia Timișoara.

Astfel, în anul 1902 singura mănăstire, din eparhia Vârșețului care a înregistrat excedent bănesc la finele anului, a fost Voilovița, după cum arată

²⁹⁴ Klicin, *Uredba...*, p. 30.

²⁹⁵ SMG, an XVI, nr.15, 1918, p. 223.

²⁹⁶ Ibidem.

²⁹⁷ AMZ *Acta administrativna 1904-1905*, nr. inv. 24, 25, Izvod iz zapisnika sednice Saborskog Odbora držane u Karlovčinov 13/26 decembra, 1902.

un extras din raportul Consiliului Congresului național bisericesc ținut la Sremski Karlovți, pe 13/26 decembrie 1902, S.O. 9229/2750 ex 1902²⁹⁸.

SITUAȚIA FINANCIARĂ A MÂNĂSTIRILOR EPARHIEI VÂRȘETULUI PE ANUL 1902.

MÂNĂSTIREA	VENITURI	CHELTUIELI	EXCEDENT
Voilovița	34900,66 C	31110,22 C	3790,44 C
Mesici	19351,74	19351,74	—
Zlatița	5446	5446	—

Cu totul alta era situația mănăstirilor din eparhia Timișoara al căror excedent bănesc vărsat la fondurile național bisericești, între anii 1903-1908, după cum arată datele din tabelul de mai jos a fost în continuă creștere, excepție făcând-o doar anul 1908.

EXCEDENTUL BĂNESC VĂRSAT LA FONDURILE NAȚIONAL BISERICEȘTI DE MÂNĂSTIRILE EPARHIEI TIMIȘOARA ÎNTRE ANII 1903-1908.

Anul	Mănăstirea Bezdin		Mănăstirea Sf. Gheorghe		TOTAL	
	Coroane	Creițari	Coroane	Creițari	Coroane	Creițari
1903	427	45	1696	03	2123	48
1904	389	36	10000	—	10389	36
1905	1506	19	5500	—	7006	19
1906	9885	90	11500	—	21355	90
1907	15059	79	16000	—	31059	79
1908	6148	59	17591	—	24139	59
TOTAL	33387	28	62687	03	96074	31

²⁹⁸ REUT od 1872-1905, II, 1906, p. 224; Idem, 1906-1908, 1909, p. 190.

VIAȚA MONAHALĂ

1. SITUAȚIA GENERALĂ A MONAHISMULUI ÎN MITROPOLIA KARLOVIȚULUI

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul celui următor monahii din mitropolia Karlovițului au fost deseori ținta unor atacuri dure venite din partea inteligenței sârbe. În conflictul dintre reprezentanții partidelor politice și ierarhia bisericească ce provenea din cinul monahal a crescut mult aversiunea față de comunitățile monastice. Din această cauză multe din congresele național bisericești au avut pe ordinea de zi probleme legate de aceste comunități.

Această stare este de înțeles dacă se are în vedere faptul că mănăstirile dețineau cea mai mare parte a averii bisericești, avere pe care liderii politici țineau să o treacă sub controlul lor.

În propunerile și proiectele înaintate în Congres, reprezentanții partidelor au căutat permanent să limiteze drepturile ierarhiei în ceea ce privește administrarea averilor mănăstirești. Măsurile antimonahale s-au simțit cel mai pregnant la Congresul din 1870. La acest congres, când s-a dezbătut printre altele și „Statutul de funcționare al Congresului” elaborat de Svetozar Miletici, monahilor li s-a luat dreptul de a fi aleși ca deputați în Congres. Miletici a motivat faptul că aceștia „sunt reprezentați în congres de episcopi și de partea materială întrucât mănăstirile în curând vor intra sub conducerea congresului”²⁹⁹.

Dacă propunerea lui Miletici în ceea ce privește reprezentarea monahilor în Congres a întrunit majoritatea la vot, nu același lucru s-a obținut cu propunerea care prevedea reducerea numărului clericilor. Conform propunerii lui Miletici în treimea rezervată clericilor, din totalul de

²⁹⁹ Ruvarac, *Avtonomia...*, p. 20.

25 de locuri s-a prevăzut ca numai 20 de locuri să fie rezervate clericilor, iar 5 locuri să revină învățătorilor³⁰⁰.

Până la luarea dreptului de a participa la lucrările Congresului, din cele 25 de locuri care reveneau clericilor, 8 locuri erau rezervate monahilor și 17 locuri preoților de mir³⁰¹.

„Legea de bază național - bisericească”, elaborată tot de Miletici și prezentată Congresului în anul 1870 cuprindea alte restricționări. În capitolul 4, articolul 25 al acestei legi se stabilea că atât „numărul monahilor cât și modul de întreținere a acestora revine Congresului”³⁰². Articolul 26 stabilea ca ieromonahii de rang și pregătire superioară să nu fie puși ca stareți și să nu locuiască în mănăstiri ci „să fie folosiți ca ajutoare la centrele eparhiale și în administrația bisericească”³⁰³.

În aceeași lege, capitolul 8, articolul 69 prevedea ca numirea arhimandriților, a stareților și ajutoarelor acestora să intre în competența Congresului³⁰⁴.

Marginalizați și atacați din mai multe părți, monahii s-au declarat ca o categorie socială aparte și ca atare au încercat să se organizeze și să se apere.

Pe 26 septembrie 1902 s-a ținut la Mănăstirea Kruședol adunarea egumenilor care a pus problema înființării Asociației monahale (Monaško Udruženje). S-a hotărât ca această asociație să fie constituită după modelul altor asociații frățești din Biserica Ortodoxă, cerându-se în acest sens să se studieze cât mai amănunțit statutele acestora și în funcție de situația în care se găsește monahismul din Mitropolia Karlovițului să se întocmească o propunere de statut bine structurată și „la timpul potrivit acestei adunări să o înainteze”³⁰⁵.

În anul 1903 pe 14 aprilie s-a întrunit tot la Kruședol o a doua adunare a egumenilor unde s-a analizat schița de statut. După mai multe ore de dezbateri a fost aprobat „Statutul Asociației monahilor ortodocși din

³⁰⁰ Ibidem.

³⁰¹ Ibidem.

³⁰² Ibidem, p. 220-221.

³⁰³ Ibidem, p. 221.

³⁰⁴ Ibidem.

³⁰⁵ BG, an II, kn III, 1903, p. 68.

Mitropolia Karlovițului”³⁰⁶. Statutul „Asociației monahilor” cu modificarea articolelor 23 și 36 a fost aprobat de sinodul arhieresc pe 19 mai 1906 (Ad M 201 / sin 39 ex 1906).

Statutul este structurat pe 12 capitole ce cuprind 40 de articole. Scopul asociației, după cum este prevăzut în capitolul 2, articolul 2 este:

1. „*desăvârșirea membrilor săi din punct de vedere religios, moral și intelectual*” precum și „*desăvârșirea în viața monahală, apostolatul Bisericii în munca umanitară, culturală și economică*”.

2. „*unirea în greutăți și muncă și apărarea intereselor comune ale monahilor și mănăstirilor*”.

3. „*progresul monahismului, mănăstirilor, Bisericii și poporului*”³⁰⁷.

Conform capitolului 4, articolele 4-9, membrii Asociației erau împărțiți în 4 categorii: 1. titulari, 2 fondatori, 3 de ajutor, 4 de onoare³⁰⁸.

Membrii titulari puteau fi toți monahii din Mitropolia Karlovițului care în afară de taxa de înscriere de 2 coroane trebuiau să plătească la casieria Asociației anticipat în două rate (în ianuarie și iulie) cotizația care era diferențiată în funcție de rangul monahilor. Astfel, pentru arhimandriți cotizația era de 60 coroane, stareții cu rangul de protosinghel și monahii de reședință câte 40 coroane, stareții ieromonahi și singhelii câte 20 de coroane iar restul monahilor câte 10 coroane³⁰⁹.

Membrii fondatori puteau fi: orice membru al Bisericii Ortodoxe, orice parohie, mănăstire, cor bisericesc, etc., precum și alte asociații laice care erau acceptate de congresul monahal și care plăteau odată pentru totdeauna suma de 200 de coroane³¹⁰.

Membrii de ajutor puteau fi toți cei din rândul fondatorilor care erau acceptați de congresul asociației și donau anual cel puțin suma de 10 coroane.

Congresul monahal se întâlnea în ședință ordinară odată pe an, în săptămâna luminată și în ședință extraordinară ori de câte ori era nevoie.

Primul președinte al Asociației monahale a fost arhimandritul mănăstirii Kruședol, Anatolie Iancovici³¹¹.

³⁰⁶ Ibidem, p. 315-321.

³⁰⁷ Statut monaškog Udruženja, p. 1.

³⁰⁸ Idem, p. 4.

³⁰⁹ Ibidem.

³¹⁰ Ibidem, p. 5.

³¹¹ Idem, p. 14; AMZ, Akta administrativna, nr. inv. 44-48, nr. 25/1907.

Primul congres al monahilor s-a ținut pe 26 noiembrie 1906 la Kruședol. La acest congres s-au propus unele modificări în statul și s-a hotărât ca la primul Congres național bisericesc să ceară acestuia să adopte, cât mai repede „Statutul de conducere al mănăstirii” și să ceară să se asigure monahilor participarea lor atât în Congresul național bisericesc cât și în Adunările eparhiale și în organele de conducere ale eparhiilor³¹².

Asociația monahală a intrat în conflict cu Consiliul Congresului național - bisericesc de îndată ce s-a constituit. Încă de la ședința stareților ținută la Kruședol pe 14 aprilie 1903, când s-a adoptat statutul asociației, președintele acesteia, Anatolie Iancovici s-a adresat în scris conducătorilor mănăstirilor și a cerut acestora să nu dea curs cererii Consiliului Congresului ca lucrurile vechi și de valoare să fie trimise spre păstrare la muzeu (Narodni Dom)³¹³. El invocă faptul că în cazul că acestea sunt trimise, credincioșii care cercetează mănăstirile sunt lipsiți „*de a vedea obiectele vechi care amintesc de trecutul măreț al poporului sârb*” și că „*poporul trebuie să vadă aceste obiecte acolo unde acestora le este locul*” iar călugării „*s-au dovedit buni păstrători că le-au păstrat în decursul mai multor secole*”. Președintele asociației mai atrage atenția că aceste lucruri și obiecte vechi „*adunate la un loc ar pieri definitiv în cazul unui incendiu*”³¹⁴.

Conflictul dintre monahi și Consiliul Congresului s-a acutizat după adoptarea, la Congresul național – bisericesc din 1907, a controversatului „Regulament mănăstiresc” (Statutul despre conducerea, controlul și administrarea bunurilor mănăstirești ca bunuri național- bisericești și despre subvenția obștilor monahale din cuprinsul Mitropoliei sârbe a Karlovițului), confirmat și întărit de împărat pe 28 martie 1908.

La ședințele congresului unde dominau reprezentanții partidului radical s-au auzit din nou atacuri dure asupra monahiilor și mănăstirilor. Nemulțumiți de adoptarea acestui statut monahii, prin Asociația monahală, au alcătuit un memorandum către Congres în care se critică foarte tăios conținutul statutului și se invocă faptul că acesta a fost adus fără a se ține seama de amendamentele propuse de monahi în anul 1905³¹⁵.

³¹² BG, an V, kn X, 1906, p. 349.

³¹³ AMZ, *Akta administrativna*, 1904-1905, nr. inv. 24 și 27, nr. 9/1903.

³¹⁴ Ibidem.

³¹⁵ BG, an VIII, kn 13, 1908, p. 376-400.

După cum se poate vedea din actele ședințelor Consiliului Congresului ținut la Karloviț în zilele de 6 – 10 și 21 – 23 octombrie 1908, când s-au dezbătut observațiile din petiția înaintată de Asociația monahală cu privire la noul intrat în vigoare „Statut mănăstiresc”, membrii consiliului au hotărât să respingă aceste observații din considerentul *„că această asociație nu este un organ autonom și nu are dreptul de a face observații”*³¹⁶.

În situația când observațiile lor nu au fost luate în seamă, monahii au trecut la ignorarea unora din prevederile „Statutului mănăstiresc”. Acest fapt se poate vedea din darea de seamă a Consiliului Congresului național – bisericesc, despre activitatea acestuia între anii 1907- 1910 (4268/01206, 4367/ 1207 ex1909) în care se arată următoarele *„Consiliul Congresului național – bisericesc în câteva rânduri s-a convins că, Consiliul de conducere a Asociației monahale, neîmputernicit și incompetent se amestecă în cadrul lucrărilor Consiliului Congresului și preia sarcini care după hotărârile Statutului de administrare a bunurilor mănăstirești în nici un fel nu-i revin”*³¹⁷.

Pentru a rezolva această situație Consiliul Congresului a înștiințat, despre toate acestea, Sf. Sinod arhieresc căruia i-a trimis și o cerere în care insistă ca acesta *„să îndrume Asociația monahală să nu se mai amestece incompetent în administrarea averilor mănăstirești căci prin aceasta creează numai disensiuni și conflicte nefolositoare între Consiliul Congresului și conducerile mănăstirilor”*³¹⁸.

Văzând că organele autonome le ignoră pe mai departe problemele cu care se confruntau, monahii s-au adresat și organelor de stat. Astfel, după cum reiese din raportul ședinței Consiliului Congresului din 1/14 iunie 1910, la această ședință s-a citit cererea Asociației monahale către primul ministru ungar în care acesta era rugat să dea o dispoziție prin care să se faciliteze *„reparația bisericilor, mănăstirilor și a clădirilor”*. Consiliul a hotărât să răspundă primului ministru că numitul Consiliu de conducere al Asociației monahale *„nu este competent de a elabora asemenea propuneri și că Consiliul Congresului fără a ține seama de aceste propuneri după*

³¹⁶ SMG, an VI, br. 40, p. 649.

³¹⁷ SMG, an IX, br. 18, p. 324.

³¹⁸ Ibidem.

*îndatorirea sa se va ocupa ca bisericile și clădirile mănăstirești să fie menținute în stare bună*³¹⁹.

În conflictul dintre monahi și Congres s-a implicat și sinodul arhieresc. Printr-un act emis de acesta în 24 mai (6 iunie) 1911M116/sin 49 ex 1911, sinodul a informat Consiliul Congresului că are cunoștință de faptul că, Consiliul de conducere a Asociației monahale în mai multe rânduri a raportat Congresului că starea actuală a monahilor și averea mănăstirilor sârbești din momentul intrării în vigoare a Statutului de administrare a bunurilor mănăstirești *„este jalnică și de-a dreptul disperată”*³²⁰. În această situație Sf. Sinod a rugat Consiliul Congresului să-i răspundă dacă acesta ar fi dispus să intre în tratative cu Sf. Sinod pentru modificarea unor dispoziții ale Statutului. În actul său, Sf. Sinod mai arată că cere aceasta *„pe temeiul că acest Statut nu a fost înainte de a fi deferit spre înaltă aprobare dezbătut în Sf. Sinod arhieresc”*³²¹.

Enumerând apoi toate argumentele pe baza cărora Sf. Sinod considera că acest statut a fost ales pe cale nelegală și accentuând apoi faptul că acest statut nu va avea sorți de izbândă nici măcar pe plan material, cum s-a așteptat de la el, Sf. Sinod consideră că sunt suficiente motive ca să se treacă la schimbarea lui.

În aceeași informare, Sf. Sinod a mai precizat că în lumina dreptului bisericesc, nu recunoaște acestui statut legitimitatea sa și din această cauză a cerut ca abuzurile *„să fie retrase pe aceiași cale pe care au fost aduse, pentru că în caz contrar Sinodul arhieresc pentru păstrarea intereselor vitale ale Bisericii va fi nevoit să pornească pe alt drum”*³²². Astfel s-a și întâmplat. La refuzul reprezentanților partidelor politice, în special a celor din Partidul Radical de a dialoga cu ierarhia și cu reprezentanții monahismului în ceea ce privește modificarea unora din dispozițiile „Statutului mănăstiresc”, după cum am mai arătat, la petițiile înaltului cler către împărat, guvernul maghiar, pe 11 iulie 1912 a emis o hotărâre prin care a suspendat toate dispozițiile care au reglementat autonomia național bisericească din mitropolia Karlovițului, încredințând din nou puterea loialei sale ierarhii.

³¹⁹ SMG, an VIII, br. 26, p. 402.

³²⁰ SMG, an IX, br. 9, p. 125.

³²¹ Ibidem.

³²² Ibidem.

2. ORGANIZAREA INTERNĂ

Mănăstirile sârbești din Banat, încă de la începutul lor au fost organizate pe principiul monahismului chinovial (cu viață de obște), în care viața în mănăstire se desfășura după anumite reguli și după un anumit tipic.

Despre modul de organizare al mănăstirilor sârbești din Banat, de-a lungul timpului relevante sunt afirmațiile profesorului Miodrag Iovanovici: „mănăstirile sârbești din Banat din punct de vedere instituțional erau organizate după pravilele bizantine și cele medievale, impuse de Sf. Sava Nemanici iar tipicul vieții monahale nu s-a schimbat în mod esențial de-a lungul timpului”³²³.

Atât pravilele cât și tipicul vieții monahale cuprindeau reguli amănunțite cu privire la raporturile dintre monahi, vârsta intrării în mănăstire, perioada de noviciat, ținuta vestimentară, jurământ, ținerea slujbelor, organizarea timpului, etc.

Un rol important în menținerea regulilor existente dar și în impunerea unora noi, atunci când era nevoie, îl aveau episcopii. Aceștia, în funcție de noile situații ivite aduceau precizări noi menite să păstreze unitatea vieții în mănăstiri. Intervențiile episcopilor vizau de regulă toate mănăstirile din eparhie, dar uneori puteau viza o singură mănăstire, dacă situația impunea acest lucru.

Una din pravilele care a vizat toate mănăstirile din mitropolia Karlovițului a fost cea a mitropolitului Vichentie Iovanovici³²⁴. Aceasta a fost alcătuită în colaborare cu toți episcopii și avea menirea de a reglementa viața monahală din cuprinsul mitropoliei Karlovițului. Apărută pe 1 noiembrie 1733 „Monaška Pravila” avea la bază pravila alcătuită de mitropolitul Moisie Petrovici³²⁵.

Mitropolitul Pavle Nenadovici „nu numai că a reînviat pravila lui Vichentie Iovanovici” ci i-a adus acesteia noi completări pe 28 august 1749 intitulate „Volja i ukaz”³²⁶.

³²³ Miodrag Iovanović, *Srpski monastirii u Banatu*, Novisad, 2002, p. 9.

³²⁴ Sava episkop Šumadije, *Srpski jerarsi...*, p. 72.

³²⁵ Ruvarac, *Pravila za kalugere*, în SS, an XV, nr.1, 1905, p. 7.

³²⁶ Ibidem.

Și patriarhul Arsenie Ioanovici Șakabent a adus completări pravilei monahale a lui Vichentie: prima dată pe 11 iulie 1740 și în alte două rânduri pe 6 iulie 1742 și 16 decembrie 1745³²⁷.

Prin aceste completări monahismul din cuprinsul mitropoliei Karlovițului a fost armonizat cu cel din cuprinsul Patriarhiei de Ipek. Se pare că aceste completări aduse de Arsenie Șakabent nu au fost pe placul stăpânirii pentru că aceasta, în 1777, a luat inițiativa alcătuirii unei alte pravile. Autoritățile austriece au încredințat elaborarea acesteia uniataului Atanasie Dimitrie Sekereș, care a elaborat-o pe baza concluziilor unei comisii mixte alcătuită din reprezentanți ai Consiliului aulic de război, Camerei aulice și Deputăției ilirice de curte, la care a participat și mitropolitul Vichentie Iovanovici Vidak³²⁸. Sinodul arhieresc a primit această pravilă pe 11 noiembrie 1776 cu unele modificări. Fiind tipărită în anul 1777 în limba latină și slavonă, fără modificările Sf. Sinod, „Pravila monașeskaja” (cum a fost denumită) nu a fost primită de ierarhie și comunitățile monastice. În urma acestui refuz autoritățile au retras-o. În rescriptul imperial din 2 aprilie 1778 este specificat că episcopii trebuie să supravegheze viața și activitatea mănăstirilor³²⁹.

În anul 1780, mitropolitul Moisie Petrovici a alcătuit o pravilă monahală pentru mănăstirile din eparhia Sremului³³⁰. Pe 16 februarie 1816 mitropolitul Karlovițului, Ștefan Stratimirovici a adus noi completări la pravilele existente³³¹.

După cum arată istoricul Dimitrie Ruvaraș, o pravilă pentru călugări „a scris-o însăși cu mâna sa mitropolitul Iosif Raiacici pe 9 februarie 1844 la numai un an după ce a fost ales mitropolit”³³².

Altă pravilă cunoscută, care a fost alcătuită pentru monahii mănăstirilor Baziaș, Zlatița și Cusici cu prilejul afilierii mănăstirilor Baziaș și Cusici la mănăstirea Zlatița în anul 1772, a fost cea a episcopului Ioan Georgevici al Vârșetului. În situația când monahii mănăstirilor Baziaș și Cusici trebuiau să se mute împreună cu toată averea mobilă la mănăstirea

³²⁷ Ibidem, p. 8-9.

³²⁸ Ibidem, p. 10; Slepčević, *Istorija SPC*, p. 56-57.

³²⁹ Manojlo Grbić, *Karlovačko vladništvo*, kn III, Karlovac, 1893, p. 16.

³³⁰ Ruvarac, *op. cit.*, p. 11.

³³¹ Ibidem, nr.3, an 15, 1905, p. 51.

³³² Ibidem, nr. 4, p. 115.

Zlatița era necesară o nouă reglementare a raporturilor dintre călugăriile celor trei mănăstiri. În acest sens din Vârșeț, pe 6 octombrie 1772, episcopul a trimis noului stareț Paisie Andreievici o circulară care prin conținut avea caracter de pravilă³³³.

În anul 1801 episcopul Ștefan Avacumovici a întocmit o pravilă pentru călugăriile mănăstirilor din episcopia Timișoarei: Bezdin, Sf. Gheorghe și Voilovița. La începutul pravilei, episcopul și-a expus motivul ce l-a determinat să aducă această pravilă *„prima noastră grijă și ocupație este ca mănăstirile eparhiei noastre în bună stare și ordine a le aduce iar aceasta este necesar și de folos privind aceste vremuri și împrejurări, pravila următoare atât pentru mănăstiri cât și pentru ieromonahii care trăiesc în acestea a o da, pentru ca ele după aceasta să se conducă noi am dat-o.”*³³⁴.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea s-a emis o singură pravilă pentru monahii din mitropolia Karlovițului. Aceasta a fost emisă în anul 1899 în contextul când ierarhia pierzând din prerogativele sale asupra averilor mănăstirești a vrut să-și păstreze măcar puterea duhovnicească asupra monahilor.

După cum consemnează istoriografia sârbă „Disciplinska pravila za monahe” nu a ajutat prea mult pentru că monahii au căutat să devină independenți și au început să se organizeze ca o categorie socială aparte”³³⁵.

Nemulțumirile monahilor față de unele din prevederile acestei pravile a determinat Sinodul arhieresc să corecteze uneori unele din aceste prevederi. Astfel, articolul 27 din Pravilă prevedea ca Adunarea obștii monahale să se întrunească în ședințe ordinare numai de două ori pe an primăvara și toamna, iar adunările extraordinare să se țină numai cu aprobare³³⁶.

În ședința Sinodului arhieresc din 17/30 mai 1911 nr. M 72/ sin 43 ex 1911 s-a aprobat ținerea adunărilor extraordinare și fără aprobare dacă problemele nu suportă amânare dar să se anunțe în termen de 10 zile

³³³ R: Gruić, *Prilošti...*, p. 394.

³³⁴ Ruvarac, *Pravila za kalugere u Temisvarskoj eparhiji*, în S S, an 13, nr. 5, 1903, p. 142-144.

³³⁵ Slepčević, *Istorija SPC*, p. 11; AMZ, *Konzistorijalna akta 1901-1909*, nr. inv. 12, 16, 23, 26, 33, 37, 43, 47, 52, br 19/1904.

³³⁶ AMZ, *Konzistorijalna akta 1911-1914*, nr. inv. 59, 63, 67, 73, br 87/1911.

organele competente. S-a hotărât de asemenea că se pot ține consfătuiri între stareți și monahi ori de câte ori apar probleme de rezolvat dar aceste consfătuiri să fie consemnate într-un registru special³³⁷.

În perioada 1900- 1918 a fost adoptată o singură pravilă, aceasta fiind valabilă doar pentru mănăstirea Sf. Treime din Velika Kikinda din eparhia Timișoarei, care a fost nou înființată³³⁸.

Deși au fost rare, s-au înregistrat și cazuri de indisciplină, de abatere de la prevederile pravilelor. În asemenea cazuri, în funcție de gravitatea abaterilor, conducerea mănăstirilor lua măsurile care se impuneau. Cazul ieromonahului Gherasim Sablici, de la mănăstirea Zlatița este relevant în acest sens. Fiind înștiințat de către egumenul mănăstirii, Luchian Ieremici că ieromonahul Gherasim Sablici nu i-a dat acestuia ascultare, episcopul Emilian Kenghelaț, într-o scrisoare din 7 iunie 1870, cere egumenului ca acesta *„să-i dea povață părintească și să-i amintească pentru ultima dată că în calitate de ieromonah este dator să se supună egumenului și să-i arate respect în toate împrejurările și atât în biserică cât și în afara acesteia să nu se comporte samavolnic și să țină de cumpătare și chibzuință și să nu mai dea pe viitor nici cea mai mică ocazie de a fi reclamat”*³³⁹.

Episcopul a mai cerut egumenului Luchian Ieremici *„să citească porunca lui în fața tuturor fraților și aceasta să fie ultima atenționare”* pentru ca în cazul când abaterea se va repeta *„acel ieromonah din obște să fie dat afară și să fie mutat în altă mănăstire”*³⁴⁰.

Ieromonahul Gherasim Sablici, pe 23 octombrie 1870 a cerut să fie mutat la mănăstirea Hodoș *„pentru a fi mai aproape de familia sa”*³⁴¹, dar această cerere nu i-a fost aprobată pentru că în ședința adunării obștii monahale, din 28 martie 1872 mai este consemnat cu încă o abatere, se certase cu egumenul³⁴².

În aceeași ședință, obștea monahală a hotărât ca ieromonahul în cauză să fie supus la *„epitimie pe trei luni în mănăstire, cu o singură mâncare caldă pe zi, fără vin și fără rachiu iar în fiecare miercuri și vineri, să facă*

³³⁷ Ibidem.

³³⁸ SMG, an XI, nr.3, 1913, p. 50.

³³⁹ AMBaz, *Protocol Saborni 1856*, p. 47.

³⁴⁰ Ibidem.

³⁴¹ Ibidem, p. 48.

³⁴² Ibidem, p. 53.

câte 40 de mătănii³⁴³. Totodată s-a hotărât că în cazul că nu se v-a îndrepta „să fie alungat din mănăstire”³⁴⁴.

Se pare că Sablici nu și-a îndreptat conduita sa din vreme ce episcopul Emilian Kenghelaș, pe 2 iulie 1872 a trimis egumenului Luchian Ieremici o circulară prin care ordonă ca ieromonahul Sablici să fie mutat la mănăstirea Voilovița, ia ieromonahul Serghije Topalovici, de la Voilovița, să fie mutat la mănăstirea Zlatița³⁴⁵.

Întrucât ieromonahul Serghije Topalovici, de la Voilovița, a fost mutat tot din motive disciplinare, episcopul cere egumenului Zlatiței ca „în fiecare zi să-l învețe și unde este necesar să-i arate și cu toată râvna să aibă grijă ca acesta să cunoască întocmai pravila vieții monahale și potrivit acesteia viața monahală a o trăi”³⁴⁶.

În actele consistoriale din perioada 1901-1910 cazurile de indisciplină, în rândul monahilor apar cu totul izolat. Astfel, în anul 1904 din cauza „unei constante nesupuneri și nerespectarea jurământului monahal ieromonahul mănăstirii Mesici, Ieronim Bogosavlevici a fost depus din treaptă”³⁴⁷.

Doi ani mai târziu, în 1906 după cum consemnează aceleași acte consistoriale, ieromonahul Nicolai Marcovici, fost administrator al parohiilor Alibunar și Bavaniste din cauza „îndărătniciei și nerespectarea legilor stăpânirii” a fost depus din treapta preoției³⁴⁸.

În anul 1908, ieromonahul mănăstirii Bezdin, Vasilian Petrovici, din cauza părăsirii, mănăstirii, pe o perioadă nedeterminată a fost depus din treaptă și „numele lui șters din cataloagele eparhiei”³⁴⁹.

O altă depunere din treapta preoției, o consemnează actul Consistoriului Eparhiei Timișoara K 1259 ex 1913³⁵⁰. Conform acesteia ieromonahul mănăstirii Sf. Gheorghe, Samuil Popovici a fost caterisit.

³⁴³ Ibidem.

³⁴⁴ Ibidem.

³⁴⁵ Ibidem, p. 55.

³⁴⁶ Ibidem.

³⁴⁷ AMZ, Konzistorijalna akta 1901-1909, nr. inv. 12, 16, 23, 26, 33, 37, 43, 47, 52, br. 19/1904.

³⁴⁸ Idem, br.26/1906; SMG, an VIII, nr.3, 1910, p. 36.

³⁴⁹ AMZ, Konzistorijalna akta 1901-1909, nr. inv. 12, 16, 23, 26, 33, 37, 43, 47, 52, nr. 59/1908.

³⁵⁰ AMZ, Konzistorijalna akta 1911-1914, nr. inv. 59, 63, 67, 73, nr.77/1914.

Mănăstirile au servit ca loc de epitimie, nu numai pentru monahi ci și pentru preoții de mir. Pe 22 aprilie 1858 episcopul Vârșețului, Emilian Kenghelaș printr-o scrisoare l-a anunțat pe egumenul mănăstirii Zlatița, Panten Iovanovici că îl v-a trimite pe preotul Ioan Gruici, din Alibunar la epitimie, la mănăstirea Baziaș, pe o perioadă de 4 luni din cauza unor abateri de la conduita preoțească³⁵¹. Pentru fiecare zi pentru întreținerea sa va trebui să plătească „24 de krețari”³⁵².

În același an, același episcop, prin actul E 584/1858 din 16 septembrie 1858, anunță trimiterea la epitimie a preotului Nicolae Ursulescu al Cornerevei pentru 2 luni³⁵³. De data aceasta măsurile sunt mai aspre pentru că episcopul cere ca 2 zile pe săptămână preotul să fie ținut „pe pâine și apă” și pentru fiecare zi să plătească 20 de krețari.

În anul 1903 este consemnată epitimia preotului Nicola Moici din Iarcovaș. Acesta a fost mai întâi trimis la Zlatița dar pentru că nu și-a plătit la timp întreținerea, a fost trimis la mănăstirea Voilovița³⁵⁴.

În anul 1909 Consiliul Congresului național bisericesc a stabilit prin hotărârea nr. 8924/2815 ex 1909 că acea față bisericească ce se va trimite la epitimie la mănăstire să plătească respectivei mănăstiri suma de 2 krețari pe zi pentru întreținere³⁵⁵.

În anul 1882 episcopul Timișoarei Gheorghe Braucovici, prin actul Br I 33188 / E 4/ 67/1882 îl înștiințează pe arhimandritul Gherman Iovanovici că-l va trimite la epitimie pe o perioadă de 14 zile pe preotul Tolvადiei Grigorie Bucurovici³⁵⁶.

Tot episcopul Gheorghe Brancovici prin actul Ex75/Tex 1883 l-a înștiințat pe același arhimandrit că preotul din Soca Jivan Milici, din cauza unor abateri, este trimis pe 6 săptămâni la epitimie. Cere starețului ca pe timpul cât preotul este trimis la epitimie să trimită un călugăr la Soca să țină slujbele³⁵⁷.

³⁵¹ AMBaz, *Protokol Saborni 1856*, p. 11.

³⁵² Ibidem.

³⁵³ Ibidem, p. 14.

³⁵⁴ AMZ, *Konzistorijalna akta 1901-1909*, nr.44/1903.

³⁵⁵ SMG, an IX, nr.18, 1911, p. 323.

³⁵⁶ AMSG, sv.1883.

³⁵⁷ Ibidem.

Prin actul 22/ 1883 starețul Iovanovici îl anunță pe episcop că din cauza îmbolnăvirii unor călugări nu poate să facă acest lucru și de aceea îl sfătuiește pe episcop să trimită pe cineva de la Bezdin³⁵⁸.

Prin actul Prez. Br. 79 /ex 1883 episcopul scrie lui Gherman Iovanovici că „*preotul a arătat roadele pocăinței*” și, ca urmare; perioada epitimiei să fie redusă și întreruptă pe 5 /17 martie³⁵⁹.

3. INSTRUCȚIE

Instrucția monahilor în ceea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, în ansamblu, a avut o evoluție continuă. Dacă la începutul perioadei amintite majoritatea monahilor aveau absolvită doar școala primară, rareori gimnaziul, în ultimul pătrar al secolului al XX-lea se observă la cei intrați în monahism că erau absolvenți de seminarii teologice (în special la Vârșeț și Karloviț), preparandii și cursuri economice. Atât ierarhia cât și organele autonome au avut în vedere ridicarea nivelului de pregătire al monahilor.

Astfel, Congresul național bisericesc din anul 1861 a hotărât ca atunci când se va deschide „*seminaria nimeni să nu fie primit în mănăstire până nu va termina această școală*”³⁶⁰.

Seminarul teologic de la Sremski Karloviț, care a instruit alături de seminariștii destinați de a intra în preoția de mir și seminariști destinați în cinul monahal, între anii 1872-1875 și-a întrerupt activitatea. Deși a fost din nou deschisă prin stăruința patriarhului Procopie Ivașcoviți în anul 1875, până în anul 1890 ea a trecut prin mari greutăți. Grație efortului patriarhului Gheorghe Brancovici din anul 1890 situația seminarului a început să se îndrepte printr-o temeinică reorganizare³⁶¹.

Tot grație eforturilor patriarhului Gheorghe Brancovici în anul 1893 la mănăstirea Hopovo a fost deschisă „Școala monahală” care avea menirea de a pregăti candidații la monahism atât în științele teologice cât și în cele laice și economice³⁶².

³⁵⁸ Ibidem.

³⁵⁹ Ibidem.

³⁶⁰ I. Georgević, *Blagoveštenski Sabor...*, p. 214.

³⁶¹ Sava episkop Šumadijski, *Srpski jerarsi*, p. 119.

³⁶² Ibidem.

Când în anul 1899 această școală și-a întrerupt activitatea a fost deschis la Sremski Karlovți „Monastirski Seminar” al cărui scop final coincidea cu cel al Școlii monahale. Nici acest seminar monahal nu s-a bucurat de o activitate mai lungă.

Deschiderea unei școli monahale s-a aflat și în atenția „Asociației monahale”, care în articolul 37 al Statutului său a prevăzut „*ca în cazul că asociația își încetează activitatea întregul avut al acesteia să treacă în fondul „Școlii monahale” pe care îl va înființa Sf. Sinod și pe care îl va administra patriarhul împreună cu doi din cei mai în vârstă episcopi*”³⁶³.

Spre sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui următor o parte din monahii din mitropolia Karlovițului s-au pregătit și în străinătate absolvind facultăți de teologie (la Cernăuți) sau de alte științe laice, drept, filozofie unii obținând și titluri de doctor.

Aceștia erau, în principal „*arhimandriții, protosingheli și singheli, principalii candidați pentru funcția de episcop*”³⁶⁴. Chiar dacă aparțineau unei obști monahale cel mai adesea nu locuiau în mănăstiri ci se aflau la reședințele episcopale unde îndeplineau diferite funcții în administrațiile eparhiilor. Ei constituiau o categorie aparte a cinului monahal fiind numiți „*monahi de reședință*”.

În scopul ridicării nivelului de pregătire al acestei categorii de monahi, patriarhul Luchian Bogdanovici, pe 6 iunie 1911, a emis „Regulamentul pentru preoțimea monahală de reședință din Mitropolia ortodoxă a Karlovițului”³⁶⁵. După cum se arată în articolul 1 al acestui regulament scopul acesteia era „*ca în mod consecvent și sistematizat să se desăvârșească preoțimea din cinul monahal care s-a remarcat cu virtuțile cinului dar care trăiește în afara mănăstirii, pentru a lua parte la viața din afara Bisericii, de a sluji scopurile apostolatului bisericesc în lume și societate*”³⁶⁶.

Articolul 2 reglementează condițiile de primire în rândul acestei categorii monahale „*În rândul preoțimii monahale de reședință vor fi primiți numai acei tineri de credință ortodoxă, de naționalitate sârbă care au absolvit studii liceale cu bacalaureat sau științe teologice la Seminarul*

³⁶³ Statut monaškog Udruženja, p. 13.

³⁶⁴ R. Gruić, Karlovačka Mitropolija, în NESHS, II, p. 22.

³⁶⁵ SMG, anX, nr.20, 1912, p. 317-322.

³⁶⁶ Ibidem, p. 317.

de la Karloviț sau altă instituție teologică asemănătoare, facultate sau academie cu cel puțin calificativul "bine" și pe lângă aceasta „purtare bună” și pe deplin sănătos³⁶⁷.

Asemenea „monahi de reședință” se aflau și la mănăstirile ce fac obiectul acestui studiu. Astfel, în anul 1908, în mănăstirile eparhiei Timișoara, Bezdin și Sf. Gheorghe sunt amintiți ca monahi de reședință „Dr. Petronie Trboievici³⁶⁸ și Dr. Gheorghe Zubcovici³⁶⁹. Cel din urmă a ajuns episcop de Buda în anul 1911.

În eparhia Vârșeșului, încă înainte de apariția Regulamentului din 1912, au funcționat ca „monahi de reședință” : protodiaconul Kiprian Stanulovici (Voilovița) arhimandriții Antonie Nako, Nectarie Dimitrievici (ajunși episcopi), protosinghel Dr. Emilian Radici (Voilovița și Mesici), Dr. Vladimir Dimitrievici (Mesici)³⁷⁰.

4. MONAHII MĂNĂSTIRILOR

În cele ce urmează vom încerca să reconstituim șirul monahilor din mănăstirile sârbești din Banat care au activat în perioada 1850-1918. alături de numele acestora, în limita în care ne-au permis izvoarele istorice, vom prezenta și unele date biografice legate de monahii mănăstirilor care fac obiectul investigației de față.

MĂNĂSTIREA BAZIAS

Pe perioada 1772-1900 a fost filie a mănăstirii Zlatița și ca urmare a avut monahi comuni cu aceasta. Acest fapt este confirmat atât de circulara cu caracter de pravilă a episcopului Ioan Georgevici din anul 1772 care printre altele stabilea „ca de acum înainte toți frații mutați [la Zlatița n.a.] se vor numi numai frați ai mănăstirii Zlatița ...”³⁷¹ cât și de afirmațiile lui Vichentie Liuștina că „...după binecuvântarea foștilor domni episcopi cât și

³⁶⁷ Ibidem.

³⁶⁸ REUT, 1906-1908, 1909, p. 116.

³⁶⁹ Ibidem; Idem, 1872-1905, kn II, 1906, p. 168.

³⁷⁰ Vezi capitolul Monahii mănăstirilor sârbești.

³⁷¹ Gruić, *Prilošti...*, 1905, p. 394-395.

al celui actual un ieromonah din această mănăstire Zlatița stă la Baziaș unde îi întâmpină pe credincioși și săvârșește slujbele...”³⁷².

Din anul 1900 mănăstirea Baziaș și-a dobândit autonomia odată cu numirea ieromonahului Iosif Popovici ca egumen al ei³⁷³.

Iosif Popovici s-a născut la Goruia în anul 1839³⁷⁴. Seminarul teologic l-a terminat la Vârșeț în anul 1865. În anul 1877 a fost hirotonit de episcopul Emilian Kenghelaș. Din anul 1878 și până în anul 1896 a administrat parohia Marghita Mare iar din anul 1896 până în anul 1900 parohia Vatin. În anul 1900 a fost numit stareț la Baziaș și tot în același an a fost hirotesit ca egumen. La Baziaș a stat până în anul 1917 când din cauza îmbolnăvirii sale a fost mutat la mănăstirea Voilovița³⁷⁵. În locul său ca administrator temporar a fost numit ieromonahul Constantin Iovanovici de la mănăstirea Zlatița³⁷⁶.

MĂNĂSTIREA BEZDIN

În anul 1854 la mănăstirea Bezdin sunt amintiți ieromonahii : Isidor Șpadici, Nicodim Miocovici, Ștefan Gubarevici, Arsenie Stoianovici, Neofit Covacevici și Iustin Ioanovici monah³⁷⁷ ca „namesnik” este amintit Ștefan Gubarevici. Numele lui apare într-o însemnare pe o carte de cult „*Această carte am dăruit-o eu smeritul ieromonah și namesnik al mănăstirii Bezdin, Ștefan Gubarevici bisericii cu hramul Sf. Părinte Nicolae din Dolovo în ziua de 26 octombrie Anul D-lui 1853*”³⁷⁸

Ca arhimandrit între anii 1853-1858 a activat Serghei Kacianski. Acesta a venit de la mănăstirea Beocin (Fruška Gora). În anul 1858 a fost numit ca episcop al eparhiei Karlovițului de Sus și hirotonit în această treaptă pe 7 decembrie. Pe 1 ianuarie a murit la Timișoara³⁷⁹. Este înmormântat în pronaosul bisericii Bezdin.

³⁷² Liuština, *Povjest Zlatice*, p. 10.

³⁷³ Ianković, *Poreklo...*, p. 11.

³⁷⁴ D. Iancović, *Šematizam 1898*, p. 52.; Lupulović-Krštić, *op. cit.*, p. 60.

³⁷⁵ AMZ, *Akta administrativna 1914*, nr. inv.74, nr. 121/1914.

³⁷⁶ Idem, 1916-1917, nr.inv. 90, nr.48/1917.

³⁷⁷ ASANUK, Fond PM “B”, nr. 2/1859.

³⁷⁸ Momirović, *Srpski zapisi...*, III, p. 310-311.

³⁷⁹ AMBaz, *Protocol saborni 1856*, P. 16.

Lui i-a succedat la conducere arhimandritul Antonie Nako. Acesta s-a născut în anul 1817 la Komorani³⁸⁰. După școala primară în localitatea natală a studiat filozofia și dreptul. Deși a luat examenul pentru avocat a urmat seminarul din Karloviț. După terminarea acestuia, între anii 1845-1852 a activat ca profesor la același seminar. A fost tuns în monahism în anul 1844. În același an a fost egumenul mănăstirii Hodoș până în anul 1853 când a trecut ca arhimandrit la Mesici. La Bezdin, Antonie Nako a venit ca arhimandrit pe 17 noiembrie 1859³⁸¹. După cum este însemnat în protocolul ședințelor obștii monahale din 18 martie 1860 în timpul său la biserica mănăstirii s-au făcut reparații capitale iar casa mănăstirească a fost „zugrăvită și acoperită cu țiglă și șindrilă”³⁸². La Bezdin a stat până în 14 noiembrie 1865 când a fost ales episcop la Timișoara.

La conducerea mănăstirii, după numirea lui Antonie Nako ca episcop la Timișoara a urmat arhimandritul Teofan Jivcovi³⁸³. Acesta a primit conducerea mănăstirii Bezdin pe 14 noiembrie 1865 când era protosinghel. În rangul de arhimandrit l-a hirotosit însuși episcopul Antonie Nako. Pe timpul cât a fost arhimandrit a avut multe necazuri cu ieromonahii: Nicodim Miocovici și Arsenie Stoianovici³⁸⁴. A apărat interesele parohiilor sârbești din împrejurimi în timpul evenimentelor prilejuite de despărțirea ierarhică. Acestea, în semn de recunoștință i-au oferit în dar o cruce pectorală din aur³⁸⁵.

La Bezdin a stat până pe 17 noiembrie 1874 când a fost numit episcop la eparhia Karlovițului de Sus (Gornjo Karlovačka).

După plecarea lui Teofil Jivcovi³⁸⁶ conducerea mănăstirii Bezdin a fost preluată pe 17 noiembrie 1874 de arhimandritul Ghedeon Tvetici care a venit de la mănăstirea Mesici³⁸⁶. În 1878 alături de arhimandritul Tvetici mai sunt amintiți ieromonahii: Arsenie Stoianovici, Amfilohie Ieremici, Nicanor Nedelcovici, Milutin Ievrici³⁸⁷.

³⁸⁰ Sava episkop Šumadije, *Srpski jerarsi*, p. 22; Kostić, *Srbi u Banatu*, p. 25-26.

³⁸¹ M. Nenadović, *op. cit.*, p. 215.

³⁸² Ibidem.

³⁸³ Ibidem.

³⁸⁴ Ibidem.

³⁸⁵ Ibidem.

³⁸⁶ Ibidem, p. 215-216.

³⁸⁷ Bolmanac, *Šematizam 1878...*, p. 143.

Arhimandritul Ghedeon Tvetici a administrat Bezdinul până la moartea sa pe 2 noiembrie 1879. A fost înmormântat lângă biserica mănăstirii căreia i-a lăsat suma de 4872 de forinți și trei cruci pectorale în valoare de 575 de forinți³⁸⁸.

În anul 1880 după cum reiese din arhiva mănăstirii Sf. Gheorghe obștea monahală era compusă din următorii monahi :Gherman Iovanovici, arhimandrit și ieromonahii Arsenie Stoianovici, Nicanor Nedelcovici, Milutin Panici, Milutin Iosici și Arsenie Ievrici³⁸⁹.

Arhimandritul Gherman Iovanovici s-a născut pe 10 martie 1833 la Ilok (Srem)³⁹⁰. În monahism a intrat la 20 martie 1860. Întru ierodiacon a fost hirotonit pe 13 aprilie 1860 iar pe 6 ianuarie 1868 a fost hirotonit ca ieromonah. A fost mai întâi arhimandrit la mănăstirea Beocin. După moartea arhimandritului Ghedeon a administrat atât mănăstirea Sf. Gheorghe cât și pe cea de la Bezdin. Mănăstirea Bezdin a administrat-o din 2 noiembrie 1878 până pe 31 martie 1882.

După el în anul 1882 mănăstirea Bezdin a fost pentru scurt timp administrată de arhimandritul mănăstirii Grgheteg, Ilarion Ruvaraș care, venind la Timișoara ca mandatar al acestei eparhii din aprilie 1882 și până în august aceluiași an a administrat și Bezdinul³⁹¹.

Ieromonahul Arsenie Stoianovici s-a născut în 1813 la Ciacova. În monahism a fost tuns pe 20 martie 1832. Pe 21 august 1834 a fost hirotonit ierodiacon iar pe 27 august 1835 ca ieromonah³⁹².

Ieromonahul Nicanor Nedelcovici s-a născut la 19 noiembrie 1847 la Variaș, în monahism a fost primit pe 27 mai 1872 întru diacon a fost hirotonit pe 13 noiembrie 1872 și întru ieromonah pe 14 noiembrie 1872³⁹³.

Milutin Panici s-a născut pe 5 august 1850 la Parabuč (Bačka). A intrat în monahism în anul 1877 pe 2 decembrie, iar pe 5 martie al aceluiași an a fost hirotonit ca prezbiter³⁹⁴.

³⁸⁸ M. Nenadović, *op. cit.*, p. 216.

³⁸⁹ AMŞG, *Račun sverhu prihoda i rashoda manastira Bezdina od 1 ianuara do 31 decembra 1880*, p. 28. Actul deşi aparţine mănăstirii Bezdin se află în arhiva mănăstirii Sf. Gheorghe (arhivă neordonată).

³⁹⁰ Ibidem.

³⁹¹ M. Nenadović, *op. cit.*, p. 216.

³⁹² AMŞG, *Račun...*, p. 28.

³⁹³ Ibidem.

³⁹⁴ Ibidem.

Milutin Iosici s-a născut pe 21 mai 1851 la Nagifala (azi Satu Mare Banat). În monahism a fost tuns pe 7 martie 1878 și pe 20 martie a aceluiași an a fost hirotonit ca ieromonah³⁹⁵.

Arsenie Ievrici s-a născut la Aradul Vechi pe 2 martie 1842. În cinul monahal a intrat pe 1 mai 1878 și în același an, pe 7 septembrie a fost hirotonit ca ierodiacon iar pe 8 septembrie ca ieromonah³⁹⁶.

În perioada 1882-1886 mănăstirea Bezdin a fost administrată de episcopul Gheorghe Brancovici³⁹⁷ care odată cu urcarea în scaunul episcopal a preluat și administrația mănăstirii Bezdin. Alături de namesnikul Nicanor Nedelcovici a zugrăvit și pictat capela mănăstirii în anul 1844. Pentru o mai bună administrare el s-a aflat foarte adesea în mijlocul obștii monahale de la Bezdin.

În anul 1886, pe 20 iunie obștea monahală l-a ales în unanimitate ca administrator pe Nicanor Nedelcovici care până atunci îndeplinise datoria de namesnik³⁹⁸. Pentru scurtă vreme la Bezdin s-au aflat și ieromonahii Serghei Șakrak Ninici, care în 1890 îndeplinea și funcția de notar consistorial³⁹⁹, și Gheorghie Vidički care de asemenea a îndeplinit funcția de notar eparhial, după care în 1895 a plecat ca preot militar la Fiumi⁴⁰⁰.

Pe timpul cât a stat la conducerea mănăstirii, Nicanor Nedelcovici a avut doar rangul de egumen. S-a dovedit a fi un bun gospodar al averii mănăstirești⁴⁰¹. În anul 1888 biserica mănăstirii a fost supusă unor reparații substanțiale. A murit pe 23 august 1894 și a fost înmormântat în partea de sud a bisericii alături de fostul arhimandrit Ghedeon Tvetici⁴⁰².

După moartea egumenului Nicanor, mănăstirea Bezdin a fost administrată de ieromonahul Ștefan Nicolici, care în acea perioadă

³⁹⁵ Ibidem.

³⁹⁶ Ibidem.

³⁹⁷ M. Nenadović, *op. cit.*, p. 216.

³⁹⁸ Ibidem, p. 216-217.

³⁹⁹ REUT, 1872-1905, I, 1906, p. 120.

⁴⁰⁰ Ibidem.

⁴⁰¹ După cum reiese din raportul de activitate al ședințelor Consiliului Congresului din 8 (21)-18 (31) 1910 Nicanor Nedelcovici a lăsat mănăstirii Bezdin, prin testament, o vie în valoare de 20000. Din același raport aflăm că a ajuns obiectul unui litigiu. Consiliul Congresului a împuternicit pe avocatul dr. M. Jucović din Timișoara ca, în procesul pe care-l purta mănăstirea Bezdin, pentru recunoașterea dreptului de proprietate, să i se pună la dispoziție toate datele necesare – SMG an IX, nr. 1, 1911, p. 4.

⁴⁰² M. Nenadović, *op. cit.*, p. 2167.

administra și mănăstirea Sf. Gheorghe. Acesta a primit administrația mănăstirii Bezdin pe 23 august 1894 și a administrat-o în calitate de egumen până pe 19 aprilie 1895, când a predat-o noului administrator, arhimandritul Isak Doșen⁴⁰³.

Isak Doșen a venit de la mănăstirea Hopovo, unde a fost arhimandrit și rector la școala monahală. Administrația mănăstirii i-a fost încredințată pe 19 aprilie 1895 și în această calitate a administrat-o până pe 25 august 1919, când la cererea sa s-a pensionat⁴⁰⁴. După pensionare a mai trăit în mănăstirile Racovaț, Privina Glava și Sf. Gheorghe. Ultimele luni de viață și le-a petrecut tot la mănăstirea Bezdin. A murit în luna martie 1928, fiind înmormântat lângă altarul bisericii, lângă fratele episcopului și patriarhului Samuil Mașirevici, Teodor Mașirevici, monah la mănăstirea Bezdin, decedat în 1845.

În anul 1900, alături de arhimandritul Isak Doșen în mănăstirea Bezdin se aflau ieromonahii Ghedeon Bogin⁴⁰⁵ (namesnik) și Serafim Raicovici, iar în afara mănăstirii, ca administratori la parohii ieromonahii: Milutin Iosici (Țrna Bara), Isidor Mihailovici (Satu Mare), Mitrofan Șolmoșan (Kraljevaț), Iosif Protici (Gelu), Vasile Petrovici (Foeni), Arsenie Putici (Hodmeze Vașarhel) și Pantelimon Doșen la Petrovoselo.

În anul 1905 obștea monahală a Bezdinului era alcătuită din monahii: Isak Doșen, Mitrofan Solmoșan, Iosif Protici, Arsenie Putici, Panteleimon Doșen, Platon Marcovici Ghedeon Bogin și dr. Gheorghe Zubkovici⁴⁰⁶.

Până în anul 1918 alături de unii din monahii prezentați mai sus au mai făcut parte din obștea monahală a Bezdinului și ieromonahii: Serghie Iovanovici, Gheorghe Draghici, Miron Kociobanov, Ștefan Stancov, dr. Petronie Trboievici și Zahei Ivanov⁴⁰⁷.

MÂNĂSTIREA KIKINDA

Până în anul 1907, în biserica ridicată de Melania Gaici au slujit preoții din Kikinda⁴⁰⁸. În anul 1907 a fost organizat un concurs pentru

⁴⁰³ Ibidem.

⁴⁰⁴ Ibidem.

⁴⁰⁵ Ruvarac, *Șematizam 1900*, p. 260.

⁴⁰⁶ Kosovac, *Șematizam 1905*, p. 191; Kostić, *Șematizam 1924*, p. 37-42.

⁴⁰⁷ SMG, anVIII, nr.30, 1910, p. 465 și 465; Kostić, *Șematizam 1924*, p. 37-44.

⁴⁰⁸ REUT, 1872-1905, II, 1906, p. 36.

ocuparea funcției de duhovnic la mănăstirea Sfânta Treime din Kikinda. Cum dorințele ctitorului erau ca acesta să fie din rândul monahilor, cei care participau trebuiau să aleagă calea monahismului. La concurs a fost ales dr. Petronie Trboievici, dar cum acesta s-a răzgândit⁴⁰⁹, a fost ales Ștefan Ilkici, învățător din Sombor. Acesta, după alegere a fost trimis să-și facă noviciatul la mănăstirea Sf. Gheorghe. După mai puțin de un an el a fost tuns în monahism și în cursul anului 1908 a fost hirotonit diacon și instalat ca duhovnic la mănăstirea Sfânta Treime din Kikinda⁴¹⁰.

MÂNĂSTIREA MESICI

În anul 1852 obștea monahală a Mesiciului era formată din următorii ieromonahi: Metodie Milankovici (protosinghel), Hristifor Stancovici, Gherasim Scriptoriu, Nestor Popovici și Luchian Lazarevici⁴¹¹.

Metodie Milancovici s-a născut la Dalja (Slavonia), pe 15 martie 1808⁴¹². În monahism a intrat pe 15 septembrie 1837. În același an a și fost hirotonit în treptele de ierodiacon și ieromonah. Între anii 1840-1843 a fost profesor la școala clericală din Pakraț. O vreme s-a aflat la reședința episcopală din Vârșeț. După înlăturarea, în anul 1848 a episcopului Ștefan Popovici din scaunul episcopal din Vârșeț, până la numirea noului episcop a condus eparhia. La Mesici a venit în anul 1852 și a stat până pe 6 noiembrie 1853, când a predat mănăstirea arhimandritului Antonie Nako⁴¹³.

După predarea mănăstirii a plecat la mănăstirea Orahovița, unde a fost numit arhimandrit. Aici a stat până pe 2 noiembrie 1859, când din nou i-a fost încredințată conducerea mănăstirii Mesici. Bolnav fiind, episcopul Emilian Kenghelaț l-a eliberat de sarcini pe 2 iulie 1860 și a încredințat temporar conducerea mănăstirii protodiaconului Kiprian Stanulovici⁴¹⁴. A plecat la Pesta spre a se vindeca, dar la 28 iulie 1860 a murit. A fost înmormântat la Pesta în cimitirul sârbesc.

⁴⁰⁹ Idem, 1906-1908, 1909, p. 113.

⁴¹⁰ Ibidem.

⁴¹¹ AMM, *Sčet Obsčežitelnago svijatago Pretečeva manastira Mesiča za 1852 god*, tabel monaha.

⁴¹² Ibidem; D.Giorić, *Metodije Milanković arhimandrit manastira Mesiča*, în DS, an VII, III cet, br3, 1934, p. 185-186.

⁴¹³ Sava episkop Šumadije, *Srpski jerarsi*, p. 22.

⁴¹⁴ AMBaz, *Protocol Saborni*, 1856, p. 17.

Hristofor Stancovici s-a născut la Vârșeț, în anul 1813. În cinul monahal a intrat în anul 1838⁴¹⁵.

Gherasim Scriptoriu s-a născut la Caransebeș în anul 1819. În monahism a fost tuns în anul 1845⁴¹⁶.

Nestor Popovici s-a născut la Gătaia în 1810. În cinul monahal a intrat în 1845⁴¹⁷.

Luchian Lazarevici s-a născut în 1814 la Dalja (Slavonia). În monahism a intrat în anul 1834⁴¹⁸.

În anul 1856 ca stareț este amintit arhimandritul Antonie Nako, care a fost investit în această funcție, după cum am arătat, în anul 1853. În același an din obștea monahală fac parte ieromonahii Luchian Lazarevici, Hristofor Stancovici, Nestor Popovici, amintiți și în 1852. Lipsește Gherasim Scriptoriu, locul lui fiind luat de protodiaconul Kiprian Stanulovici⁴¹⁹.

În ceea ce privește biografia arhimandritului Antonie Nako, vezi mănăstirea Bezdin.

Protodiaconul Kiprian Stanulovici s-a născut la Bočar (Banat), în anul 1821. În cinul monahal a intrat în 1846. În anul 1856 este amintit și ca profesor la Seminarul teologic din Vârșeț⁴²⁰.

În 1859 obștea monahală este amintită în aceeași componență, singura deosebire fiind aceea că alături de monahii amintiți în anul 1856 mai apare ieromonahul Teodosie Radonici⁴²¹. Acesta s-a născut la Parabuč (Bačka) în 1812. În cinul monahal a intrat pe 8 septembrie 1832. Anul următor a fost hirotonit. Întru ieromonah a fost hirotonit pe 13 noiembrie 1833.

În 1861 obștea monahală este formată din aceeași membrii, singura deosebire fiind Ghedeon Țvetici. Acesta s-a născut la Ciurug, în 1818 pe 14 aprilie. În cinul monahal a intrat pe 17 ianuarie 1846 fiind hirotonit în același an⁴²².

În anul 1865 pe lângă monahii amintiți până acum, apare numele „ierodiaconului episcopal” Nectarie Dimitrievici⁴²³.

⁴¹⁵ AMM *Scet 1852*, Tabel monaha.

⁴¹⁶ Ibidem.

⁴¹⁷ Ibidem.

⁴¹⁸ Ibidem.

⁴¹⁹ AMM, *Scet 1853*. Tabel monaha.

⁴²⁰ AMM, *Scet 1856*. Tabel monaha.

⁴²¹ Ibidem.

⁴²² Ibidem.

⁴²³ Ibidem, *Scet 1856*. Tabel monaha.

S-a născut pe 25 iunie 1839 la Veliki Gai, aproape de Vârșeț. Gimnaziul l-a făcut la Vincovci după care a făcut doi ani de drept la Viena și seminarul teologic la Vârșeț⁴²⁴. Înainte de a intra în monahism a luat examenul de avocat la Viena. Pe 4 noiembrie 1865 a intrat în cinul monahal. După ce a devenit monah, episcopul Emilian Kenghelaț l-a numit notar consistorial la Vârșeț, unde a îndeplinit și funcția de profesor la Seminarul teologic. În 1874 a fost ridicat la treapta de arhimandrit fiind numit ca stareț la Mesici. La moartea episcopului Emilian Kenghelaț a fost numit mandatar al Episcopiei Vârșețului. În anul 1887 a fost numit episcop titular al acestei eparhii⁴²⁵.

În 1866 obștea monahală a Mesiciului număra 6 ieromonahi⁴²⁶. Pe lângă cei amintiți până acum în obște s-a numărat și monahul Kornilie Pavcovici. Acesta era din Vârșeț. S-a născut pe 6 august 1842⁴²⁷. În cinul monahal a intrat pe 21 decembrie 1866. În 1867 pe 14 ianuarie a fost hirotonit ierodiacon iar pe 22 decembrie 1868 ca ieromonah.

În 1868 alături de cei 6 ieromonahi, amintiți în 1866, în obște pe 22 decembrie 1868 a intrat și ierodiaconul Antonie Marcovici. Acesta era din Pancevo. S-a născut în 1843, pe 16 noiembrie⁴²⁸. La sfârșitul anului 1869 obștea monahală avea în componența sa aceiași ieromonahi.

În 1878, alături de arhimandritul Nectarie Dimitrievici din obștea monahală mai făceau parte: Nestor Popovici, Gherasim Sablici, Evghenie Zavișici și ierodiaconul Mitrofan Giuchici⁴²⁹.

Ieromonahul Evghenie Zavișici era din Petrovoselo. S-a născut pe 17 martie 1835. În monahism a intrat pe 25 decembrie 1877. În treapta de ieromonah a fost hirotonit pe 16 ianuarie 1879⁴³⁰.

Ieromonahul Mitrofan Giuchici a intrat în monahism pe 9 martie 1877⁴³¹. Pe 16 ianuarie 1879 a fost hirotonit întru ieromonah. Se pare că nu a stat prea mult la Mesici, pentru că în anul 1880 nu mai este amintit.

⁴²⁴ Iancović, *Šematizam...*, p. 24-25. Sava episkop Šumadije, *op. cit.*, p. 347.

⁴²⁵ Ibidem.

⁴²⁶ AMM *Scet 1866*. Tabel monaha.

⁴²⁷ Ibidem.

⁴²⁸ Ibidem, *Scet 1866*. Tabel monaha.

⁴²⁹ Idem, *Scet 1878*.

⁴³⁰ Ibidem.

⁴³¹ Ibidem.

În 1880 mănăstirea avea doar 4 monahi. Alături de arhimandritul Nectarie Dimitrievici se mai aflau ieromonahii Nestor Popovici, Evghenie Zavișici și Isidor Mangiul⁴³². Acesta din urmă era din satul Zlatița. S-a născut pe 1 octombrie 1835. În monahism a fost tuns în 1877. În treapta de ieromonah a fost hirotonit pe 30 septembrie 1878⁴³³.

După cum a însemnat pe o carte de cult⁴³⁴, ieromonahul mănăstirii Mesici, Ieronim Bogosavlevici în 1891 alături de el în mănăstire se mai aflau: protosinghelul dr. Emilian Radici și ieromonahii Gherman Petrovici, Evghenie Zavișici și Maxim Cirici. În 1896 mănăstirea a fost administrată de însuși episcopul Gavril Zmeianovici.

După datele șematismului din anul 1898⁴³⁵ la Mesici, în acel an se aflau următorii monahi: Ghervasie Gruici (ieromonah), născut la Pavlișa în 1869, hirotonit de episcopul Vârșetului Gavril Zmeianovici, Nectarie Agrirovici, (ierodiacon), născut la Stari Beței în 1865, absolvent de gimnaziu, hirotonit tot de episcopul Gavril Zmeianovici, Vichentie Vucosavlevici, (ierodiacon și namesnik)⁴³⁶ și Kosta Petrovici, (novice) din Vârșeț, care a terminat școala monahală la Hopovo.

În jurul anului 1900 obștea monahală de la Mesici era compusă din ieromonahii Nectarie Agrirovici (administrator), Ieronim Bogosavlevici (aflat la Zlatița) și ierodiaconii Emilian Cirici și Corneliu Petrovici⁴³⁷.

În afara mănăstirii ca administratori la parohii se mai aflau ieromonahii: Iosif Popovici la Velika Marghita, Partenie Staici la Iabuka, Lavrentie Jivcovici la Jamu Mic⁴³⁸.

Între anii 1901-1905, mănăstirea a fost administrată de parohul Vârșetului, Iovan Malușev⁴³⁹.

Șematismul lui Mata Kosovaț, din anul 1910 consemnează faptul că în mănăstire se afla doar arhimandritul dr. Vladimir Dimitrievici⁴⁴⁰.

⁴³² Idem, *Scet 1880*. Tabel monahal.

⁴³³ Ibidem.

⁴³⁴ *Pateric Kievopecerska lavra 1702*, la Momirović, *Srpski zapisi*, IV, p. 177-178.

⁴³⁵ Iancovici, *Šematizam 1898*, p. 31-32.

⁴³⁶ Ibidem.

⁴³⁷ Ruvarac, *Šematizam 1900*, p. 141.

⁴³⁸ Ibidem.

⁴³⁹ Kosovac, *Šematizam 1905*, p. 188.

⁴⁴⁰ Ibidem.

În 1908, alături de acesta mai sunt amintiți ieromonahii Teodosie Kostici și Miron Bolgarici⁴⁴¹.

Din 1913 alături de arhimandritul Vladimir Dimitrievici, ca vicar al acestuia este amintit Inochentie Vitomirovici. După cum el însuși a notat pe o carte de cult, aflăm că a venit la Mesici pe 22 iulie 1913. Locul nașterii „*aproape de Bela Trkva*”, unde s-a născut pe 24 decembrie 1881. La Mesici a venit de la mănăstirea Ozren din Bosnia. A fost hirotonit de „*domnul mitropolit Vichentie Krghici Hilandara*”⁴⁴².

Arhimandritul Vladimir Dimitrievici a stat la Mesici până în anul 1923, când a fost înlocuit de Vichentie Vucosavlevici⁴⁴³.

MÂNĂSTIREA VOILOVIȚA

În anul 1850 la mănăstirea Voilovița, așa cum reiese din documentele de arhivă ale mănăstirii, se aflau doar 3 călugări: egumenul Teodosie Țrnianski, Kornelie Mihailovici, (namesnik) și Ghedeon Rasolici⁴⁴⁴. Egumenul, Teodosie Țrnianski s-a născut la Itebei, în 1781. În monahism a fost tuns pe 5 mai 1805. În anul următor a fost hirotonit întru ierodiacon și ieromonah⁴⁴⁵.

Kornelie Mihailovici s-a născut în anul 1811 la Petrievți (Slavonia)⁴⁴⁶. În monahism a fost tuns pe 23 septembrie 1835 și a fost hirotonit în anul 1840 cel de-al treilea, Ghedeon Rasolici s-a născut la Pancevo în anul 1812. În monahism a intrat pe 26 octombrie 1837 iar în 1840 a fost hirotonit ierodiacon, respectiv ieromonah⁴⁴⁷.

În anul 1857 alături de cei trei monahi mai este amintit și Arsenie Petrovici⁴⁴⁸. Acesta era de loc din Karlovo. În cinul monahal a intrat pe 29 noiembrie 1840. În același an a fost hirotonit în treptele de ierodiacon și ieromonah.

⁴⁴¹ *Šematizam 1908*, p. 121.

⁴⁴² Autobiografia acestui monah este înscrisă pe cartea de cult Srbljak al lui Jinesie Jivanović, Râmnic 1761, la Momirovici, *Srpski zapisi*, IV, p. 299-300.

⁴⁴³ Popović, *Crkveni život*, p. 153.

⁴⁴⁴ AMV, 1848-1852, nr. 103, cutia nr.12, *Sčet Obsčežiteljnog manastira Vojlovice na ljeto 1850*.

⁴⁴⁵ Ibidem.

⁴⁴⁶ Ibidem.

⁴⁴⁷ Ibidem.

⁴⁴⁸ Idem, 1853-1857, nr. 104, cutia nr. 13, *Sčet... za ljeto 1857*.

În anul 1863, ca egumen, este amintit Arsenie Prodanovici⁴⁴⁹. Acesta s-a născut la Giarmata pe 19 decembrie 1809. În monahism a fost tuns pe 26 decembrie 1833, iar în cursul anului 1834 a fost hirotont întru diacon și prezbiter. Ca egumen a fost hirotont pe 13 august 1861. Alături de Arsenie Prodanovici mai erau în anul 1863 în mănăstire ieromonahii: Kornelie Mihailovici, Arsenie Petrovici (amintiți anterior) și Serafim Lazici⁴⁵⁰. Ultimul a venit în mănăstire în 1861 când a și fost tuns în monahism pe 26 februarie. De loc era din Pardani. S-a născut pe 23 iunie 1839. a fost hirotont în cursul anului 1867.

În acest an sunt amintiți doar Kornelie Mihailovici, ca namesnic, Arsenie Petrovici și Serafim Lazici⁴⁵¹. Aceștia vor forma obștea monahală și șase ani mai târziu 1873. În 1872 este amintit la Voilovița și ieromonahul Serghie Topalovici⁴⁵². Acesta, din cauza unor abateri de la conduita monahală a fost mutat la mănăstirea Zlatița iar la Voilovița din aceleași motive a fost mutat ieromonahul Gherasim Sablici de la Zlatița.

În anul 1878 obștea monahală a mănăstirii Voilovița era formată din egumenul Fotie Iorgovici, Kornelie Mihailovici namesnic, Ștefan Lazici, Panteleimon Gagianski, Galilei Anastasievici și Evghenie Zavișici⁴⁵³. Egumenul Fotie Iorgovici s-a născut la Timișoara pe 15 martie 1840. În monahism a fost tuns pe 8 septembrie 1861 la mănăstirea Sf. Gheorghe. Pe 29 iulie 1868 a fost hirotont ierodiacon și pe 6 ianuarie 1869 ieromonah. În treapta de egumen a fost hirotont pe 8 martie 1875 iar în cea de arhimandrit în 1887⁴⁵⁴. A murit pe 22 noiembrie 1888. pentru meritele sale a fost decorat cu ordinul „Cavaler al ordinului Franz Iosef”.

În 1887 alături de arhimandritul Iorgovici din obștea monahală a mănăstirii Voilovița mai făceau parte ieromonahii Serafim Lazici, Arsenie Litricin, Lavrentie Živcovici și ierodiaconul Maxim Giurici⁴⁵⁵.

Ieromonahul Arsenie Litricin s-a născut pe 18 noiembrie 1854 la Varșahid. Întru diacon a fost hirotont de episcopul Emilian Kenghelaț pe 13

⁴⁴⁹ Idem, 1858-1863, nr.105, cutia nr.14, *Sčet 1863*.

⁴⁵⁰ Ibidem.

⁴⁵¹ Idem, 1864-1869, nr.106, cutia nr.15, *Sčet 1867*.

⁴⁵² AMBaz, *Protocol Saborni 1856*, p. 55.

⁴⁵³ Bolmanac, *Šematizam 1878*, p. 140.

⁴⁵⁴ Miloš Popović, *Šestota godišnica manastira Voilovice*, în BV, sv4., 1982, p. 10.

⁴⁵⁵ AMV, 1882-1887, nr. 109, cutia 188, *Sčet manastira Voilovice 1887*. Tabela monaha.

septembrie 1881 la Vârșeț. Întru prezbiter a fost hirotonit la Sremski Karlovci pe 31 martie 1884 de patriarhul Gherman Angelici⁴⁵⁶.

Lavrentie Živcovići a fost hirotonit pe 22 martie 1886 întru diacon și pe 23 martie 1886 ca ieromonah de episcopul Timișoarei Gheorghe Brancovići⁴⁵⁷.

Ierodiaconul Maxim Giurici era de loc din Alibunar. În 1886, pe 6 aprilie a fost tuns în monahism la mănăstirea Voilovița iar pe 5 aprilie 1887 a fost hirotonit ierodiacon⁴⁵⁸.

La începutul anului 1898 mănăstirea a fost administrată de proto-prezbiterul Sava Stoișici iar obștea monahală era alcătuită din ieromonahii Sava Vlahovici și Miron Bolgarici⁴⁵⁹. Spre sfârșitul anului alături de cei doi ieromonahi mai sunt amintiți ieromonahii Gherasim Petrovici „*administrator temporar*” și Teodosie Kostici⁴⁶⁰.

La începutul anului următor (1899), pe lângă cei amintiți mai sus, din obște mai făceau parte și ierodiaconul Augustin Bosniacovici, arhidiaconul patriarhal Gavriilo Ananiev și novicii : Svetazar Cirici, Petar Iovanovici, Gioca Covacevici, Teodor Živcovići, Teodor Stoici și Niegovan Jakici⁴⁶¹.

Gherasim Petrovici s-a născut la Martonoș în 1842. Pe 17 și 19 mai 1872 a fost hirotonit de episcopul Nicanor Gruici. În monahism a fost tuns pe 30 ianuarie 1891. Pe 29 august, același an, a fost hirotonit ca proto-singhel⁴⁶². Alături de sârbă vorbea ungurește și nemțește.

Sava Vlahovici, ieromonah namesnic, s-a născut la Neștina în anul 1865. În monahism a fost tuns pe 15 mai 1899 la mănăstirea Kruședol. Întru ierodiacon a fost hirotonit pe 27 noiembrie 1899 la Novisad de episcopul Vasilian iar ca ieromonah de patriarhul Gheorghe Brancovići⁴⁶³.

Miron Bolgarici, ieromonah eclesiarh, s-a născut pe 16 noiembrie 1869 la Dolovo. A fost tuns în monahism pe 25 noiembrie 1893. Pe 28 și 29 martie 1894 a fost hirotonit la Vârșeț de episcopul Nectarie Dimitrievici. Alături de sârbă vorbea germana și româna⁴⁶⁴.

⁴⁵⁶ Ibidem.

⁴⁵⁷ Ibidem.

⁴⁵⁸ Ibidem.

⁴⁵⁹ Idem, *Sčet* 1898.

⁴⁶⁰ Ibidem.

⁴⁶¹ Iancović, *Šematizam* 1898, p. 38-39.

⁴⁶² Ibidem.

⁴⁶³ Ibidem.

⁴⁶⁴ Ibidem.

Teodosie Kostici, ieromonah, născut la 19 decembrie 1862 la Nova Palanca. A fost hirotonit pe 23 și 25 martie 1886 la Timișoara de episcopul Gheorghe Brancovici. Vorbea alături de sârbă germana și româna⁴⁶⁵.

Ieronim Bogosavlevici, ieromonah, s-a născut la 30 ianuarie 1886 la Ivanda. A fost tuns la 20 ianuarie 1891 la mănăstirea Mesici. Ca ierodiacon a fost hirotonit la 7 aprilie 1891 iar ca ieromonah pe 27 ianuarie 1893 la Vârșeț de episcopul Nectarie Dimitrievici. Vorbea germana și româna⁴⁶⁶.

Augustin Bosniacovici, ierodiacon, născut la Kovin în anul 1868. după gimnaziul „mare” a terminat seminarul la Karloviț și facultatea de teologie la Cernăuți. A fost profesor la școala teologică de la Revelja și apoi la cea de la Hopovo. A fost tuns în monahism la mănăstirea Mesici în anul 1897 de episcopul Gavril Zmeianovici. Alături de sârbă mai vorbea germana și româna⁴⁶⁷.

Gavrilo Ananiev arhidiacon patriarhal și profesor la seminarul teologic din Karloviț. După gimnaziul superior a terminat facultatea de teologie din Cernăuți. Pe 27 mai 1897 a fost tuns în monahism iar ca diacon a fost hirotonit la Vârșeț „de Rusalii” de episcopul Gavril Zmeianovici. Vorbea germana și româna⁴⁶⁸.

În anul 1900 în mănăstirea Voilovița s-au aflat ieromonahii Sava Vlahovici namesnic, Miron Bolgarici, Porfirie Ghighici și Vichentie Vucosanlevici. În afara mănăstirii trăiau : Gavril Ananiev – singhel patriarhal care era profesor la seminarul din Sremski Karlovți, Augustin Bosniacovici protodiacon patriarhal și membru în consiliul Congresului național bisericesc. La parohii, ca administratori se aflau ieromonahii Maxim Cirici- parohia Marcovaț, Jefrem Almažanovici- parohia Călugăra și Pahomie Obretkovici la parohia din Liubcova⁴⁶⁹.

În anul 1905 la Voilovița este amintit ca arhimandrit Gavril Ananiev și ieromonahii Vichentie Vucosavlevici și Emilian Stancovici⁴⁷⁰. Aceeași călugări sunt amintiți și în anul 1908⁴⁷¹.

⁴⁶⁵ Ibidem.

⁴⁶⁶ Ibidem.

⁴⁶⁷ Ibidem.

⁴⁶⁸ Ibidem.

⁴⁶⁹ Ruvarac, *Șematizam 1900*, p. 142

⁴⁷⁰ Kosovac, *Șematizam 1905*, p. 187

⁴⁷¹ Nicolaiević, *Șematizam 1908*, P. VII.

În anul 1911 ca novici ai mănăstirii Voilovița sunt amintiți Branko Vucoiev și Milan Micalački⁴⁷². După cum reiese din procesul verbal al Consiliului eparhial Vârșeț din 8/21 decembrie 1910 cei doi se aflau la reședința episcopală urmând a fi tunși în monahism. Branko Vucoiev era stabilit să fie tuns în 1911 iar cel de-al doilea în anul 1912⁴⁷³. În anul 1911 ambii au fost incluși în obștea monahală a mănăstirii Voilovița. Cum mănăstirea, în acel an, a fost supusă unor reparații episcopul a cerut conducerii mănăstirii Zlatița să-l primească pe novicele Milan Mikalački până „se încheie reparațiile la mănăstirea Voilovița”⁴⁷⁴.

MĂNĂSTIREA SF. GHEORGHE

În anul 1849 murind arhimandritul Gherasim Kirilovici locul lui la conducerea mănăstirii a fost luat de protosinghelul Ștefan Mihailovici. Acesta s-a născut la Arad pe 8 august 1813. În monahism a intrat în anul 1843⁴⁷⁵. Alături de el se mai aflau în mănăstire următorii monahi:

Panten Ioanovici namesnic, născut la Sent Ivan pe 10 ianuarie 1811. În monahism a intrat în anul 1843⁴⁷⁶.

David Arsenievici ieromonah născut la Karlovți în anul 1808. În mănăstire a intrat în anul 1829⁴⁷⁷.

Arsenie Prodanovici, ieromonah, născut la Balaș pe 15 decembrie 1809. A fost tuns în monahism în anul 1833⁴⁷⁸.

Ambrozie Ioanovici, ieromonah, născut la Zemun pe 17 martie 1798. În cinul monahal a intrat în anul 1835⁴⁷⁹.

Vasilie Petrovici, ierodiacon, născut la Timișoara pe 31 decembrie 1819, în mănăstire a intrat în anul 1843⁴⁸⁰.

În anul 1851 sunt amintiți aceeași monahi⁴⁸¹.

⁴⁷² AMZ, *Acta konzistorijalna 1911-1914*, nr. inv. 59, 63, 67, 73, nr.9/1911.

⁴⁷³ Ibidem, nr.4/1911.

⁴⁷⁴ Ibidem, nr.9/1911.

⁴⁷⁵ AMSG, *Sčet manastira Svjato-Gheorghevskago za ljeto 1849*, legătura pe anul 1849.

⁴⁷⁶ Ibidem.

⁴⁷⁷ Ibidem.

⁴⁷⁸ Ibidem.

⁴⁷⁹ Ibidem.

⁴⁸⁰ Ibidem.

⁴⁸¹ Idem, *Sčet manastira Svjato-Gheorghevskago za ljeto 1851*, legătura pe anul 1851.

În anul 1853 pe lângă cei din anul 1849 mai sunt amintiți și monahii: Varnava Marcovici (ieromonah) născut la Kikinda pe 1 ianuarie 1810 și intrat în monahism în 1845 la mănăstirea Ravanița și ierodiaconul Kalonim Georgevici născut pe 7 octombrie 1816 la Vârșeț și intrat în monahism pe 21 noiembrie 1852 la mănăstirea Sf. Gheorghe⁴⁸².

În 1854 alături de toți cei prezentați mai sus este amintit și ieromonahul Victor Vitomirovici, născut pe 23 ianuarie 1819, a intrat în cinul monahal pe 22 februarie 1842 la mănăstirea Bezdin⁴⁸³. Patru ani mai târziu obștea monahală era compusă din monahii Ștefan Mihailovici, Vasilie Petrovici, Ambrosie Prodanov, Kalonim Georgevici și Ishirion Gagianski⁴⁸⁴. Acesta din urmă era născut la Modoș pe 11 noiembrie 1853. În monahism a intrat pe 8 noiembrie 1858 la Sf. Gheorghe și pe 25 decembrie același an a fost hirotonit ca ierodiacon⁴⁸⁵.

În anul 1868 în mănăstire se aflau 8 ierodiaconi. Pe lângă cei amintiți în 1858 mai apar trei nume noi: Nemeșian Krniački născut la Sângeorge Cameral pe 7 septembrie 1836. A fost tuns în monahism pe 8 septembrie 1861. Întru diacon a fost hirotonit în același an pe 4 octombrie iar întru ieromonah pe 29 iunie 1868⁴⁸⁶ ..

Fotie Iorgovici s-a născut la Timișoara pe 15 martie 1840. Pe 8 septembrie 1861 a fost tuns în monahism la Sf. Gheorghe și pe 21 iunie 1865 hirotonit ierodiacon⁴⁸⁷.

Galilei Longhinovici s-a născut la Itebei pe 7 ianuarie 1843. este tuns în monahism pe 8 august 1865 iar pe 9 mai 1867 hirotonit întru ierodiacon⁴⁸⁸.

În jurnalul ce cuprinde activitatea marilor mănăstirii Sf. Gheorghe pe anul 1877, după cum reiese s-au semnat în acest jurnal, reiese că obștea monahală era formată din arhimandritul Gherman Iovanovici, ieromonahii Ishirion Gagianski, Ghedeon Țvetici, Kalonim Georgevici, Nemeșian Krniački și Galilei Longhinovici⁴⁸⁹.

⁴⁸² Idem, *Sčet manastira Svjato-Gheorghevskago za ljeto 1853*, legătura pe anul 1853.

⁴⁸³ Idem, *Sčet manastira Svjato-Gheorghevskago za ljeto 1854*, legătura pe anul 1854.

⁴⁸⁴ Idem, *Sčet manastira Svjato-Gheorghevskago za ljeto 1858*, legătura pe anul 1858.

⁴⁸⁵ Ibidem.

⁴⁸⁶ Idem, *Sčet manastira Svjato-Gheorghevskago za ljeto 1868*, legătura pe anul 1868.

⁴⁸⁷ Ibidem.

⁴⁸⁸ Ibidem.

⁴⁸⁹ Idem, *Dnevnik sviju triju vodenica opsčeziteljnog manastira Sv. Georgea za godinu 1877*, legătura pe anul 1877.

După datele șematismului din 1867 obștea monahală a mănăstirii Sf. Gheorghe era compusă din: arhimandritul Gherman Iovanovici și ieromonahii Kalonim Georgevici, Ishirion Gagianski și Nemețian Krniački⁴⁹⁰.

După cum reiese din scrisoarea episcopului Timișoarei Gheorghe Voinovici din 2 ianuarie 1879 Nr. Ex1 /I, acesta l-a hirotonit pe monahul Danilo Babici întru ieromonah. Episcopul scrie arhimandritului Gherman Iovanovici că hirotonirea a avut loc pe 29 decembrie 1879 în catedrala din Timișoara și îi cere acestuia ca să-l ajute pe Danilo Babici la învățarea slujbelor⁴⁹¹.

Danilo Babici s-a născut pe 12 august 1853 la Arad. A fost tuns în monahism la mănăstirea Sf. Gheorghe. După ce a fost hirotonit ierodiacon, pe 29 decembrie 1879 în treapta de ieromonah a fost hirotonit pe 25 decembrie 1882. Din 1896 a trecut la mănăstirea Grabovaț. A îndeplinit funcția de duhovnic la închisoarea din Ilava⁴⁹².

În anul 1883 episcopul Timișoarei Gheorghe Voinovici l-a recomandat conducerii mănăstirii Sf. Gheorghe pe novicele Svetozar Oberkneževici ca să fie primit în rândul monahilor acestei mănăstiri și să fie „îmbrăcat în rasa monahală”⁴⁹³. Spiridon Oberkneževici s-a născut la Boka sârbă pe 8 iulie 1860. A terminat 4 clase. A fost tuns în monahism pe 10 iulie 1883 la mănăstirea Sf. Gheorghe. Întru diacon a fost hirotonit pe 26 octombrie 1883 de episcopul Gheorghe Brancovici iar întru ieromonah pe 23 aprilie 1884 de același episcop. Deși era ieromonah al mănăstirii Sf. Gheorghe a slujit în mai multe parohii din eparhia Timișoarei⁴⁹⁴.

Acest monah a fost implicat într-un incident neplăcut. Pe 13 iulie 1883 la Bečkerek a fost luat de jandarmi pentru a fi recrutat. Frații mănăstirii Sf. Gheorghe, în frunte cu noul administrator Kalonim Georgevici au trimis pe 14/27 iulie 1883 o scrisoare episcopului Brancovici în care-l roagă să intervină și să-l întoarcă în mănăstire. Ei invocă faptul că în toți cei 7 ani petrecuți la mănăstire Spiridon Oberkneževici s-a purtat exemplar și că are vocație călugărească. În actul cu nr.Br.357 E I ex 1883 episcopul anunță că la intervenția sa, Ministerul apărării l-a eliberat din funcția de jandarm și că

⁴⁹⁰ Bolmanac, *Šematizam 1878*, p. 144.

⁴⁹¹ AMSG, nr.1/1879.

⁴⁹² Marianović, *Šematizam Budimski 1896*, p. 107.

⁴⁹³ AMSG, nr.145/1883

⁴⁹⁴ Kostić, *Šematizam 1924*, p. 38

acesta se va întoarce la mănăstire. În 1877 este amintit cu prilejul mutării sale, de la parohia Klary, unde a fost administrator, la parohia Arad-Gai⁴⁹⁵.

După cum reiese din inventarul din 1891, alcătuit cu prilejul predării mănăstirii de către egumenul Kalonim Georgevici noului administrator, Stefan Nicolici „*namesnik al Bezdinului*”, obștea monahală, în acel an era compusă din următorii monahi: Kalonim Georgevici, Ishirion Gagianski și Spiridon Oberkneževici⁴⁹⁶.

În anul 1900 sunt amintiți alături de arhimandritul Stefan Nicolici ieromonahii Serafim Žurcovici și Zaheu Ivanov⁴⁹⁷.

În același an în afara mănăstirii, ca administratori la parohii se aflau ieromonahii: Spiridon Oberkneževici la Stancevo, Damian Voinovici la Hrniakovo, Samuil Popovici la Rudna și Serghie Iovanovici la Soka⁴⁹⁸.

Ieromonahul Serafim Žurcovici s-a născut pe 13 septembrie 1865 în perneavorul mănăstirii Sf. Gheorghe. A terminat șase clase de școală primară. În monahism a fost tuns pe 23 octombrie 1891. Întru diacon l-a hirotonit episcopul Nectarie Dimitrievici, la Vârșeț, iar întru ieromonah l-a hirotonit același episcop la Timișoara, pe 27 noiembrie 1891. A fost *namesnik* al mănăstirii până pe 30 octombrie 1923⁴⁹⁹.

Arhimandritul Stefan Nicolici s-a născut la Timișoara, pe 12 iunie 1858. A terminat șase clase la Timișoara. În monahism a intrat pe 12 august 1882 la mănăstirea Bezdin. Întru diacon a fost hirotonit pe 15 august 1882 de episcopul Gheorghe Brancovici, iar ca ieromonah pe 9 aprilie 1884. În treapta de egumen a fost hirotesit de episcopul Nicanor Popovici, iar în treapta de arhimandrit, în 1915⁵⁰⁰. A murit în 1937, la vârsta de 78 de ani. A fost înmormântat în biserica Grad din Timișoara, iar mai târziu rămășițele pământești au fost aduse la mănăstirea Sf. Gheorghe.

Ieromonahul Zaheu Ivanov s-a născut la Saravale, pe 9 decembrie 1875. A terminat 5 clase. Pe 12 august 1899 a fost tuns în monahism la mănăstirea Sf. Gheorghe. Întru diacon a fost hirotonit pe 25 decembrie 1899

⁴⁹⁵ AMSG, nr.540/1877.

⁴⁹⁶ Idem, legătura pe anul 1891.

⁴⁹⁷ Ruvarac, *Šematizam 1900*, p. 21

⁴⁹⁸ Ibidem.

⁴⁹⁹ Bugarski, *Srpsko pravoslavlje*, p. 43; SMG, an XIV, nr.11, 1916, p. 149; Kostić, *Šematizam 1924*, p. 21.

⁵⁰⁰ Kostić, *Šematizam 1924*, p. 39.

iar întru ieromonah pe 26 decembrie al aceluiași an de episcopul Luchian Bogdanovici la Budapesta. A slujit în următoarele parohii: Soca, Tolvadia, Becicherecul Mic, Petrovoselo, Sat Chinez, Mănăstur, Fenlak, Pecica, Țrna Bara și la mănăstirea Bezdin. De la 1 octombrie 1924 a fost numit namesnik al mănăstirii Sf. Gheorghe⁵⁰¹.

Ieromonahul Serghie Iovanovici, născut pe 20 iulie 1874 la Karlovo, a terminat 6 clase în anul 1887. A fost tuns în monahism pe 14 octombrie 1897 la mănăstirea Sf. Gheorghe. Întru diacon a fost hirotonit pe 2 noiembrie 1897, iar întru ieromonah pe 3 decembrie al aceluiași an de episcopul Gavril Zmeianovici, la Vârșeț. A slujit la mai multe parohii. Între 1912-1916 a făcut parte din obștea monahală a Bezdinului⁵⁰².

În anul 1905 alături de egumenul Stefan Nicolici, din obștea monahală a mănăstirii Sf. Gheorghe mai făceau parte monahii: Spiridon Oberkneževici, Damian Voinovici, Samuil Popovici care îndeplineau funcția de duhovnic la închisoarea Lepaglava, Serafim Žurcovici (namesnik), Serghie Iovanovici, Zahei Ivanov și Nicanor Savici ierodiacon. Majoritatea monahilor se aflau în afara mănăstirii ca administratori la parohii. În mănăstire se aflau doar egumenul Stefan Nicolici, namesnicul Serafim Žurcovici și ierodiaconul Nicanor Savici⁵⁰³.

Ierodiaconul Nicanor Savici, născut la Vrdnik, pe 2 martie 1879, a absolvit 5 clase. În monahism a intrat pe 13/26 decembrie 1904 la mănăstirea Sf. Gheorghe. Întru ierodiacon a fost hirotonit pe 8 ianuarie 1905, iar întru ieromonah pe 23 octombrie 1906. În perioada 1904-1905 s-a aflat la mănăstirea Sf. Gheorghe, după care slujește la mai multe parohii. În 1924 a revenit la mănăstire pentru numai un an⁵⁰⁴. A mai făcut parte din obștile monahale de la Bezdin, Zlatița și Baziaș.

Și în 1908, doar egumenul Stefan Nicolici și ieromonahul Serafim Žurcovici se aflau în mănăstire, ceilalți monahi aflându-se ca administratori la parohii⁵⁰⁵.

Din 1910 obștea monahală a mai primit în rândurile sale încă un monah, pe Damaschin Rațcov, născut la Batanja, pe 27 martie 1888. După 6

⁵⁰¹ Ibidem, p. 40.

⁵⁰² Ibidem, p. 39.

⁵⁰³ Kosovac, *Šematizam 1905*, p. 192-193.

⁵⁰⁴ Kostić, *Šematizam 1924*, p. 40

⁵⁰⁵ Nicolaiević, *Šematizam 1908*, p. XII.

clase primare a absolvit și gimnaziul la Timișoara. În monahism a fost tuns pe 16 august 1910, ca ierodiacon a fost hirotonit pe 15 august 1911 de episcopul Gheorghe Letici, iar ca ieromonah de același episcop, pe 22 iunie 1917. Asemenea celorlalți monahi a slujit în mai multe parohii ale episcopiei Timișoarei⁵⁰⁶.

MÂNĂSTIREA ZLATIȚA

După incendierea mănăstirii de către honvezi în timpul Revoluției de la 1848, obștea monahală s-a mutat la mănăstirea Baziaș unde a stat până în anul 1861 când au fost terminate lucrările la mănăstirea Zlatița.

În anul 1850 egumenul mănăstirii Zlatița a fost Ghedeon Živcovici. Contractul din anul 1850 încheiat cu perneavorii mănăstirii Zlatița pe o perioadă de 50 de ani poartă semnătura sa⁵⁰⁷. La conducerea mănăstirii egumenul Ghedeon a stat foarte puțin pentru că la 4 mai 1851 mănăstirea este încredințată noului egumen David Arsenievici⁵⁰⁸. Alături de el se mai află în mănăstire și ieromonahul Arsenie Moga. Amândoi au deschis o școală în incinta mănăstirii pentru copii perneavorilor din Baziaș⁵⁰⁹.

Asemenea lui Ghedeon Živcovici și egumenul David Arsenievici a stat scurt timp la conducerea mănăstirii Baziaș- Zlatița pentru că în anul 1856 deja este amintit egumenul Panten Iovanovici alături de monahii Arsenie Moga și Luchian Ieremici⁵¹⁰.

Egumenul Panten Iovanovici a intrat în obștea monahală pe 21 decembrie 1856 la recomandarea episcopului Emilian Kerghelaș⁵¹¹. Ca administrator al mănăstirii a fost numit prin actul E. Nr. 99/1857 din 31 ianuarie 1857. La aceeași dată este consemnată predarea gestiunii ieromonahului Panten în prezența unei comisii alcătuită din arhimandritul Mesiciului Antonie Nako, protoprezbiterul Palankăi Sofronie Ivačkovici și fiscalul consistorial Lazăr Țveici⁵¹². A murit pe 31 martie 1860. În locul său a fost numit ca stareț ieromonahul Iosif Țvetcovici. Pe timpul cât acesta a

⁵⁰⁶ REUT, 1909-1912, p. 128; SMG, an VIII, nr.14, 1900, p. 218.

⁵⁰⁷ AMZ, *Acta administrativna 1850-1888*, nr. inv. 1, p. 1-2.

⁵⁰⁸ AMBaz, *Protocol Soborni 1856*, p. 1.

⁵⁰⁹ P. Radu -D. Onciulescu, *op. cit.*, p. 251.

⁵¹⁰ AMBaz, *Protocol Soborni 1856*, p. 3.

⁵¹¹ Ibidem, p. 2.

⁵¹² Ibidem, p. 3.

fost egumen s-au făcut acele reparații însemnate la mănăstirea Baziaș. Numele său apare pe unele plăci de marmură aflate în biserica mănăstirii care consemnează acest fapt⁵¹³. Tot el a coordonat și lucrările de reparație de la mănăstirea Zlatița. A murit în anul 1868 și în locul său a fost numit ca egumen Luchian Ieremici.

Luchian Ieremici (înainte de tunderea în monahism Luca), s-a născut la Timișoara unde a făcut și școala primară.. În mănăstire a venit la recomandarea episcopului Emilian Kenghelaț pe 12 ianuarie 1856. În recomandarea făcută episcopul îl prezintă ca „*bărbat onest cu o comportare exemplară*”⁵¹⁴. În monahism a fost tuns pe 26 august 1856 primind numele de Luchian. Anul următor pe 12 și 13 octombrie a fost hirotonit în treptele de ierodiacon respectiv ieromonah⁵¹⁵. O vreme a făcut parte din obștea monahală a mănăstirii Kovil. La Zlatița a revenit în anul 1862⁵¹⁶. În anul 1868 a primit gestiunea mănăstirii fiind numit și egumen al acesteia⁵¹⁷. Pe timpul cât a administrat mănăstirea Zlatița și Baziaș el s-a trudit mult la îmbunătățirea stării economice a acestora⁵¹⁸. În anul 1887 bolnav fiind a fost eliberat din funcție și pensionat. Cum mănăstirile Zlatița și Baziaș nu i-au putut asigura întreținerea el a fost trimis la mănăstirea Voilovița unde a și murit.

Ieromonahul Arsenie Moga a venit la Baziaș după anul 1848⁵¹⁹. Judecând după numele lui dar și după unele informații scrise era de naționalitate română. În anul 1868 este amintit ca namesnic⁵²⁰ iar aproape de sfârșitul vieții, 1898, ca egumen al mănăstirii Zlatița. După moartea lui, în septembrie 1898, mănăstirea Baziaș până în anul 1900 a rămas fără monahi⁵²¹.

⁵¹³ Două plăci de marmură pe peretele de miazăzi.

⁵¹⁴ AMBaz, *Protocol Soborni 1856*, p. 1.

⁵¹⁵ Ibidem, p. 9.

⁵¹⁶ Ibidem, p. 31.

⁵¹⁷ Ibidem, p. 43.

⁵¹⁸ La cererea obștii, Luchian Ieremici a lăsat scris tot ce a făcut de la primirea gestiunii, în 1868 și până în 1873. Realizările sunt exprimate în 18 puncte. Astfel este consemnat că a cumpărat două clopote, pe banii săi a sădit 1, 5 jugăre de vie la Baziaș, și pe banii mănăstirii 14, 5 jugăre de vie la Zlatița. A făcut 2 mori, a renovat mănăstirea Baziaș, chiliile și biserica, a câștigat în procesul cu Căile Ferate suma de 4918, 13 fl., a achitat impozitul datorat statului, în valoare de 1608 fl., a mijlocit pentru primirea decretului de funcționare a casei de oaspeți, etc. Vezi AMBaz, *Protocol soborni 1856*, p. 58-59.

⁵¹⁹ Ibidem, p. 42.

⁵²⁰ Ibidem, p. 46.

⁵²¹ Iancović, *Poreklo...*, ; D. Iancović, *Šematizam 1898*, p. 35.

În perioada 1890-1898 alături de cei amintiți la mănăstirea Zlatița a mai activat monahul Dimitrie Petrovici, venit ca novice la mănăstirea Zlatița - Baziaș pe 15 octombrie 1857 ca urmare a recomandării făcute de episcopul Vârșetului, Emilian Kenghelaș. Din recomandare reiese că acesta era din Vârșeț cu „*înclinații deosebite spre învățătură*”. De aceea episcopul mai cere egumenului Panten ca să-l primească ca novice în mănăstire și apoi la școala clericală „*din Vârșeț să-l trimită spre instruire*”⁵²². După cum reiese din actul episcopiei Vârșetului E 818 /1858 Dimitrie Petrovici a lucrat mai mult timp în calitate de „*kanțelist*” la Cancelaria episcopală⁵²³. Probabil că după terminarea școlii a revenit în această funcție pentru că numele lui nu mai apare în actele mănăstirii Zlatița.

Samuil Brașovan (Svetozar înainte de tundere în monahism) a venit la Zlatița tot la recomandarea episcopului Kenghelaș. În urma recomandării aceluiasi episcop pe 1 septembrie 1861 a fost tuns în monahism. În treptele de ierodiacon și ieromonah a fost hirotonit de Emilian Kenghelaș în zilele de 2 octombrie și respectiv 18 noiembrie 1861⁵²⁴.

Vasilie Vučko, pe când era elev la seminar în anul doi, a fost trimis la Zlatița (în urma hotărârii Consistoriului din 6 iunie 1863) ca novice pentru a fi tuns în monahism⁵²⁵. După tunderea în monahism el a fost trimis ca ieromonah la mănăstirea Călugăra de lângă Ciclova. Una din condițiile impuse tuturor monahilor care voiau să meargă în această calitate la Călugăra era aceea de a ști limba română. Se pare că Vasilie Vučko era de naționalitate română și după tunderea în monahism a și devenit duhovnic al nou înființatei mănăstiri.

Gherasim Sablici.(înainte de a intra în cinul monahal Grigorie), a primit binecuvântarea de a veni la Zlatița de la episcopul Emilian Kenghelaș pe 25 august 1869⁵²⁶. Pe 6 septembrie a fost tuns în monahism. Anul următor este deja amintit ca ieromonah. Din cauza unor conflicte cu egumenul Luchian Ieremici a fost trimis în cele din urmă disciplinar la mănăstirea Voilovița⁵²⁷.

⁵²² AMBaz, *Protocol soborni 1856*, p. 8-9.

⁵²³ Ibidem, p. 8.

⁵²⁴ Ibidem, p. 31.

⁵²⁵ Ibidem, p. 37.

⁵²⁶ Ibidem, p. 46.

⁵²⁷ Ibidem, p. 55.

Teofan Milencovici. Originar era din Socol, unde s-a născut în anul 1830, după ce a fost primit în monahism la mănăstirea Zlatița a fost hirotonit de episcopul Kenghelaț pe 8 și 9 iunie 1873 în treptele de ierodiacon, respectiv prezbiter⁵²⁸. Între anii 1873-1876 a fost namesnic al mănăstirii Zlatița după care timp de 35 de ani a administrat parohiile Măcești și Pojejena unde s-a și stins din viață în anul 1911⁵²⁹.

Maksa Popovici a venit la Zlatița ca novice în anul 1871. A fost fiul preotului din Sușka Mihailo Popovici. Împreună cu ieromonahul Arsenie Moga a uneltit împotriva egumenului Luchian Ieremici. Din această cauză i s-a fixat domiciliul forțat până la judecată. În mod tainic a fugit în Serbia unde i s-a pierdut urma⁵³⁰.

Milutin Stoianovici. (înainte de a intra în monahism Mihailo Stoianovici), a fost tuns în monahism la Zlatița pe 29 iulie 1873⁵³¹. Din actul eparhiei Vârșetului E 509 I 198 din 1873 reiese că a fost hirotonit ierodiacon pe 15 august 1873 iar ca ieromonah pe 14 octombrie același an⁵³². În anul 1878 este amintit ca administrator al parohiei Dubovaț.

Sava Neofitovici (înainte de a fi tuns în monahism Stevan), prin actul eparhiei Vârșetului E 765/ 1875 episcopul Kenghelaț a încuviințat ca acesta să fie primit în cinul monahal, fapt ce s-a întâmplat pe 16 noiembrie 1875 când a și primit numele de Sava⁵³³. Prin actul E 876/1875 episcopul a anunțat conducerea mănăstirii Zlatița - Baziaș că „a hirotonit pe 6 decembrie 1875 pe Sava Neofitovici întru ierodiacon și pe 7 decembrie același an ca ieromonah”⁵³⁴.

Isidor Mangiul (înainte de primire în monahism, Ilia), alături de Mita Giuchici, pe 26 februarie 1877 a fost recomandat obștii monahale de la Zlatița pentru a fi primiți ca novici. Pe 12 martie 1877 au fost tunși în monahism împreună, primul primind numele de Isidor, iar cel deal doilea de

⁵²⁸ Ibidem, p. 59.

⁵²⁹ AMZ, *Acta administrativna 1911*, nr.81/1911.

⁵³⁰ Ziarul Pančevat, nr.70/1871 și nr.101/1871.

⁵³¹ AMBaz, *Protokol Soborni 1856*, p. 57.

⁵³² Ibidem, p. 58.

⁵³³ Ibidem, p. 61.

⁵³⁴ Ibidem.

Mitrofan⁵³⁵. Isidor Mangiul a fost hirotonit în treptele de ierodiacon și ieromonah pe 29 august respectiv 30 august 1878⁵³⁶. Mitrofan Giuchici, după primirea în monahism a fost hirotonit și el în treptele de ierodiacon, respectiv ieromonah dar ceva mai târziu decât colegul său. Pe 26 august 1882 episcopul Emilian al Vârșeșului a cerut ca acesta să fie mutat de la Baziaș la Zlatița și în locul său să fie trimis ieromonahul Mihailo Stoianovici⁵³⁷.

Mihailo Stoianovici a venit în mănăstire înainte de anul 1882. La ordinul episcopului Emilian Kenghelaș pe 13 februarie 1882 acest „*absolvent de preparandie*” a fost numit în calitate de „*capelan temporar*” la biserica Sfinții Apostoli Petru și Pavel din Bela Trkva cu îndatorirea de a săvârși și îndatoriri catihetice în școlile din împrejurimi⁵³⁸.

Hagi –Arsenie Ieremici s-a născut în anul 1864 la Sâmpetru. În mănăstirea Zlatița a venit ca novice unde a petrecut 2 ani. În cinul monahal a intrat la mănăstirea Kruședol⁵³⁹. După ce a fost hirotonit la Sremski Karlovți a făcut parte din obștea monahală a mănăstirii Șișatovaț, apoi al mănăstirilor Fenek și Kruședol. După plecarea egumenului Luchian Ieremici la Voilovița ca administrator al mănăstirii a fost numit protopopul din Bela Trkva, Alexandar Stoiadinovici. Acesta a administrat mănăstirea între anii 1885-1887⁵⁴⁰. Din 1887 conducerea mănăstirii a fost încredințată lui Iosif Iorgovici. Acesta s-a născut la Vârșeș în anul 1830, școala primară a făcut-o la Vârșeș iar gimnaziul la Hodmeze Vașarhel. La terminarea gimnaziului a intrat la seminarul din Vârșeș unde a făcut doi ani. După aceasta a trecut în slujbă ca notar la Vlačovaț, Iabuka și Vârșeș. Din 1869 a fost ales ca deputat în Congresul național bisericesc. După ce s-a retras din slujba de notar s-a întors din nou la Vârșeș unde a fost ales ca secretar al Asociației

⁵³⁵ Ibidem, p. 62-63.

⁵³⁶ Ibidem, p. 63.

⁵³⁷ Ibidem, p. 65.

⁵³⁸ Ibidem, p. 64.

⁵³⁹ B. Strika, *Fruškogorski manastiri*, Zagreb 1927, p. 166; V. Vulović, coordonator, *Bratstvo manastira Šišatovca 1900-1941*, în *Manastir Šišatovac*, Belgrad, 1989, p. 392.

⁵⁴⁰ M. Popović, *Manastirske pustahije, aramije ili kud se deva Nemaniča blago*, Vrșat, 1893, p. 8.

meseriașilor. A fost membru în Consiliul eparhial, al Matîței Srpska, al Patronatului școlii monahale, al Consiliului județului Torontal. Când a devenit văduv, la îndemnul episcopului Nectarie Dimitrievici a fost tuns în monahism. În anul 1887 a fost numit ca administrator al mănăstirii Zlatița și la scurt timp ca egumen. În această funcție a rămas până la moartea sa⁵⁴¹. A murit pe 15 martie 1898 și a fost înmormântat în cimitirul mănăstirii Zlatița. După moartea sa a fost numit ca administrator „temporar” ieromonahul Gherasim Petrovici. Acesta a fost mai întâi preot de mir fiind hirotonit preot de episcopul Nicanor Gruici în anul 1874. A fost profesor la Seminarul teologic din Sremski Karlovți. În cinul monahal a intrat pe 30 ianuarie 1891 iar rangul de protosinghel l-a primit pe 29 august același an. O scurtă perioadă a îndeplinit și funcțiile de administrator temporar al mănăstirilor Voilovița și Zlatița⁵⁴².

Emilian Stancovici (Matei), s-a născut la Divici în anul 1862. La mănăstirea Zlatița a venit de foarte tânăr. Pentru a fi primit în mănăstire a fost necesară atât aprobarea Ministerului Cultelor (Nr. 30712 din 5 octombrie 1883) cât și dispensa episcopului Emilian Kenghelaț (E 670 ex. 1883). A fost tuns în monahism pe 18 octombrie 1883⁵⁴³. A fost hirotonit pe 13 respectiv 14 noiembrie de episcopul Timișoarei, Gheorghe Brancovici (E 749 ex 1883)⁵⁴⁴.

Teodosie Kostici (înainte de monahism, Toma Kostici), a fost tuns în monahism la mănăstirea Zlatița pe 6 iunie 1886⁵⁴⁵. A mai făcut parte din obștile monahale ale mănăstirilor Mesici și Voilovița. Revine la Zlatița înainte de Primul război mondial. Ca monah al mănăstirii Zlatița a administrat parohia de la Jamu Mic⁵⁴⁶.

Ishirion Gagiński a făcut parte din obștea monahală a Zlatiței în anul 1892, după cum arată un act al acestei parohii⁵⁴⁷. În respectivul an ieromonahul Ishirion s-a semnat ca „*ieromonah al mănăstirii Zlatița și adminis-*

⁵⁴¹ M. Popović, *Šestota godisnjica manastira Voilovice*, în BV., kn IV, 1982, p. 10.

⁵⁴² Iancović, *Poreklo...*, p. 10; D. Iancović, *Šematizam 1898*, p. 38-39.

⁵⁴³ AMBaz, *Protocol Soborni 1856*, p. 66-67.

⁵⁴⁴ Ibidem.

⁵⁴⁵ Ibidem, p. 67.

⁵⁴⁶ D. Iancović, *Šematizam 1898*, p. 39; Kostić, *Šematizam 1924*, p. 95.

⁵⁴⁷ Arhiva Parohială Zlatița, *Registar(žurnal) Parohie Zlatice zo 1868-1906 ged*, p. 81.

trator parohial”. De asemenea a mai făcut parte și din obștile monahale ale mănăstirilor Bezdin și Sf. Gheorghe.

În aceiași situație s-a aflat și ieromonahul Maxim Cirici, care este amintit ca administrator al parohiei Zlatița în anul 1891⁵⁴⁸.

Dositei Kuriakov s-a născut pe 26 octombrie 1857 la Timișoara, Cartierul Mehala. În monahism a intrat pe 6 iunie 1857 la mănăstirea Zlatița. Întru ieromonah a fost hirotonit pe 19 noiembrie 1884, iar întru ieromonah pe 20 noiembrie al aceluiași an. În anul 1896 este amintit ca duhovnic la închisoarea din Vacz⁵⁴⁹.

Mita Popovici, a fost vreme de 6 ani novice la mănăstirea Zlatița. S-a născut la Vârșeț, pe 1 septembrie 1841, unde a urmat și școala primară, după care a făcut gimnaziul la Kečkemet. După terminarea gimnaziului a făcut doi ani la seminarul teologic din Vârșeț, după care a studiat la Zürich și Viena dreptul. La terminarea studiilor a fost o vreme candidat la avocatură. Având o fire neliniștită și-a schimbat des locurile de muncă. În 1876 s-a înrolat voluntar și a participat la Războiul sârbo-turc. În anul 1887 a fost primit la mănăstirea Zlatița ca novice. În anul 1893 profund indignat că nu a fost tuns în monahism a părăsit mănăstirea. În același an a publicat la Vârșeț o broșură intitulată „Monastirske pustahije, aramije ili kud se deva Nemaničko blago” în care i-a criticat dur atât pe episcopul Nectarie Dimitrievici cât și pe protopopul Alexandar Stoiadinovici și egumenul Iosif Iorgovici, după el aceștia fiind „*principalii vinovați că nu a fost călugărit*”⁵⁵⁰. A murit la Budapesta în anul 1899⁵⁵¹.

Konstantin Iovanovici, ieromonah născut pe 8 noiembrie 1857 la Socol. Școala primară a făcut-o în satul natal iar gimnaziul la Sremski Karlovțima. A fost hirotonit în anul 1899 de către episcopul Vârșețului, Nectarie Dimitrievici. A fost mai întâi capelan la Bela Trkva (1899-1900). Ca monah al mănăstirii Zlatița a administrat mai multe parohii: Liubcova, Dubovaț (1905-1908) și Zlatița 1915. între anii 1919-1925 a fost administrator temporar al mănăstirilor Zlatița și Baziaș (1919)⁵⁵².

⁵⁴⁸ Ibidem, p. 79.

⁵⁴⁹ Marianović, *Šematizam Budimski 1896*, p. 108.

⁵⁵⁰ M. Iovanović, *O prvom novinama stampanim u Vrštu na srpskom jeziku*, în ZDNMS, sv.34, 1963, p. 127; Budućnost, Vršac, nr.43/1898.

⁵⁵¹ Ibidem.

⁵⁵² Kostić, *Šematizam 1924*, p. 39.

Sava Vlahovici a fost numit mai întâi administrator temporar (1899) și apoi egumen al mănăstirii Zlatița. Prin venirea sa, mănăstirea Zlatița își dobândește din nou autonomia după ce vreme de 10 ani a fost filie a Voiloviței. Egumenul Sava Vlahovici s-a născut la Neștina în anul 1865. După școala primară a absolvit un curs de economie la Križevač. În monahism a intrat pe 15 mai 1889 la mănăstirea Krušedol. Întru ierodiacon l-a hirotonit pe 27 noiembrie 1889 la Novisad episcopul Vasilie, iar întru ieromonah pe 19 ianuarie 1891 la Karlovți, patriarhul Gheorghe Brancovici⁵⁵³. În 1898 a fost namesnic la Mesici și Zlatița (1899-1913). În anul 1900 s-a aflat în obștea monahală pentru scurt timp la mănăstirea Voilovița. În timp ce era egumen la Zlatița a administrat, atunci când era nevoie și parohiile din împrejurimi, Câmpia și Zlatița. A murit în anul 1913 pe 29 iunie⁵⁵⁴.

Vikentie Vukosavlevici i-a succedat lui Sava Vlahovici în funcția de egumen al mănăstirii Zlatița. S-a născut pe 21 decembrie 1870 la Zagreb. A terminat 4 clase de gimnaziu. În monahism a intrat pe 6 septembrie 1895 la mănăstirea Krušedol. Întru ierodiacon a fost hirotonit pe 18 decembrie 1899 la Karlovți iar ca ieromonah pe 20 septembrie 1899 la Vârșeț. O vreme a fost namesnic al mănăstirii Voilovița. La Zlatița a venit pe 30 iulie 1913. În calitate de egumen a condus mănăstirea Zlatița până pe 8 iulie 1923 când a predat inventarul mănăstirii ieromonahului Konstantin Iovanovici. Deși a predat gestiunea el a rămas în continuare la Zlatița. În anul 1920 este amintit ca membru în Consiliul de administrație al eparhiei Timișoara. A murit la vârsta de 70 de ani la Zagreb pe 12 februarie 1939 ca stareț al mănăstirii Voilovița⁵⁵⁵.

Melentie Mikalački a intrat în 1911 în mănăstirea Voilovița unde și-a făcut noviciatul⁵⁵⁶. În același an datorită unor reparații de amploare făcute la mănăstirea Voilovița a fost trimis la mănăstirea Zlatița unde a stat până în anul 1913 după care s-a întors la Voilovița.

⁵⁵³ Iancović, *Šematizam 1898*, p. 39; Radosavlević, *Manastir Zlatica*, Bela Crkva, 1997, p. 102.

⁵⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵⁵ AMZ, *Acta konzistorijalna 1911-1914*, nr. inv. 59, 63, 67, 73, nr.19/1911.

⁵⁵⁶ Iancović, *Šematizam 1898*, p. 71.

Platon Vișnici, ieromonah, născut la Zlatița în anul 1872. Întru diacon a fost hirotonit pe 22 decembrie 1894 iar întru ieromonah pe 25 martie 1895 de episcopul Vârșetului Nectarie Dimitrievici. Ca monah al mănăstirii Zlatița a administrat parohia Kajtasovo (1896-1902)⁵⁵⁷.

Alți ieromonahi care au făcut parte pentru scurtă vreme din obștea monahală a mănăstirii Zlatița și a căror biografie am prezentat-o la mănăstirile la care au activat mai mult timp au fost: Jefrem Almažanovici (1898), Jeronim Bogosavlevici (1900), Pahomie Obretkovici (1898), Arsenie Litricin (1900), Teodosie Subotici (1926).

⁵⁵⁷ Ibidem.

ABREVIERI

I. Documente de arhivă

AMBaz	- Arhiva Mănăstirii Baziaș
AMBez	- Arhiva Mănăstirii Bezdin
AMM	- Arhiva Mănăstirii Mesici
AMSG	- Arhiva Mănăstirii Sf. Gheorghe
AMV	- Arhiva Mănăstirii Voilovița
ASANUK PMF	- Arhiv Srpske Akademije Nauka i Umenosti Patrijaršijski Mitropolijiski Fond, Sremski Karlovci

II. Culegeri de documente. Documente de arhivă

I.D. Suciu,	- <i>Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului</i> , vol. I-II, Timișoara, 1980.
R. Constantinescu	
M. Klicin, <i>Uredba</i>	- <i>Uredba o uregenju crkvenih skolskih: fundacionalnih dela grcko-istocne Srpske mitropolije odobrena previšnjem Kraljevskim Reskriptom od 10 avgusta, 1868 sa izmenama, dopunama i vaznijim odlukama središnjih avtonomnih organa</i> , Sremski Karlovci, 1909.
<i>Izvestaj, 1880-1881</i>	- <i>Izvestaj o stanju srpskih pravoslavnih narodno-crkvenih dobara podnešeni Saborskom Odboru ad strane izaslanih komisija njegovih naloga ad 5/17 jula 1880 Br. S.O 1182/640 ex 1880 i 10/22 marta 1881 Br. S.O 2181/3 EX 1881</i> , Novisad, 1885.
REUT 1872-1905	- <i>Rad Eparhijske Uprave Temišvarske od 1872-1905</i> , kn. I, Sremski Karlovci, 1906; kn. II, Velika Kikinda, 1906.
REUT 1906-1908	- <i>Rad Eparhijske Uprave Temišvarske od 1906-1908</i> , Velika Kikinda, 1909.

REUT 1909-1912	- <i>Rad Eparhijske Uprave Temišvarске od 1909, Velika Kikinda, 1912.</i>
Reskript 1868	- <i>Najviši Reskript od 10 avgusta 1868, zaključcima Srpskog Narodnog Sabora od godine 1864/5 za obseg Carske Kraljevske Voene Krajne, Viena, 1869.</i>
Statut monastirski	- <i>Statut o upravi, Kontrolu i upotrebljenju monastirskih kao narodno crkvenih dobara i o dotaciji monastirskog bratstva u obsegu srpske pravoslavne mitropolije Karlovačke, Novisad, 1908.</i>
Statut monaškog Udruženja	- <i>Statut Srpskog Pravoslavnog Monaškog Udruženja u Mitropoliji Karlovačkoj, Sremski Karlovci, 1906.</i>

III. Periodice

An.B	- Analele Banatului, Timișoara
BG	- Bogoslovski Glasnik, Sremski Karlovci
BSPV	- Bilten Srpskog Pravoslavnog Vicarijata, Timișoara
BV	- Banatski Vesnik, Vršac
DSS	- Duhovna Straža, Sombor
DSSK	- Duhovna Straža, Sremski Karlovci
ELU	- Enciklopedija likovnik umjetnosti, Zagreb
FD	- Foaia Diecezană, Caransebeș
GIDN	- Glasnik Istorijaskog Društvo, Novisad
GPSKV	- Gradja za zaštitu spomenika kulture Vojvodine, Sremski Karlovci.
LEJ	- Likovna Enciklopedija Jugoslavije, Zagreb
LMS	- Letopis Matice Srpske, Novisad
NESHS	- Narodna Enciklopedija Srba, Hrvata i Slovenata, Zagreb.
PKJIF	- Prilozi za književnost, jezik i folklor, Belgrad.
RISC B	- Revista Institutului Social Banat-Crișana, Timișoara.
RVM	- Rad Vojvodjanskih Muzea, Novisad.
SDIUS	- Sveski Društva istoričara umenosti Srbije, Belgrad.
SMG	- Srpski Mitropolijski Glasnik, Sremski Karlovci.
SS	- Srpski Sion, Sremski Karlovci.
ZIMS	- Zbornik za Istoriju Matice Srpske, Novisad.
ZLIMS	- Zbornik za likovne umetnosti Matice Srpske, Novisad.
ZMSDN	- Zbornik Matice Srpske za društvene nauke, Novisad.

IV. Lucrări

- Bároti, *Adattár* - Bároti Lajos, *Adattár Délmagyarország 18 századi történetéhez*, vol. I-II, Timișoara, 1893-1907.
- Bolmanac, *Šematizam 1878* - Stevan Bolmanac, *Šematizam Istočno Pravoslavne Mitropolije Srpske u Austro-Ugarskoj god, 1878*, Pančevo, 1878.
- Bugarski, *Srpsko Pravoslavlje* - Stevan Bugarski, *Srpsko Pravoslavlje u Rumuniji*, Timișoara-Belgrad- Novisad, 1995.
- Dimitrijević, *Beleške* - Vladimir Dimitrijević, *Iz mojih beležka, Prilog istoriji manastiru Mesiča*, kn. I, Vršac, 1922.
- Georgević, *Blagostenski Sabor* - Iovan Georgević, *Radnja Blagovestenskog Sabora u Sremskim Karlovčima 1861 godine*, Novisad, 1861.
- Gruić, *Prilosci* - Radoslav Gruić, *Prilosci istoriji banatskih manastira u drugoj polovini XVIII veka*, in BG, kn. 8, 1905, kn. 9, 1906.
- Kostić, *Srbi u Banatu* - Slobodan Kostić, *Srbi u Rumunskom Banatu*, Timișoara, 1940.
- Kostić, *Šematizam 1924* - Slobodan Kostić, *Šematizam pravoslavne srpske Eparhije Temišvarске u Kraljevini Rumuniji*, Timișoara, 1925.
- Kostić, *Obnova Kusič* - Slobodan Kostić, *Obnova pravoslavnog srpskog manastira Kusiča u Rumuniji*, Timișoara, 1930.
- Kosovac, *Šematizam, 1905* - Mata Kosovac, *Srpsko Pravoslavna Mitropolija Karlovčka podacima od 1905 godine*, Sremski Karlovci, 1910.
- Iancović, *Šematizam, 1898* - Dimitrije Iancović, *Šematizam Eparhije Vršacke za 1898 godinu*, Vršac, 1899.
- Iancović, *Poreklo* - Ivan Iancović, *Poreklo i najstarija prošlost manastira Zlatice Bazijaša i Kusiča*, in BSPV, god 1, br. 3, Timișoara, 1972.
- Letica, *Šematizam 1897* - Evghenije Letica, *Prvi Šematizam Srpske pravoslavne eparhije Temišvarске za godinu 1897*, Sremski Karlovci, 1897.
- Liuština, *Povjest Zlatiče* - Vichentije Liuština, *Kratkaja Povjest o obszežitelnog manastira Zlaticije vo valaho-iliriceskoj regimente suscem; ot jegu načale i priključenijah ot 1225 daže do 1797 ljeta*, Buda, 1798.

- Liuština, *Povjest Mesiča* - Vichentije Liuština, *Kratkaja Povjest o obscežitelnog manastira Mesiča susčem; ot ego načale i priključenijah ot 1225 daže do 1797 ljeta*, Buda, 1798.
- Matić, *Katastig Pečki* - Slobodan Matić, *Katastig Pečki iz 1660-1666*, in GID, 1, 9, 10, 11, 13, 1897, kn. II, 1899.
- Mandić, *Uspomene* - Todor Mandić, *Uspomene iz našeg crkvene-narodnog života*, kn. I, Novisad, 1897, kn. II, Novisad, 1899.
- Milčević, *Povjest Voiloviče* - Ioanikije Milčević, *Povjest Vo Kracje spisaniya o obscežitelnom manastirje Voiloviče*, Buda, 1801, ediție nouă și traducere de către Žarko Vojnović, Pančevo, 2002.
- Marjanović, *Šematizam* - Gheorghije Marjanović, *Prvi šematizam Pravoslavne Srpske Eparhije Budimske za godinu 1896*, Sremski Karlovci, 1896.
- Momirović, *Srpski zapisi* - Petar Momirović, *Stari srpski zapisi i natpisi iz Vojvodine*, kn. I, Novisad, 1993; kn. II, Novisad, 1995; kn. III, Novisad, 1996; kn. IV, Novisad, 2000; kn. V, Novisad, 2001; kn. VI, Novisad, 2004.
- Nicolajević, *Šematizam, 1908* - Vasa Nicolajević, *Srpski svestenički kalendar i šematizam za prestupnu godinu*, 1908, Novisad, 1908.
- Engel, *Temesvári szándzsák* - Engel Pál, *A Temesvári és Moldvai szándzsák törökkori települései, 1554-1579*, Szeged, 1996.
- Popović, *Crkveni život* - Miloš Popović, *Versko-crkveni život Srba u Banatu*, Zrenjanin, 2001.
- Rusu, *Dicționar* - Adrian Andrei Rusu (coord.), *Dicționarul mănăstirilor din Transilvania, Banat și Maramureș*, Cluj-Napoca, 2001.
- Ruvarac, *Šematizam, 1900* - Dimitrije Ruvarac, *Šematizam Istočno-Pravoslavne srpske Mitropolije Karlovačke za godinu 1900*, Sremski Karlovci, 1900.
- Ruvarac, *Avtonomija* - Dimitrije Ruvarac, *Postanak i razvitak Srpske crkveno-narodne avtonomije*, Sremski Karlovci, 1899.
- Sava, *Srpski jerarsi* - Sava episkop Šumadijski, *Srpski jerarsi od devetog do dvadesetog veka*, Beograd-Podgorica- Kalenić-Kragujevac, 1996.

- Slepčević, *Istorija SPC* - Gioco Slepčević, *Istorija Srpske Pravoslavne Crkve od početka IXI veka do kraja drugog svetskog rata*, kn. II, Belgrad, 1991.
- Tomčić, *Parnica* - Iša Tomčić, *Parnica protiv srpskih manastira*, Novisad, 1905.
- Zeremski, *Srpski manastiri* - Ilarion Zeremski, *Srpski manastiri u Banatu njihov postanac, prošlost i odnošaj prema Rumunima*, Sremski Karlovci.

Tiparul executat la

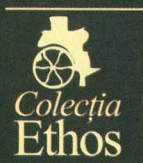
IMPRIMERIA MIRTON

Timișoara, str. Samuel Micu nr. 7

Tel.: 0256-225684, 272926; Fax: 0256-208924;

e-mail: mirton@mail.dnttm.ro

www.mirton.ro

I.S.B.N.: 978-973-52-0060-2

<https://biblioteca-digitala.ro>